

ETT FORSKNINGSPOLITISKT EXPERIMENT

En utvärdering av Arbeids- og sosialdepartementets stöd till
trygdeforskartjänster vid tre forskningsenheter

Genomförd av:

Robert Erikson (ordförande)

Kristina Alexanderson

Jon Kvist

Mårten Palme

Elin Olsson (sekreterare)

Stockholm och Köpenhamn maj 2005

© **Norges forskningsråd 2005**

Norges forskningsråd
Postboks 2700 St. Hanshaugen
0131 OSLO
Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01
bibliotek@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no/

Publikasjonen kan bestilles via internett:
www.forskningsradet.no/publikasjoner

eller grønt nummer telefaks: 800 83 001

Trykk: Norges forskningsråd
Opplag: 300

Oslo, juni 2005
ISBN trykt utgave: 82-12-02196-3
evt. ISBN elektronisk utgave (pdf): 82-12-02197-1
evt. ISSN (for serier)

FORORD

På oppdrag fra Arbeids- og sosialdepartementet igangsatte Norges forskningsråd i 2004 en evaluering av de 12 forskerstillingene ved Norsk institutt for oppvekst, velferd og aldring (NOVA, tidligere INAS), Seksjon for arbeids- og trygdemedisin (Universitetet i Oslo) og Institutt for økonomi (Universitetet i Bergen), øremerket til trygdeforskning. Stillingene som ble opprettet i 1991, har vært direktefinansiert av departementet.

Forskningsrådet ved styret for Program for velferdsforskning oppnevnte et evalueringsutvalg med følgende medlemmer:

Professor Robert Erikson, Institutet för social forskning, Stockholms Universitet (leder)
Professor Mårten Palme, Nationalekonomiska institutionen, Stockholms Universitet
Seniorforsker Jon Kvist, Socialforskningsinstitutet, København
Professor Kristina Alexanderson, Karolinska Institutet, Stockholm
Forskningsassistent Elin Olsson, Institutet för social forskning, Stockholms Universitet, har vært utvalgets sekretær.

Utvalget har hatt fire møter. Utvalget besøkte instituttene og departementet i oktober og november 2004.

Seniorrådgiver Steinar Kristiansen har vært observatør på utvalgets møter.

Forskningsrådet takker utvalget og sekretæren for godt utført arbeid.

Oslo mai 2004

Steinar Kristiansen
Norges forskningsråd

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
1. UPPDRAGET	5
Bakgrund.....	5
Syfte	6
Definition av trygdeforskning	6
Utvärderingsområdets avgränsning	6
Utvärderingsprocessen.....	7
Bedömningskriterier	8
2. GRUPPE FOR TRYGDEØKONOMI (UNIVERSITETET I BERGEN)	11
Bakgrund.....	11
Tjänster	11
Finansiering	12
Verksamhet	12
Forskning.....	12
Undervisning	13
Förmedling	14
Nätverk, internationella kontakter och samarbete	14
Produktivitet	14
Disputationer	14
Publikationer	15
Spridning av forskningsresultat.....	16
SWOT-analys.....	16
Styrkor.....	16
Svagheter.....	16
Utvärderingsgruppens reflektioner	17
Bedömning av utvalda publikationer	19
Vetenskapliga artiklar	19
3. TRYGDEMEDISINSK GRUPP (UNIVERSITETET I OSLO).....	25
Bakgrund.....	25
Tjänster	26
Finansiering	28
Verksamhet	28
Forskning.....	28
Undervisning	30
Förmedling	30
Nätverk.....	30
Internationella kontakter och samarbete	30
Produktivitet	31
Disputationer	31
Publikationer	31
Spridning av forskningsresultat.....	32
Aktiviteter – konferenser etc	33
Samarbete	33

SWOT-analys	33
Styrkor	33
Svagheter	34
Möjligheter	35
Hot	35
Strategi	36
Utvärderingsgruppens reflektioner	36
Bedömning av utvalda publikationer	39
Kristina Alexandersons bedömning	39
Vetenskapliga artiklar	39
Förmedling	42
Peter Allebecks bedömning av publikationer	44
Vetenskapliga artiklar	44
Förmedling	48
Sammanfattande bedömning	50
4. TRYGDEFORSKNINGSGRUPPEN VID NOVA	51
Baggrund	51
Tjenester	51
Finansiering	54
Virksomhed	55
Forskning.....	55
Undervisning	56
Formidling	57
Netværksaktiviteter	57
Internationale kontakter og samarbejde	57
Produktivitet	58
Disputationer	58
Publikationer	58
Spredning af forskningsresultater.....	60
Aktiviteter – konferencer m.v.	60
SWOT-analys	60
Styrker	60
Svagheder	61
Muligheder og trusler	61
Strategi	62
Evalueringsgruppens refleksioner	62
Bedømmelse af udvalgte publikationer	64
Videnskabelige artikler	64
Formidling	66
5. ARBEIDS- OG SOSIALDEPARTEMENTETS ROLL	69
6. UTFALL	73
Uppbyggnad, konsolidering och samarbete	73
Miljöernas konsolidering, expansion och förnyelse.....	73
Kvalitet, kvantitet och relevans	76
Nationellt och internationellt samarbete	77
Miljöerna, sektorn och departementet	78

7. FRAMTIDA STÖD TILL TRYGDEFORSKNING	79
Intakta miljöer (A)	82
Miljöerna utsätts för konkurrens (B)	83
Ändrade stödformer.....	83
Samlad forskarmiljö (C).....	85
Generella förslag	86
Kontinuitet och förnyelse.....	86
Bilaga 1. Mandat	89
Bilaga 2. 1:a brevet till trygdeforskningsmiljöerna	95
Bilaga 3. 2:a brevet till trygdeforskningsmiljöerna	99
Bilaga 4. Brev till arbets- og sosialdepartementet.....	101

Sammanfattning

I syfte att stärka kunskapen om trygdesystemet i Norge beviljade det norska Stortinget år 1990 medel till elva forskartjänster. Tjänsterna placerades vid tre olika forskningsmiljöer; Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin vid Universitetet i Oslo, Institutt for Økonomi vid Universitetet i Bergen samt vid det dåvarande Institutt for anvendt sosialforskning, INAS (sedan 1996 Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, NOVA). År 2003 beslöt Arbeids- og sosialdepartementet att ge Norges forskningsråd i uppdrag att låta utvärdera det då mer än tioåriga stödet till de tre forskningsmiljöerna.

En sammanfattande bedömning är att departementets satsning lett till en vetenskaplig kompetensutveckling där ett relativt stort antal personer nu har kompetens inom trygdeforskning och flera av dessa får antas föra sina kunskaper vidare via arbete i universitet och högskolor eller inom praktisk verksamhet. Dessutom har satsningen lett till en omfattande forskning av på det hela taget god kvalitet, där en stor del av denna forskning knappast skulle ha genomförts utan det särskilda stödet till trygdeforskning. Ett stort antal projekt har genomförts och 25 personer har disputerat i anslutning till satsningen. Ett betydande antal skrifter har publicerats varav flera i internationella refereegranskade tidskrifter. En stor andel av de disputerade fortsätter med trygderelaterad forskning och annan sådan verksamhet.

Samtidigt förefaller departementets stöd inte i någon större omfattning följts av en utvidgning av trygdeforskningen vid universitetsmiljön i Bergen, utöver den uppbyggnad som stödet givit ett direkt underlag för, medan gruppen för trygd och socialpolitik vid NOVA och den trygdemedisinska gruppen vid Oslo universitet har vuxit gradvist genom åren och till sig knutit ytterligare forskare. Vid de två universitetsmiljöerna har de direktfinansierade tjänsterna till stor del besittits av samma personer under hela perioden från 1990, medan omsättningen av befattningsinnehavare varit något större vid NOVA. Lägre omsättning ger rimligtvis en större kontinuitet i forskningen, men samtidigt kanske också en lägre grad av förnyelse. Kunskapen och erfarenheterna som vunnits genom satsningen hade i högre utsträckning kunnat spridas till andra norska miljöer om utflödet från universitetsmiljöerna av nydisputerade och yngre forskare varit något större.

Generellt finner vi att forskarna vid NOVA skulle kunna bedriva ett mer omfattande samarbete med forskare i andra miljöer. Vi bedömer att det vore till fördel både för NOVA och universitetsinstitutioner om ett avtal upprättades mellan dem, där NOVA mot rimlig ersättning tog på sig ett visst undervisningsansvar, vilket kunde innebära att forskarna vid NOVA fick ta ansvar för viss undervisning och examination vid universitetet. Det vore även av värde om de aktivt initierade och bedrev ett mer omfattande samarbete inom ramen för internationella forskningsprojekt samt att i högre utsträckning än hittills publicera sina rön i internationella fora.

Det förefaller endast i begränsad utsträckning ha funnits något vetenskapligt samarbete mellan de tre instituten, samtidigt som alla tre har samarbetat med andra institutioner, såväl inom som utom Norge.

Instituten uttryckte vid våra besök att de gemensamma möten som departementet tidigare anordnade var av stort värde och man beklagade att de inte hade anordnats på senare år. Gemensamma möten för norska trygdeforskare där de och inbjudna utländska forskare redovisar och diskuterar aktuella resultat och frågor kan bidra till insikter och diskussioner över disciplingränserna, vilket i sin tur ökar sannolikheten för nationellt och internationellt samarbete och för nya ansatser i forskningen. Det finns därför skäl att stödja de förekommande trygdeforskningsseminarierna och möjligen ge dem en finansiell bas som gör det möjligt att bjuda in inom området framstående forskare från andra länder.

Kommitténs intryck är att relationen mellan departement och forskningsmiljöerna på det hela taget fungerat till allas belåtenhet. Forskarna, särskilt de vid universiteten, uppfattar sig ha kunnat utveckla sin forskning utan närmare styrning från departementet. Vid vårt besök i Arbeids- og sosialdepartementet fick vi dock intryck av att man där fortsättningsvis förväntar sig att forskare med direktfinansierade tjänster mer än hittills skall ge svar på vissa för den aktuella politiken relevanta frågor. Vi är övertygade om att en mer direkt styrning skulle vara till förfång för trygdeforskningens fortsatta utveckling och att det mest gynnsamma för en fortsatt utveckling av kunskaperna om det norska trygdesystemet är om departementet även framgent avstår från att ställa särskilda krav på forskningen vid de tre instituten, annat än som särskilt finansierade uppdrag för att besvara specifika frågor.

Kommittén anser att det var en klok strategi att inledningsvis satsa på ett antal tjänster, med det är inte självklart – men möjligt – att detta fortsatt är den bästa formen av stöd efter etableringsperioden. Andra stödformer kan nu bli aktuella, i vilket fall som komplement till en fortsatt direktfinansiering av tjänster. Det kan t ex gälla ett generellt miljöstöd eller stöd till specifika projekt.

Vi finner det dock inte vara vare sig möjligt eller lämpligt att föreslå en bestämd modell för den framtida utformningen av departementets stöd till trygdeforskning. Hur det fortsatta stödet utformas måste rimligtvis bero på förutsättningar bortom vår kännedom, exempelvis om stödet utvidgas eller förblir av oförändrad storlek. Det vi emellertid kan göra är att skissera några skilda ansatser, vilka eventuellt kan kombineras med varandra. Aspekter som måste ställas mot varandra är att trygga den kompetens som hittills vuxit fram så att den bibehålls och utvecklas, att trygga att det finns en tillräckligt stor kritisk massa för att kreativitet och utveckling skall kunna fortsätta, samt behovet av att kunna dra till sig och behålla nya duktiga forskare.

Åtgärder som vi finner att departementet kan överväga bör innebära att stödet å ena sidan inte kommer leda till att den kompetensuppbyggnad som skett förloras, men å andra sidan medföra att yngre forskare i högre utsträckning får möjlighet att bedriva forskning inom området. Trygdeforskningens kvalitet skulle eventuellt gynnas om konkurrensen om medel för forskning inom området ökar, vilket kan bli fallet om fler än de nuvarande tjänsteinnehavarna har möjlighet att få del av stödet.

Alternativen som vi föreslår kan grupperas efter hur stort förändringstryck som de tre miljöerna utsätts för:

- A. De tre miljöerna förblir intakta i den meningen att de fortgent får ett stöd av minst samma omfattning som hittills, vilket innebär en direktfinansiering av minst lika många tjänster för trygdeforskning som hittills. Vid dessa alternativ förefaller det kommittén rimligt att stödet garanteras för längre perioder än ett år, förslagsvis fem år åt gången, med en omprövning efter fyra år. Departementet bör vid detta alternativ överväga en mindre utvidgning genom att ge ett lika stort stöd till enheterna vid universiteten i Oslo och Bergen som till NOVA.
- B. Även om stödet till trygdeforskning förblir oförminskat eller större kan de tre miljöerna utsättas för konkurrens om medlen. Resultatet kan bli som under A, men stödet kan komma att ges till någon eller några andra miljöer än de som nu får del av det.
- C. Om man i syfte att få en mer samlad trygdeforskningsmiljö önskar föra samman forskning med olika inriktning till ett institut följer att någon eller några av miljöerna kommer att tappa stöd. De som nu innehar tjänsterna kan komma att även fortsättningsvis bli direktfinansierade som förut, men några av dem måste i så fall flytta till denna gemensamma miljö.

Oberoende av stödform bör stödet till forskning inom området kopplas till en viss undervisningsskyldighet, så att kunskaper som inhämtas i forskningen förs ut till studerande i olika discipliner och därmed vidare ut i samhället. Likaså bör departementet särskilt överväga hur trygdeforskningen skall kunna ges ett fullgott datamaterial för de empiriska analyserna.

För att långsiktigt säkra en framgångsrik norsk trygdeforskning krävs långsiktighet vad gäller finansiering, tillräckligt antal verksamma personer, internationellt och nationellt samarbete samt förankring i undervisning och praktisk verksamhet.

1. Uppdraget

Bakgrund

I syfte att stärka kunskapen om trygdesystemet i alla dess aspekter beslöt det norska Stortinget år 1990 att bevilja medel till elva forskartjänster inom området fördelade på trygdemedisin, trygdeekonomi och trygdefaglig forskning, för att därmed skapa en vetenskaplig grund för kunskapsuppbyggnaden.¹ Tre tjänster placerades vid Institut for allmenn- og samfunnsmedisin vid Universitetet i Oslo, samma antal tilldelades Institut for Økonomi vid Universitetet i Bergen medan fem tjänster placerades vid det dåvarande Institut for anvendt sosialforskning (INAS), vilket senare kom att ingå i det år 1996 bildade Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). År 1996 utökades antalet tjänster med en i Bergen. Årsvisa förlängningar av finansieringen av tjänsterna har gjorts sedan 1991, med en viss ökning av det totala anslaget.

År 2003 beslöt Arbeids- og sosialdepartementet (ASD)² att ge Norges forskningsråd i uppdrag att låta utvärdera det då mer än tioåriga stödet till de tre forskningsmiljöerna (se Bilaga 1). Forskningsrådet utsåg vår kommitté till att genomföra utvärderingen.

Kommittén som har tillsatts för utvärderingen samt författat rapporten består av en tvärvetenskaplig grupp: professor Kristina Alexanderson (Karolinska Institutet, Stockholm); professor Robert Erikson (Institutet för social forskning, Stockholms Universitet), ordförande; seniorforskare Jon Kvist (Socialforskningsinstituttet, København); samt professor Mårten Palme (Nationalekonomiska institutionen, Stockholms Universitet). Sekreterare i kommittén har varit Elin Olsson (Institutet för social forskning, Stockholms Universitet). Steinar Kristiansen från Norges forskningsråd har deltagit i kommitténs sammanträden samt bistått med kunskap och information. Professor Peter Allebeck (Karolinska Institutet, Stockholm) har på uppdrag av kommittén genomfört en bedömning av publikationerna från Institut for allmenn- og samfunnsmedisin.

Kommittén inledde utvärderingsarbetet i juni 2004 och efter två möten i Stockholm besökte kommittén de tre miljöerna samt Arbeids- og sosialdepartementet under hösten 2004. Rapporten skrevs under vintern och våren 2004/2005 och är samförfattad av kommittén.

Utvärderingen är grundad på de skriftliga svar och publikationer som kommittén erhållit efter förfrågan (se bilagorna 2, 3 och 4) från de tre miljöerna och departementet, samt på den information vi fick och de diskussioner som fördes när kommittén besökte institut

---

¹ Oberoende om vi skrivit på danska eller svenska har vi genomgående funnit det enklare att behålla den norska termen 'trygd' med olika avledningar än att översätta den. På samma sätt har vi inte funnit skäl att översätta norska citat m.m. till något av de andra skandinaviska språken, liksom att vi behållit en del andra termer på norska.

² Det departement som har haft ansvar för satsningen på trygdeforskning har sedan 1991 haft något olika namn och ansvarsområden och benämns numera Arbeids- og sosialdepartementet.

och departement under hösten 2004. Därutöver har vi utnyttjat ett flertal dokument som berör olika aspekter av departementets satsning.

Syfte

Utvärderingen syftar till

- att ge departementet underlag för framtida beslut om hur stödet till trygdeforskningen bäst bör utformas. Därvid skall utvärderingsgruppen särskilt bedöma hur väl stödets utformning som direktfinansierade tjänster har tjänat departementets överordnade ansvar för forskning och hur departementets stöd bör utformas framgent i syfte att uppnå en trygdeforskning av hög kvalitet,
- att ge en bedömning av utvecklingen av norsk trygdeforskning, och då särskilt av den som bedrivits av tjänsteinnehavarna, ur ett internationellt och nationellt perspektiv och därvid också bedöma huruvida forskningen kunnat bidra till förbättrad politik och verksamhet inom trygdeområdet,
- att ge forskare och verksamma inom området grund för reflektion över vad som gjorts, vad som inte gjorts, vad som bör göras och vad om kunde göras bättre,
- att ge en bild av styrkor, svagheter och brister inom norsk trygdeforskning.

Kommittén har strävat efter att såvitt den förmått behandla punkterna ovan, men har inte funnit det möjligt eller meningsfullt att ta upp huruvida forskningen kunnat bidra till förbättrad politik och verksamhet inom trygdeområdet. Att bedöma hur en viss forskning eventuellt påverkar politik och verksamhet är i sig en utomordentligt svår forskningsuppgift, som omöjligens kunnat rymmas inom kommitténs uppdrag. På denna punkt finner vi oss därför tvungna att förbli tysta trots att vi inser att det övergripande målet för departementets satsning är att forskningen skall ge kunskaper om trygdesystemet, kunskaper som kan utgöra underlag för åtgärder som leder till att färre människor hamnar i situationer där de behöver utnyttja socialförsäkringar, att de som ändå hamnar i sådana situationer ges rimliga villkor utan att därmed överutnyttja systemet och att systemet utformas så kostnadseffektivt som möjligt. Det vi anser oss kunna bedöma – och därmed ta upp – är emellertid endast i vad mån sådan kunskap tagits fram, inte om den i nästa steg eventuellt påverkat politik och verksamhet.

Definition av trygdeforskning

Det föreligger inte någon etablerad definition av trygdeforskning och utvärderingsgruppen har inte heller etablerat någon skarp definition av denna forskning. Kommittén har dock bedömt att all forskning som berör någon aspekt av socialförsäkringssystemet tillhör området, liksom forskning som avser sakområden som är väsentliga för socialförsäkringens praktik och tillämpning, utan att därför i sig syssla med socialförsäkringsfrågor, exempelvis studier av inkomstfördelning och fattigdom, liksom studiet av alternativa försäkringsformer.

Utvärderingsområdets avgränsning

Det som utgör det centrala i utvärderingsområdet är enkelt att bestämma – tjänsteinnehavarnas forskning och verksamhet sedan 1991, vilket också bör innefatta tidigare tjänsteinnehavares verksamhet efter det att de lämnat tjänsterna. Däremot är det

svårare att bestämma vad som därutöver skall ingå i bedömningsområdet. Tjänsterna är inplacerade i vidare institutionella sammanhang och en aspekt av tjänsteinnehavarnas verksamhet är i vilken utsträckning den har påverkat andra vid institutionerna att ta upp trygdefrågor i sitt arbete. Om möjligt bör även påverkan på personer verksamma vid andra institutioner beaktas. Om så skett kan det ses som en konsekvens av departementets satsning och följaktligen också ingå i utvärderingsgruppens bedömningsområde. Det torde emellertid bara vara möjligt för gruppen att komma åt mer uppenbara fall av sådan påverkan.

Utvärderingsprocessen

I början av sommaren 2004 ombads de tre institutionerna via en skriftlig förfrågan att svara på ett antal frågor rörande sin verksamhet inom trygdeforskningen. Institutionerna ombads ange vilka som innehaft de särskilda trygdeforskartjänsterna genom åren, deras inplacering i instituten och var de som slutat fortsatt sin verksamhet. Vidare ombads de redovisa olika former av produktion, undervisning och annan verksamhet inom trygdeforskningsområdet, internationella kontakter och relationer till andra norska forskare och till departementet. Slutligen ombads de bedöma hur de såg på norsk trygdeforskning. (Brevet till institutionerna bifogas i Bilaga 2.)

Efter att ha gått igenom det insända materialet återkom utvärderingsgruppen till institutionerna. Utöver att begära en viss komplettering av de insända uppgifterna ombads institutionerna att genomföra en självvärdering och en SWOT-analys (där SWOT står för Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats). Det vill säga att vi bad dem diskutera styrkor och svagheter i den aktuella forskningen liksom vilka möjligheter och hot de ser rörande sitt forskningsområde i framtiden. I första hand skulle analysen avse forskningen vid den egna institutionen, men de ombads även vidga perspektivet till att gälla förhållandena i Norge.

I samma brev ombads de skicka in tio representativa vetenskapliga skrifter samt 5-10 exempel på förmedling av forskningsresultat till praktiker, politiker och allmänhet. Samtidigt ombads Arbeids- og sosialdepartementet att genomföra en motsvarande SWOT-analys ur sitt perspektiv och av sitt handlande i relation till sin egen satsning. Breven gav också exempel på de frågor vi önskade diskutera vid våra besök. (Bilaga 3 innehåller brevet till institutionerna och Bilaga 4 brevet till departementet.)

I syfte att få en bättre bild av underlaget för trygdeforskning i Norge ombads även de medicinska och samhällsvetenskapliga fakulteterna vid de fyra norska universiteten att redovisa omfattning och inriktning av eventuell undervisning inom trygdeområdet.

I oktober och november besökte så utvärderingsgruppen samtliga tre institut och även Arbeids- og sosialdepartementet.

Bedömningskriterier

Evalueringskommittén har givits två överordnade frågor att besvara:

Hvor effektivt har virkemidlet med direktefinansiering av bestemte trygdeforskerstillinger vært i forhold til departementets overordnede mål og ansvar for forskning?

Hvordan bør departementet benytte midlene som i dag brukes til disse forskerstillingene, for å oppnå en god måloppnåelse innen trygdeforskningen?

Kommittén har inte bedömt det som möjligt att besvara den första frågan i relation till den måluppfyllelse som kunde ha uppnåtts genom att satsa motsvarande medel på något alternativt sätt, utan tolkat frågan som ett krav på att bedöma kvalitet, kvantitet och relevans hos den forskning som blivit resultatet av departementets satsning, liksom i vilken utsträckning satsningen lett till kompetensuppbyggnad och kunskapsspridning inom trygdeområdet.

Kvaliteten hos den forskning som utförts har vi ställt i relation till den internationella forskningen inom området. Därvid har vi emellertid funnit det väsentligt att ta hänsyn till villkoren vid satsningens inledning liksom omfattningen av de resurser som tillförts området. I detta perspektiv har vi försökt bedöma hur forskningen vid de tre miljöerna utvecklats sedan 1991.

Kvalitet och samhällsrelevans i det som blivit resultatet av departementets satsning bör inte bara bedömas i relation till den internationella forskningsfronten utan också utifrån kunskapsläget i Norge och spridningen av kunskap till norska praktiker och norsk allmänhet. Som framhölls ovan bör vi i denna bedömning utgå från läget för norsk trygdeforskning i början av 1990-talet och vad det innebär att bygga upp en välfungerande, innovativ forskningsmiljö.

Omfattningen av verksamheten, i första hand avseende antalet skrifter som getts ut, har vi försökt bedöma utifrån något obestämda förväntningar om produktiviteten vid universitetsinstitutioner och forskningsinstitut. Därvid vi naturligtvis även beaktat annat än vetenskapliga artiklar avsedda för forskarsamhället.

Om uppgiften att bedöma forskningens vetenskapliga kvalitet och relevans kan sägas att båda företeelserna är utomordentligt svårfångade väsen. Möjligen kan vi inom forskarsamhället bli ense om vissa basala krav på kvalitet. Betydligt svårare att nå samstämmighet blir det när vi skall försöka bestämma vad som är god vetenskap. Inomvetenskapliga kriterier rör om de frågor som skall besvaras är klart formulerade, om de anknyter till relevant forskning och teoridiskussion, om de har nyhetsvärde och om metodansatsen kan antas leda till att de ställda frågorna kan besvaras.

Här finns också en viss motsättning mellan kvalitet och förnyelse, där heterodoxa ansatser kan ha svårigheter att göra sig gällande, eftersom etablerade forskare på det hela

taget är förankrade i existerande paradig. Forskning inom områden som inte tidigare uppmärksammats kan vidare av flera skäl ha svårt att nå upp till de kvalitetskrav som ställs inom den etablerade forskningen. Samtidigt kan det inom den 'nya' forskningen och forskning som syftar till att finna lösningar på aktuella samhällsproblem inte sällan finnas ansatser som präglas mer av entusiasm och god vilja än av ens en gång rudimentära vetenskapliga kvalitetskrav. Relevans kan emellertid aldrig kompensera bristande kvalitet. Ju mer angeläget ett område är, desto viktigare är det att det beslutsunderlag man utgår från är tillförlitligt. Därmed måste just omsorg om den vetenskapliga kvaliteten vara det centrala när ett forskningsområde skall byggas upp.

Dock kan de förutsättningar som utövarna av tidigare obeforskade områden har att utgå från innebära att inriktningen, och därmed också kvalitetskraven, blir något annorlunda än inom etablerade områden. Om exempelvis grundläggande uppgifter om de faktiska förhållandena inom ett område saknas, kan forskningen behöva få en betydligt mer deskriptiv karaktär än när frågorna snarare avser hur man skall kunna förklara observerade förhållanden.

Den första överordnade frågan ovan avser emellertid inte bara de skrivna resultaten av arbetet vid de tre instituten utan även uppbyggnaden av kompetens och huruvida forskningsresultat har spridits vidare till relevanta miljöer i Norge. Här har vi dels försökt att beakta omfattningen av undervisning och forskarutbildning inom området och då särskilt sådan som utförts av tjänsteinnehavarna. Vidare har vi tagit hänsyn till i vilken utsträckning innehavare av de av departementet finansierade tjänsterna via nya arbetsplatser kunnat förmedla kunskaper som de inhämtat inom ramen för satsningen.

Om direktfinansierade tjänster är ett effektivt sätt för departementet för att nå sina överordnade mål behöver problematiseras. Finansieringen av tjänsterna sker ju inte i ett vakuum, utan en rad ytterligare aspekter behöver tas med i bedömningen. De rör bland annat de miljöer i vilka tjänsterna placeras, långsiktigheten i satsningen och vilka resurser i övrigt som tjänsteinnehavarna får tillgång till.

Den andra överordnade frågan om hur departementet bäst kan använda sina medel för att försäkra sig om en trygdeforskning av hög kvalitet framgent bedömer vi endast kunna besvaras i termer av vad vi tror kan bli ett tillfredsställande utfall – det vill säga att vi inte anser oss kunna ange förutsättningarna för vad som vore det absolut bästa utfallet. Frågan måste rimligtvis också besvaras med hänsyn tagen till den nu föreliggande institutionella strukturen.

2. Gruppe for Trygdeøkonomi (Universitetet i Bergen)

Bakgrund

Verksamheten vid Gruppe for trygdeøkonomi startade 1992. Gruppen har under hela sin existens varit en integrerad del av Institutt for økonomi vid Universitetet i Bergen (UiB). Detta innebär att gruppens medlemmar undervisat på institutionen i samma utsträckning som övriga lärare på institutionen.

Tjänster

Inledningsvis finansierade satsningen från departementet tre tjänster. Satsningen har senare successivt ökat i omfattning. Från 1998 har den omfattat finansieringen av fyra tjänster vid institutionen. Tabell 2:1 visar vilka forskare som omfattats av satsningen och hur många arbetsår som av denna har finansierats för var och en, samt i vilken utsträckning de haft övrig finansiering.

Tabell 2:1. Forskare inom Gruppe for trygdeøkonomi vid UiB. Arbetsår sedan 1992 samt i vilken utsträckning de finansierats inom ramen för departementets satsning.

Anställd	Summa arbetsår sedan 1992	Summa arbetsår finansierade av departementet
Espen Bratberg	13	13
Alf Erling Risa	9,6	9
Kjell Vaage	12	12
Astrid Grasdahl	9	0
Arild Aakvik	7	3
Ghazala Naz	5	4
Bernd Raffelhüschen	2,2	0,8
Tor Helge Holmås	2	2
Maarten Lindeboom	0,1	0
Summa	59,9	43,8

Alf Erling Risa har innehaft en ledningsfunktion för gruppen fram till 2002 då han tillträtt som dekanus för den samhällsvetenskapliga fakulteten vid UiB. Han finansieras emellertid framgent på 20 procent som täcks av UiB. Risa disputerade inom ramen för gruppens verksamhet 1994 och är professor sedan 1995. Risa lämnade över ledningsfunktionen för gruppen till Kjell Vaage år 2002. Vaage disputerade 1995, också inom gruppens verksamhet, och har sedan dess på fulltid varit verksam inom ramen för satsningen. Espen Bratberg är den tredje person som varit verksam inom gruppen sedan 1992. Bratberg disputerade 1996, även han inom ramen för satsningen.

För närvarande finansieras ytterligare två personer på fulltid från departementets satsning: Arild Aakvik och Tor Helge Holmås. Arild Aakvik disputerade 1999 och har varit verksam inom gruppen sedan 2002, då en vakant stipendiatställning blev omgjord till forskartjänst. Aakvik har under en period arbetat inom James Heckmans grupp för mikroekonomiska studier vid Chicagouniversitetet. Tor Helge Holmås, som disputerade 2003, innehar en tjänst som 1:e amanuens inom gruppen.

Ytterligare två forskare har disputerat inom ramen för satsningen, men har sedan lämnat gruppen. Ghazala Naz, som disputerade 2002, innehar för närvarande en post doc-tjänst finansierad av NFR med placering vid nationalekonomiska institutionen vid Bergens universitet. Också Astrid Grasdahl, som disputerade 2001, har sin arbetsplats vid nationalekonomiska institutionen, men finansieras genom Norges forskningsråd (NFR) och UiB.

Slutligen består gruppen av två Professor-II-ställningar. Bernd Raffelhüschen, som har sin permanenta ställning på Albert-Ludwigs Universität i Freiburg, har under perioden 1994-2000 finansierats motsvarande 20 procent av en helårstjänst av UiB. Från och med 2001 finansieras han av departementets medel. Raffelhüschen är expert på utformning av pensionssystem, närmare bestämt det som benämns 'generational accounting'. Den andra tjänsten innehas av Maarten Lindeboom, normalt verksam vid Tinbergeninstitutet i Rotterdam. Lindebooms forskning är inriktad på mikrodataekonometri och empirisk analys inom socialförsäkrings- och hälsosektorn. Han finansieras sedan 2004 motsvarande 10 procent av en heltidstjänst av UiB.

Finansiering

Som framgår av tabell 2:1, har en mycket stor andel av den totala personalkostnaden för gruppen, cirka 73 procent, finansierats från departementets satsningar. Den övriga finansieringen har främst kommit från UiB, NFR samt hälsoekonomiprogrammet på nationalekonomiska institutionen vid UiB. Finansieringen av Astrid Grasdahl och Maarten Lindeboom ligger, som också framgår av tabell 2:1, helt utanför departementets satsningar. Eftersom det är rimligt att anta att finansieringskällan inte har särskilt stor betydelse för vem som slutligen mottar finansieringen redovisar vi även den verksamhet som ligger utanför Departementets finansiering.

Verksamhet

Forskning

Inriktningen av forskningen vid gruppen har under åren genomgått en rad förändringar. Man kan skönja fyra huvudsakliga inriktningar. Den första inriktningen representeras av Alf Erling Risas tidiga arbeten. De hade en huvudsakligen teoretisk inriktning och rörde hur man bör dra gränsen mellan privat och allmän försäkring. I arbetet "The Welfare State as a Provider of Accident Insurance in the Workplace: Efficiency and Distribution in Equilibrium" publicerad i *Economic Journal*, analyseras hur en allmän arbetsskadeförsäkring påverkar incitament till arbetsmiljöförbättringar och inkomstfördelningen. I ytterligare arbeten studeras hur offentliga regleringar, snarare än tillhandahållandet av en allmän försäkring, påverkar försäkringsmarknader på andra områden, t ex olycksfallsförsäkring.

I en annan forskningsinriktning, som Risa bedrivit tillsammans med Bernd Raffelhüschen, studeras olika aspekter av pensionssystemens utformning. I "Generational Accounting and Intergenerational Welfare" (*Public Choice*, 93, 1997) analyseras hur alternativa pensionssystem inverkar på inkomstfördelningen mellan generationerna. I en annan studie av samma författare, "Reforming Social Security in a Small Open

Economy” analyseras möjligheterna att byta pensionssystem från ett så kallat pay-as-you-go system till ett fonderat system i en liten öppen ekonomi, dvs en ekonomi där räntan sätts exogent.

Till en tredje forskningsinriktning, som vi kan kalla klassisk empirisk analys baserad på mikrodataekonometri, kan vi hänföra de flesta uppsatser författade av Espen Brattberg, Kjell Vaage, Astrid Grasdahl, Ghazala Naz och Tor Helge Holmås. De flesta studier inom denna inriktning analyserar hur olika inkomsttrygghetssystem påverkar ekonomiskt beteende i olika avseenden. Bratberg (1999) analyserar hur förtidspensionssystemet i Norge påverkar pensioneringsbeslutet, dvs en form av arbetsutbud. Även Dahl, Nilsen och Vaage (2000 och 2002) samt Bratberg, Holmås och Thørgersen (2004) analyserar förtidspensionering. Bratberg och Vaage (2000) har en liknande problemställning, men analyserar istället hur arbetslöshetsförsäkringen påverkar längden på arbetslöshetsperioderna. Även Naz (2004) studerar arbetsutbudseffekter, men här är policyvariabeln kontanta bidrag till barnfamiljer.

En annan undergrupp till denna tredje forskningsinriktning är utvärdering av projekt eller behandlingsmetoder inom socialförsäkrings- och hälsovårdsadministrationen. I Haldorsen, Grasdahl, Skogen, Risa, Kronholm och Ursin (2002) utvärderas olika behandlingsformer för patienter med muskuloskeletala problem och långa sjukskrivningsperioder. Också Aakvik, Holmås och Kjerstad (2003) analyserar effekter av alternativa behandlingsmetoder, men för ryggpatienter. En tredje undergrupp till den tredje forskningsinriktningen gäller effekter av utbildning. Till denna undergrupp kan Aakvik (2003) samt Aakvik och Kjerstad (2003) hänföras.

Till den fjärde forskningsinriktningen vill vi hänföra metodologiska studier inom utvärderingsmetodologi. Framförallt hör Aakviks studier tillsammans med James Heckman och Ed Vytlacil till denna kategori. Också Bratberg, Grasdahl och Risa (2002), som utvärderar experimentella och icke-experimentella metoder på data från ett norskt rehabiliteringsexperiment, är exempel på studier inom denna inriktning.

Följer man hur forskningens inriktning förändrats över tiden framträder en utveckling från de två första forskningsinriktningarna, teoretiska studier av försäkrings- och pensionssystem, mot de två senare inriktningarna, som syftar till att analysera mikrodata. De rekryteringar till gruppen som skett under senare år - framför allt Arild Aakvik, men också den tioprocentiga anknytningen av Maarten Lindeboom - förstärker detta ändrade fokus. Alf Erling Risa förefaller ha bytt forskningsinriktning, medan Bernd Raffelhüschen synes på senare år ha fått en svagare knytning till gruppen.

Undervisning

De som varit verksamma inom departementets satsning har undervisat i samma omfattning som andra forskare och lärare i motsvarande ställning vid nationalekonomiska institutionen vid Universitetet i Bergen. Undervisningen har inriktats på två områden: statistik och ekonometriska metoder samt välfärdsstatens ekonomi och socialförsäkringsekonomi.

På bachelor-nivån har man byggt upp en kurs i välfärdsstatens ekonomi, som ges varje år. På masternivån ger man två kurser: dels en allmän kurs i socialförsäkringsekonomi, dels en specialiserad kurs i 'empirisk trygdeekonomi'. Av gruppens hemsida framgår det att man handlett 39 'huvudoppgaver' (mastersuppsatser) inom sitt specialområde.

Inom ekonometriområdet står gruppen för kurser på såväl bachelor- som masternivå. Utöver detta har gruppen anordnat en kurs inom på det gemensamma nordiska doktorandprogrammet i evalueringsmetodologi.

Förmedling

För en grupp utomstående (icke norska) betraktare är det mycket svårt att bedöma vilken roll som gruppen spelar i samhällsdebatten, eller vilken spridning som de populärt hållna skrifterna fått. Vi kan emellertid konstatera att gruppen tagit denna uppgift på allvar. Gruppen har publicerat ett flertal artiklar, om bl a förtidspensionering och utvärdering av rehabilitering, i *Søkelys på arbeidsmarkedet*, samt i *Tidsskrift for Velferdsforskning*. Man har också bidragit till en rad antologier utgivna på norska.

Nätverk, internationella kontakter och samarbete

Gruppe for trygdeøkonomi är en fullt integrerad del av Institutt for økonomi vid Universitetet i Bergen. Det förefaller vara ett väl fungerande arrangemang. Medlemmarna i gruppen får på så sätt en kontinuerlig kontakt med utvecklingen av nationalekonomi som ämne. Det har också varit av värde, inte minst för den forskningsinriktning som gruppen tagit på senare år, att hälsoekonomi, genom inrättandet av en speciell professur i hälsoekonomi, fått en starkare ställning på av Institutt for økonomi vid Universitetet i Bergen.

På senare år har gruppen utökat sitt samarbete med andra discipliner och ämnesinriktningar, t ex institutionerna för socialmedicin, psykologi och sociologi vid UiB samt kliniskt verksamma forskare vid Haukelands Universitetssjukhus i Bergen. Samarbetet har inneburit en rad publiceringar utanför de ekonomiska vetenskapliga tidsskrifterna, som t ex i tidsskriften *Pain* och *European Sociological Review*.

Samtliga forskare i gruppen har internationella kontakter, deltar regelbundet i internationella konferenser och ingår i internationella nätverk. Arild Aakviks kontakter med James Heckman (vinnare av Sveriges Riksbanks pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne), och gruppen kring honom, är naturligtvis en styrka och tillgång för hela gruppen.

Produktivitet

Disputationer

Doktorsavhandlingsprojekt som finansierats av departementets satsning:

Alf Erling Risa "Accidents, compensating behavior, and economic policy", 1994.

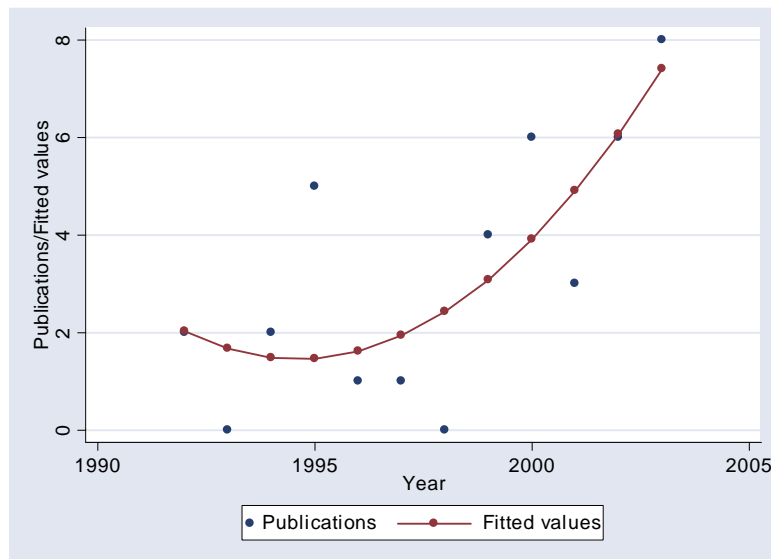
Espen Bratberg "Incentives in social insurance", 1994.

Ghazala Naz "Effects of women's education on fertility and child care", 2002.

Utöver detta har Arild Aakvik (1999) och Astrid Grasdal (2003) disputerat inom gruppens verksamhet, samt John Hayfron (1998), Egil Kjerstad (2002), Tor Helge Holmås (2003) och Victoria Busch (2004) har handletts av medlemmar inom gruppen.

Publikationer

Under de 43,8 finansierade år som gruppen har varit verksam har gruppen publicerat 36 arbeten i internationella vetenskapliga tidskrifter. Gruppen publicerar således 0,84 artiklar per år sedan starten. En sådan publiceringstakt ter sig ganska måttlig, i synnerhet om man betänker att de flesta av arbetena är samskrivna med en eller flera medförfattare. Man skall emellertid betänka att de flesta av de finansierade åren gått åt till doktorandstudier. Av figur 2:1 nedan framgår att gruppen har en starkt tilltagande trend i sin publiceringsaktivitet, i takt med att gruppen på senare år kommit att omfatta flera graduerade forskare. Publiceringstakten vid senare år förefaller vara på god nivå med vad som är genomsnittligt på nordiska universitet.

Figur 2:1. Utveckling av antal publiceringar i internationella vetenskapliga tidskrifter.

Det finns en rad sätt att mäta kvaliteten på ekonomiska vetenskapliga tidskrifter. En ganska vedertagen ranking i tre nivåer: AA, A och B,³ visar att ingen av de publicerade arbetena tagit sig in i de fem topprankade tidskrifterna (AA). Tre uppsatser är publicerade i tidskrifter, *Economic Journal*, *Journal of Health Economics* och *Journal of Econometrics*,⁴ som kan hänföras till mellangruppen (A). Många av de återstående uppsatserna är publicerade i tidskrifter som ligger på gränsen att vara rankade i A-gruppen, t ex *Scandinavian Journal of Economics*, *Public Choice* och *Labour Economics*.

³ Se t ex <http://www.tinbergen.nl/research/ranking2.html>

⁴ I en på senare år ofta använd ranking som presenterats i Th. P. Mamuneas and Th. Stengos, "Rankings of Academic Journals and Institutions in Economics" *European Economic Review* 43 (1999) sid 1150-1168, tilldelas dessa tidskrifter rangerna 18, 71 respektive 6.

Spridning av forskningsresultat

Citeringsanalysen som gruppen utfört på vårt uppdrag visar att de tio artiklar som gruppen valt ut har citerats 38 gånger. Analysen visar ytterligare att citeringarna är koncentrerade till fem uppsatser, under perioden 2000-2002, dvs relativt sent. Dessa står för 31 av de totalt 38 citeringarna. Den mest citerade artikeln är Haldorsen et al. (2002), som är publicerad i den medicinska tidsskriften *Pain*. Den har totalt citerats 13 gånger. Att den citerats mer än övriga artiklar avspeglar förmodligen till en del det förhållande att uppsatser inom medicinsk vetenskap generellt citeras mer än de som publiceras i ekonomiska tidsskrifter. Den mest citerade uppsatsen i ekonomiska tidsskrifter är Bratberg och Vaage (2000). Även artiklar som författats av gruppen som ligger utanför de tio utvalda arbetena har i vissa fall citerats ganska ofta. Som exempel kan nämnas Aakvik (2001), vilken citerats i den ledande biometriska tidsskriften *Biometrica*.

Generellt visar citeringsanalysen att gruppens arbete inte fått särskilt stor spridning. Det bör i detta sammanhang emellertid understrykas att de mest citerade arbetena generellt är publicerade mycket sent. Det innebär givetvis att vi kan förvänta oss en starkt tilltagande citeringsfrekvens framöver. Aakvik, Heckman och Vytlačil (2004) kommer med all sannolikhet citeras flitigt framöver. Gruppens inriktning, ekonomisk analys av välfärdssystem av nordisk typ, är troligen alltför perifert för att generera riktigt stora citeringsvolymmer. Detta bör också beaktas vid jämförelser med andra grupper, med andra forskningsinriktningar.

SWOT-analys

Styrkor

Vi har funnit att gruppen har följande tre starka sidor:

1. Gruppen besitter sammantaget en mycket bred och djup kunskap inom sitt område. Kunskap om teoretiska grundvalar för statliga interventioner inom denna del av ekonomin kombineras med institutionella kunskaper och hantering av mikrodata, samt metodologiska kunskaper inom ekonometri.
2. Gruppen bedriver tvärvetenskapliga samarbeten; dels med forskare inriktade mot sociologi, hälsoekonomi; dels med läkare och forskare inriktade mot medicinsk rehabilitering.
3. Gruppen har tillgång till stora och bra databaser. Man står bara i början av utvecklingen av att kunna arbeta med registerdata omfattande hela den norska befolkningen. Detta ger framför allt möjligheter att analysera beteendet inom olika mindre grupper på den norska arbetsmarknaden.

Svagheter

Vi har funnit följande svagheter i gruppens verksamhet:

1. Forskarutbildningen i nationalekonomi vid Bergens universitet är inte fullt utbyggd, även om det årligen ges flera kurser på doktorandnivån. Detta faktum försvårar rekryteringen till gruppen och minskar möjligheterna till genomströmning av forskare inom gruppen.
2. Låg rörlighet inom gruppen. De forskare som börjat inom gruppen har haft en tendens att stanna kvar. Troligen hänger detta samman med den relativt begränsade

arbetsmarknaden i Bergenområdet. På lång sikt kan detta innebära ett problem, i synnerhet om inte gruppen långsiktigt expanderar.

3. Svårigheter att sprida sin forskning internationellt. Citeringsanalysen visade att gruppens arbeten ännu inte citeras i särskilt stor utsträckning.

Utvärderingsgruppens reflektioner

Gruppe for trygdeøkonomi har nu varit verksam i drygt tretton år. Under den första tiden har en stor del av resurserna gått åt till finansiering av doktorandstudier. Nu består gruppen av betydligt mer seniora och meriterade forskare. Det är därför rimligt att vänta sig att produktionen, i olika avseenden, fortsätter att vara på den höga nivå som den varit de allra senaste åren, eller att den ökar ytterligare. Vi anser också att man ytterligare bör öka ambitionsnivån vad gäller publiceringen av de vetenskapliga arbetena. Man har helt klart inom gruppen tillgång till unika data och besitter sammantaget en hög kompetens för att analysera dem. I ett längre perspektiv bör man kunna publicera en större andel av arbetena på den nivå som beskrivits under kategori A.

Vi bedömer att fokuseringen på mikrodata är mycket rimlig. Rent allmänt har den nationalekonomiska vetenskapen nu blivit så omfattande att alla forskningsmiljöer behöver en tydlig specialisering för att kunna bilda en kritisk massa till en kreativ forskningsmiljö. Även de internationella kontakter som gruppen har är i detta sammanhang mycket värdefulla. Detta gäller i första hand gruppen runt James Heckman på Chicagouniversitetet, men också kontakterna med Maarten Lindeboom från universitetet i Amsterdam.

Den potentiella nackdelen med fokuseringen på analys av mikrodata är givetvis att man tappar kunskapen om makro och hur utformningen av t ex pensionssystem påverkar samhällsekonomin. Det är tänkbart att Norges centrala statsförvaltning anser att det är av vikt att en sådan typ av forskning och/eller undervisning upprätthålls inom landets gränser, vilket vad vi förstår borde innebära att Norges forskningsråd får i uppgift att särskilt finansiera denna typ av forskning. Bortsett från sådana överväganden torde ändå inte förlusten av detta forskningsområde vara särskilt stort. Det är också oklart för oss vad Bernd Raffelhüschen har bidragit med till gruppen under senare år. Det har inte framgått om han undervisat eller handlett på institutionen i Bergen. Hans forskning förefaller på senare år mer inriktats på tyska förhållanden och publiceringar i internationella tidskrifter har blivit alltmer sällsynta. Därför förefaller det för oss rimligt att samarbetet med Raffelhüschen nu omprövas.

En uppgift som är mycket angelägen är för gruppen att i högre utsträckning än tidigare dra till sig juniora forskare och doktorander. Genomströmningstiden för doktorander inom gruppen bör minskas. Eftersom de fyra tjänster som gruppen förfogar över är tillsatta är det av stor vikt att gruppen söker utöka sina resurser. Den mest naturliga vore att man just satsade på en större omfattning av externt finansierade doktorander inom gruppen. Detta är en mycket viktig del av den utvecklingsfas som gruppen nu genomgår.

Kunskaper från studier baserade på mikrodata inom socialförsäkringssektorn har stor policyrelevans. Årligen läggs mycket stora belopp ned på olika typer av

arbetsmarknadspolitiska kurser eller rehabiliteringsprogram. Det finns emellertid mycket liten kunskap om hur dessa satsningar bör utvärderas och än mindre om deras förväntade effekter idag. I detta arbete kommer den miljö av kompetens som byggts upp vid Gruppe for trygdeøkonomi vid UiB att vara till stor nytta. Troligen inte bara i Norge utan runt om i världen där denna policy tillämpas.

En grundläggande fråga om effekterna av departementets satsning på socialförsäkringsforskning inom nationalekonomi är huruvida dessa medel bara ersatt andra forskningsmedel för de berörda forskarna utan att påverka inriktningen på deras forskning, eller om det lett till ny forskning som eljest inte hade kommit till stånd. Vår uppfattning är att det verkligen lett till ny forskning. Det har varit av stort värde för de involverade forskarna att under en längre tid kunnat koncentrera sin verksamhet inom ett specificerat område och som när satsningen inleddes generellt inte hade attraherat särskilt mycket forskning. Sedan dess har framför allt den empiriska forskningen inom området expanderat kraftigt – både i Norge och internationellt. Det bör betonas att det i Norge nu bedrivs liknande forskning på en rad andra ställen. I synnerhet gäller detta miljön i Oslo kring Universitetet, SSB och Frisch centret, men också universitetet i Trondheim.

Det är svårt att entydigt rangordna den ekonomiska forskningen kring socialförsäkringar i de olika nordiska länderna. Olika länder har betonat lite olika aspekter av detta forskningsområde. Sverige har satsat förhållandevis stora resurser på utvärdering av arbetsmarknadspolitiska program genom uppbyggnaden av Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU) samt generellt kring arbetsmarknadspolitik genom uppbyggnaden av Institutet för social forskning (SOFI) på Stockholms universitet. I Danmark har man gjort en satsning på empirisk arbetsmarknadsekonomi i miljön kring universitetet och Handelshögskolan i Århus. Senare har det också växt fram en grupp kring Martin Browning vid Köpenhamns universitet. Departementets satsning har helt klart bidragit till att den forskning som bedrivs på området i Norge står sig väl i ett nordiskt sammanhang.

Bedömning av utvalda publikationer

Vetenskapliga artiklar

1. A. E. Risa (1995) "The Welfare State as a Provider of Accident Insurance in the Workplace: Efficiency and Distribution in Equilibrium". *Economic Journal* 105, 129-144.

Ett klassiskt argument mot att staten skall erbjuda arbetsskadeförsäkringar med lika premier för alla är att de fungerar som en subvention av dålig arbetsmiljö: företag och branscher med dålig arbetsmiljö och högt utnyttjande av försäkringen kommer att betala en lägre premie än den som motsvarar den aktuariska risken. Därmed kommer dessa industrier få lägre kostnader och större verksamhet än vad som skulle blivit fallet i en fri marknad. Risa visar emellertid att i allmän jämvikt och på lång sikt, så försvinner incitamenten för företagen att erbjuda sämre arbetsmiljö med en universell statlig försäkring. För arbetarna däremot är effekten tvetydig: de ges en inkomsteffekt att välja företag med bättre arbetsmiljö, men en substitutionseffekt att välja företag med större risker.

Detta är en mycket intressant studie publicerad i en av Europas ledande allmänna tidskrifter inom nationalekonomi. Finansieringsfrågan kommer ständigt upp på ett relaterat sätt i debatten om olika socialförsäkringar. I den svenska debatten diskuteras just nu olika typer av individuell arbetsgivarfinansiering av sjukförsäkringen samt ökat rehabiliteringsansvar för arbetsgivaren. Som framgår av Risas studie, har sådana reformer många och svåröverskådliga effekter.

2. E. Bratberg, A. Grasdal och A. E. Risa (2002) "Evaluating Social Policy by Experimental and Nonexperimental Methods". *Scandinavian Journal of Economics* 104(1), 147-171.

Nationalekonomi är en i huvudsak icke-experimentell vetenskap. Bakgrunden till detta är naturligtvis att det i de flesta fall är omöjligt, eller i alla fall orimligt dyrt, att genomföra experiment på områden där nationalekonomiska frågeställningar skall analyseras empiriskt. Icke-experimentella metoder har utvecklats för att utvärdera resultaten av t ex arbetsmarknadspolitiska eller sociala program. Under senare år har dock experiment genomförts – även om de är sällsynta - för att utvärdera sådana program. Ett exempel på en sådan utvärdering är ett experiment för utökad rehabilitering av personer med problem orsakade av sjukdomar i rörelseorganen, som genomfördes i Bergen i mitten av 1990-talet. I experimentet fick en experimentgrupp genomgå en utökad rehabilitering, medan kontrollgruppen fick den traditionella behandlingen. För alla deltagande – även de som inte över huvud taget ville delta i experimentet – finns data om viss personlig karaktäristik tillgänglig.

I artikeln utvärderas experimentet med avseende på sannolikheten att återgå till arbete respektive arbetsinkomst. Eftersom man har tillgång till data från ett randomiserat experiment, kan man jämföra utfallet med de från icke-experimentella metoder. Man utvärderar bl a Heckmans så kallade tvåstegsmetod, propensity score matching och differences-in-differences estimatorer. Generellt visar resultaten att estimatorerna som korregerar för selektion avviker kraftigt från experimentutfallet, medan matchingestimatorn och differences-in-differences estimatorn ger resultat med ganska god överensstämmelse med experimentutfallet.

Artikeln behandlar en viktig frågeställning och är publicerad i en god tidskrift. Den är också väl genomförd och ger tydliga resultat. Troligen hade den fått ett större genomslag om den publicerats några år tidigare. Det finns sedan tidigare litteratur, som följt LaLonde (1986), med ekonometriska metoder för utvärderingar av arbetsmarknadspolitiska program.

3. Haldorsen et al. (2002) "Is there a right treatment for a particular patient group? Comparison of ordinary treatment, light multidisciplinary treatments, and extensive multidisciplinary treatment for long-term sick-listed employees with musculoskeletal pain". *Pain* 95, 49-63.

Utvärdering av ett experiment för behandling av patienter sjukskrivna för sjukdomar i rörelseorganen. Studien omfattar 654 långtidssjukskrivna. Dessa delades slumpmässigt in i tre olika behandlingsgrupper (ordinary, light multidisciplinary, and extensive multidisciplinary). Utfallsvariabeln som studerades var återgång till arbete. Data om detta samlades in i en uppföljningsstudie 14 månader efter behandlingarnas slut. Resultaten visade att de patienter som a priori hade lägst sannolikhet att återvända till arbete var den grupp där individerna signifikant ökade sannolikheten att återgå till arbete som ett resultat av den utökade behandlingen. Slutligen genomfördes en cost-benefit analys av den samhällsekonomiska lönsamheten av denna form av intensifierad rehabilitering. Resultaten visar att denna form av intensifierad behandling ger ett positivt samhällsekonomiskt netto.

Studien är ett exempel på det tvärvetenskapliga samarbete med den medicinska fakulteten vid UiB samt Haukelandsjukhuset i Bergen som gruppen för trygdeøkonomi varit involverade i. Det måste anses vara en mycket relevant uppgift för gruppen att på detta sätt utveckla metoder för samhällsekonomisk utvärdering av rehabiliteringsinsatser. Samtidigt är troligen experimentet i Bergen för speciellt för att artikeln skulle vara publiceringsbar i en allmän ekonomisk tidskrift.

4. Aakvik et al. (2003) "A low-key social insurance reform – effects of multidisciplinary outpatient treatment for back pain patients in Norway". *Journal of Health Economics* 22, 747-762.

Denna studie analyserar effekterna av ett rehabiliteringsprojekt för sjukskrivna patienter med ryggbesvär i Bergen. Utfallsvariabeln som studeras är återgång till arbete 9 månader efter det att rehabiliteringen avslutats. Grunden för det

metodologiska problemet är att urvalet för de som ansluter sig till rehabiliteringsprojektet inte är slumpmässigt. Det finns således skäl att tro att de som har störst förväntad vinst av rehabiliteringen är mest benägna att ansluta sig till projektet. I studien utnyttjas avstånd från bostaden till sjukhuset, vilket antas vara orelaterat till den förväntade effekten av rehabiliteringen, som instrumentvariabel. Resultaten från en rad mått på rehabiliteringseffekten presenteras: 'the average treatment effect' (ATE), 'the effect of treatment on the treated' samt fördelningen av behandlingseffekten. Generellt visar resultaten på en möjlig samhällsekonomisk vinst av att utöka rehabiliteringsinsatserna.

Studien är publicerad i det som brukar benämnas som en 'top field journal'. Även om den inte innehåller någon klar metodologisk utveckling är det tydligt att den tillämpar moderna utvärderingsmetoder inom ett nytt område. Arbetet visar stor metodologisk skicklighet. Det är naturligtvis av stort värde att den här typen av metoder används i större skala vid utvärderingar inom socialförsäkringssektorn.

5. Bratberg et al. (2004) "Assessing the effects of an early retirement program". *Journal of Population Economics* 17, 387-408.

Denna studie analyserar effekten av ekonomiska incitament på benägenheten att lämna arbetskraften för äldre arbetare på den norska arbetsmarknaden. Mer precist analyserar den effekten av introduktionen av pensionsförmånerna inom det s.k. AFP systemet. AFP är en pensionsförmån som förhandlats fram mellan arbetsmarknaden parter och den norska staten. Den medger pensionering innan den normala pensionsåldern på 67 år. Förmånen har successivt blivit mer generös och sedan 1998 kan förmånen tas ut från 62 års ålder. Den omfattar hela den offentliga sektorn och halva den privata. I studien skattar man effekterna på arbetskraftsdeltagandet av AFP. Speciellt tar man hänsyn till substitutionen från förtidspensionsförmåner och ersättningar från arbetslöshetsförsäkringen. Man finner att åtminstone 50 procent av de som tog AFP skulle ha stannat kvar i arbetskraften om AFP inte funnits.

Uppsatsen behandlar ett viktigt ämne – i vilken utsträckning har generösare socialförsäkringsförmåner bidragit till det sjunkande arbetskraftsdeltagandet? Denna frågeställning är av särskild relevans i tider av en åldrande befolkning och ökade svårigheter att finansiera generösa socialförsäkringar. Det är också intressant att man beaktar frågan om substitution mellan olika socialförsäkringsförmåner – i vilken utsträckning de fungerar som 'kommunicerande kärn'? Artikeln är publicerad i en god vetenskaplig tidsskrift.

6. Bratberg, E. et al. (2002) "The double burden – do combination of career and family obligations increase sickness absence among women". *European Sociological Review* 18, 233-249.

I den allmänna debatten har det ofta framhållits att 'det dubbla ansvaret' – kvinnans stora ansvar för hem och familj kombinerat med yrkesarbete – kan förklara en stor del av skillnaderna i sjukfrånvaro mellan kvinnor och män i allmänhet och kvinnornas

högre prevalens av utbrändhet och utmattningssymtom. Tidigare studier visar att om man relaterar observerad sjukfrånvaro till antal barn i individuella data får man ofta en negativ korrelation. I en sådan analys tar man emellertid inte hänsyn till att de flerbarnsmödrar som deltar i arbetskraften är en selekterad grupp från hela gruppen flerbarnsmödrar. I studien estimeras bl a en bivariat probit-modell för att korrigera för denna typ av selektion. Med korrigeringen finner man en positiv relation mellan antal barn och sjukfrånvaro. Resultatet tolkas som stöd för 'double-burden-hypotesen'.

Detta är en mycket välskriven och tankeväckande studie. Metodologiskt är den väl genomförd även om den inte löser alla involverade selektionsproblem: det är inte slumpmässigt vilka kvinnor som skaffar sig många barn. Åtminstone vid en tidpunkt - har nog de flesta med många barn gjort bedömningen att de kommer att klara av sin situation kombinerat med yrkesarbete. Studien är publicerad i en god sociologisk tidskrift.

7. Aakvik, A. (2001) "Bounding a matching estimator: the case of a Norwegian training program". *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 63, 115-143.

Norge har ett mycket generöst sjukpenningssystem. Under de första 52 veckorna ersätts 100 procent av den försäkrade arbetsinkomsten upp till ett socialförsäkringstak. Efter denna period har den sjukskrivne möjlighet att genomgå ett rehabiliteringsprogram för att öka sina möjligheter att återgå till arbete. Det klassiska problemet med att utvärdera sådana rehabiliteringsprogram ligger i att det inte är möjligt att observera det kontrafaktiska utfallet för vad som hade hänt en individ som genomgått rehabilitering om så inte hade varit fallet. Klassiska utvärderingsmetoder, som Heckmans tvåstegsmetod, bygger på relativt restriktiva fördelningsantaganden samt förutsätter tillgång till instrumentvariabler. I denna studie används den s.k. 'propensity score matching' metoden, vilken inte förutsätter lika restriktiva fördelningsantaganden och inte ställer krav på exogena instrumentvariabler.

Även om studien inte explicit utvecklar några nya metoder är den en god tillämpning av nyligen utvecklade metoder. Författaren visar också hur metoden kan användas för att estimerar heterogeniteten i avkastningen på rehabiliteringen mellan olika grupper, samt hur effekten av icke-observerade individuella egenskaper kan begränsas med hjälp av propensity score matching metoden. Studien är publicerad i en god vetenskaplig tidskrift.

8. Aakvik et al. (2004) "Estimating treatment effects for discrete outcomes when responses to treatment vary: an application to Norwegian vocational rehabilitation programs". *Journal of Econometrics*, forthcoming.

I uppsatsen utvecklas en metod för att beräkna olika typer av genomsnittlig effekt av olika typer av behandlingsprogram när utfallsvariabeln är diskret. Metoden tillämpas för att utvärdera utfallet av ett norskt rehabiliteringsprogram för sjukskrivna kvinnor. Följande frågor kan besvaras med hjälp av estimationsmetoden: (1) Vad är den totala

genomsnittliga effekten av rehabiliteringsprogrammet? (2) Vilken grupp av individer tjänar mest på rehabilitering? (3) Hur påverkas resultaten av att man kontrollerar för observerade individuella skillnader? (4) Vad är effekten av observerade respektive observerade individuella egenskaper på sannolikheten att genom den administrativa processen komma med i ett rehabiliteringsprogram? Det mest anmärkningsvärda resultatet från studien är den genomsnittliga effekten av rehabilitering 'byter tecken' från positivt till negativt då man korrigerar för selektion till rehabiliteringsprogrammen. Man kan också belägga en omfattande 'cream-skimming', både på observerade och observerade egenskaper i den administrativa processen.

Detta är en mycket värdefull studie. Den visar hur man kan fördjupa analysen av effekten av olika typer av rehabiliteringsinsatser. Den utvecklar olika icke-experimentella metoder för att genomföra en sådan analys. Den pekar också på fara att använda naiva metoder i sådana sammanhang. Den är publicerad i en var som brukar betecknas som en 'top-field'-tidsskrift.

9. Bratberg, Espen (1999) "Disability Retirement in a Welfare State", *Scandinavian Journal of Economics*, 101, 97-114.

Bakgrunden till studien är det minskade arbetskraftsdeltagandet bland äldre i den norska befolkningen. Till största delen finansieras de som står utanför arbetskraften genom förtidspensionssystemet. Liksom i andra västländer, har de successivt generösare förmånerna inom detta system lyfts fram som en möjlig förklaring till det ökande utnyttjandet av denna försäkring. Denna hypotes testas i studien. Man använder registerdata för långtidssjukskriva 1 januari 1989 och studerar arbetsmarknadsstatus ett år efter denna tidpunkt. En multinomisk logitmodell för olika utträdesvägar estimeras. Ekonomiska incitament skattas dels genom den alternativa arbetsinkomsten, dels genom den absoluta nivån på förtidspensionsförmånen. Generellt finner man att den positiva incitamenteffekten av arbetsinkomsten är viktigare än den negativa incitamenteffekten av förmånens storlek.

Studien behandlar en mycket relevant frågeställning och är den första i sitt slag som utnyttjar norska data. Resultaten har hög relevans för debatten om utformningen av förtidspensionssystemet i Norge. Genom att skatta separata effekter för arbetsinkomst och absolut nivå för förtidspensionsförmåner undgår man delvis kritiken för endogenitet för ersättningsnivån i Parsons (1980) tidiga studie av ekonomiska incitament och förtidspensionering. Emellertid kvarstår osäkerhet om den predikterade nivån för arbetsinkomsten är den som individen agerar på. Artikeln är publicerad i en god vetenskaplig tidsskrift.

10. Bratberg, Espen och Kjell Vaage (2000) "Spell Durations with Long Unemployment Insurance Periods" *Labour Economics* 7, 153-180.

Ett klassiskt resultat från sökteoretiska studier av arbetslöshetsförsäkringens effekter på intensiteten i arbetssökandet, ursprungligen presenterade av den amerikanska ekonomen Dale Mortensen, är att intensiteten minskar under den första delen av den period som den arbetssökande är berättigad till stöd, men är högre mot slutet av perioden i förhållande till fallet då ingen arbetslöshetsförsäkring existerar. Orsaken till den ökade intensiteten är att värdet av ett nytt arbete är högre om arbetet innehåller en arbetslöshetsförsäkring än vad som eljest skulle ha varit fallet. I denna studie studeras denna effekt empiriskt. Data från ett s.k. naturligt experiment, där perioden under vilken den arbetslöse var berättigad till ersättning från arbetslöshetsförsäkringen utökades för en grupp arbetslösa (experimentgruppen), medan denna period kvarstod på tre år för en annan grupp (kontrollgruppen). I den empiriska analysen skattas proportionella hazardfunktioner för återgången till arbete. Resultaten visar att man kan utesluta kraftigt ökad återgång till arbete vid den tidigare slutpunkten för arbetslöshetsunderstöd.

Studien har hög relevans – det är en viktig policyanalys att utvärdera olika utformningar av arbetslöshetsförsäkringen. Det faktum att författarna analyserar en central frågeställning inom arbetslöshetsförsäkringen – och ändå lyckats publicera den i en ledande europeisk tidsskrift inom arbetsmarknadsekonomi – tyder på att man uppfyllt högt ställda kvalitetskrav. Vid genomläsning av artikelns översikt av tidigare litteratur på området, slås en svensk läsare av det faktum att den litteratur som empiriskt utvärderat effekter av arbetslöshetsförsäkring på norska data ännu är tämligen begränsad jämfört med det som finns om svenska förhållanden. På detta område har svenska myndigheter valt att satsa större resurser för utvärdering genom inrättandet av det fristående institutet IFAU.

3. Trygdemedisinsk grupp (Universitetet i Oslo)

Bakgrund

Ett specifikt syfte med Arbeids- og sosialdepartementets satsning var att stärka just den trygdemedisinska forskningen. Den försäkringsmedicinska, trygdemedisinska, delen av socialförsäkringsforskningen har varit särskilt dåligt utvecklad, både i Norge och i andra länder.

Den svenska Statens Beredning för medicinsk Utvärdering (SBU) (The Swedish Council on Technology Assessment in Health Care) publicerade år 2003 en rapport från ett projekt där en systematisk litteraturoversikt av forskning om sjukskrivning, dess orsaker, konsekvenser och sjukskrivningspraxis genomförts. Studier söktes systematiskt och brett genom olika litteraturlösningsdatabaser, referenslistor och kontakter. Identifierade publikationer relevans- och kvalitetsbedömdes. En central slutsats som SBU drog var att sjukfrånvaroforskningsområdet ännu är förvånansvärt outvecklat, både vad gäller teorier, metoder och begrepp, att ytterst få studier därför ännu hade hög vetenskaplig kvalitet samt att antalet studier var förvånansvärt få. De resultat som det fanns vetenskaplig evidens för var ännu på en så allmän nivå att de inte kan ligga till grund för praktisk tillämpning vare sig på individ-, organisations- eller samhällsnivå. Forskningsområdet behöver utvecklas och fler, men framförallt bättre, studier behövs. Detta innebär att kunskap om även basala aspekter saknas, kunskap som behövs för att veta inom vilka områden det finns anledning att i nästa steg vidtaga åtgärder eller bedriva mer riktade studier inom. Det är ofta svårt att jämföra resultat från olika studier, t ex på grund av stora metodskillnader, bl a används i studierna minst 50 olika mått på sjukfrånvaro. Detta är problematiskt då olika mått även givet samma data ofta ger skilda resultat.

Det finns ytterst få seniora försäkringsmedicinska forskartjänster i världen. De forskare och forskargrupper som bedriver denna typ av forskning gör det vanligen inom ramen för andra tjänster, ofta socialmedicin, yrkesmedicin, allmänmedicin, eller rättssociologi.

Försäkringsmedicin har mycket låg status inom medicin. Trots att de flesta läkare ofta har försäkringsmedicinska arbetsuppgifter är utbildning i sådana kunskaper och färdigheter mycket knapphändig, och sällan vetenskapligt förankrad, något som annars krävs av utbildning på universitetsnivå. Dessutom saknas vanligen strategier inom sjukvården för kompetensutveckling och kvalitetssäkring av hur sådana uppgifter utförs.

Både i SBU:s litteraturgenomgång och i andra sådana framkommer dock också att Norge numera har en central position inom området, tillsammans med bl a Nederländerna, Storbritannien, Sverige och USA. Av de 241 studier som bedömdes som relevanta och med tillräckligt hög kvalitet för att inkluderas i det ovan nämnda SBU-projektet kom cirka 13 procent från Norge. Detta kan jämföras med att motsvarande siffra för t ex Danmark var knappt 4 procent. Inom vissa områden kom en betydligt större andel studier från Norge, t ex cirka 30 procent av studierna om läkares sjukskrivningspraxis. Detta kan ses som ett tecken på att departementets satsning på området haft effekt, inte bara vad avser gruppen i Oslo utan även vidare.

Gruppe for trygdemedisin etablerades inom Institutionen för samhällsmedicin vid Universitetet i Oslo i juni 1991. År 2000 utvidgades gruppen till Seksjon for arbeids- og trygdemedisin och år 2003 knöts även medicinsk historia till sektionen. Sektionen är en av sex sektioner vid Institutionen för allmän- och samhällsmedicin. De övriga sektionerna är medicinsk etik, allmänmedicin, förebyggande medicin och epidemiologi, internationell hälsa samt medicinsk antropologi och socialmedicin. Det finns en hög grad av samarbete och samverkan mellan de olika sektionerna vilka även är samlokaliserade i en byggnad inom universitetssjukhusets område. Institutionen har cirka 70-80 heltidsanställda personer och är en av tio institutioner inom den medicinska fakulteten.

Gruppen för trygdemedisin hade initialt god produktivitet och ekonomi. Mot slutet av 1990-talet var gruppen mer splittrad, och hade svårare att få anslag samtidigt som flera av de seniora forskarna hade centrala administrativa uppdrag inom universitetet, vilket kan ha lett till svårigheter att driva och utveckla forskningen.

Tjänster

Vid utgången av år 2003 hade sektionen 17 personer anställda, med en sammanlagd årsarbetstid av 13,6. Fyra av dessa var professorer, tre i trygdemedisin. Cirka hälften av de anställda anges ha varit involverade i trygdemedisinsk forskning. På hemsidan listas nu cirka 25 personer.

Tre av sektionens tjänster finansieras via medlen från departementet; två seniora forskartjänster, vilka innehas av Dag Bruusgaard och Bjørgulf Claussen, båda professorer i trygdemedisin, samt en doktorandtjänst som för närvarande innehas av Hans Magnus Solli. Enheten har ansökt om medel även till en administrativ tjänst men har inte beviljats detta.

Inom enheten finns ytterligare en tjänst som trygdemedisinsk professor. Denna inrättades 1994 av universitetet⁵ och är inte en del av den satsning som utvärderas här, men den innebär att det finns fyra trygdeforskartjänster vid enheten. Tjänsten innehas av Gunnar Tellnes som arbetat vid enheten sedan den startade och under de första åren finansierades via medlen från departementet (tabell 3:1).

Tabell 3:1. Innehavare av de aktuella tjänsterna under perioden utvärderingen avser.

Namn	Tjänst som doktorand	Tjänst som amanuens	Tjänst som Professor
Sören Brage	1991-1996		
Dag Bruusgaard			1992 -
Bjørgulf Claussen		1991-1992 1995-1999	1999 -
Harald Reiso	1997-2002		
Hans Magnus Solli	2002-		
Gunnar Tellnes			1991-1994

⁵ Enligt uppgift efter påtryckning från regeringen.

De tre tjänsterna har varit besatta under större delen av den sammanlagda arbetstid om 40,6 år som departementets satsning inneburit, frånsett en sammanlagd vakans om 2,1 årsarbetstid, dvs 5 procent av tiden. Utnyttjandegraden har med andra ord varit hög.

Initialt innehavdes de tre tjänsterna av en professor, en post doc och en stipendiat. Bjørgulf Claussen har innehaft post doc-tjänsten men har efterhand meriterat sig för att få tjänsten omvandlad till en professur. Initialt hade även Gunnar Tellnes en post doc-anställning på departementets medel, och har sedan meriterat sig till en professur. Detta innebär att enheten nu har samtliga tre trygdemedisinska professurer som finns inte bara i Norge utan hela Norden.

De två personer som disputerat på tjänster för departementets medel är fortsatt knutna till enheten på externa medel samtidigt som de har anställning inom primärvård respektive Rikstrygdeverket.

De som innehar dessa tjänster skall, liksom innehavare av andra sådana tjänster inom medicinska fakulteten, arbeta med undervisning 45 procent av tiden, med administration 10 procent och resterande 45 procent med forskning. För de anställda har det inneburit undervisning vid läkarutbildningen i form av föreläsningar och handledning av projektarbeten. Samtliga tjänster har innehafts av läkare, som vanligen även har viss klinisk tjänstgöring. Av och till har innehavare av tjänsterna även haft administrativa uppdrag inom universitetet. Dag Bruusgaard har varit sektionschef och sedan institutionsledare/prefekt. För detta har sektionen fått viss kompensation av universitetet i form av medel för en doktorsgradsstipendiattjänst och en halv post doc-tjänst. Gunnar Tellnes har under många år varit prodekan.

Samtliga innehavare av tjänsterna har varit och är manliga specialister i allmänmedicin. Dag Bruusgaard och Bjørgulf Claussen har innehaft de seniora forskartjänsterna under hela perioden, medan medlen till den tredje tjänsten har finansierat en doktorand i taget fram till dennes disputation.

Förutom de tre av departementet finansierade tjänsterna och Gunnar Tellnes tjänst, har vid varje tidpunkt cirka 10-15 forskare varit knutna till enheten på hel- eller deltid, flera av dem i trygdemedisinska projekt. Dessa har finansierats via externa medel. Under hösten 2004 var sju andra forskare anställda med hjälp av externa medel i projekt med trygdemedisinska teman. Vidare handleddes sex externa personer i sådana forskningsprojekt. Detta innebär alltså att 11 + 6 personer är aktiva i denna typ av forskning.

Sektionen har en tvärvetenskaplig profil och utöver läkare är följande yrken representerade bland dessa 10-15 forskare: teknolog, jurist, sjukgymnast, socialekonom, sjuksköterska, statistiker, socialantropolog och socionom.

Finansiering

Arbets- og sosialdepartementet finansierer alltså tre tjenester. Ytterligere en tjenst finansieras av medel från universitetet. Ett grundläggande problem är att medlen från departementet inte täcker kostnaderna för de tre tjänsterna, i form av lön, overhead och drift. Ökningen av anslag täcker inte heller de löneförhöjningar universitetet beslutat om. Universitet har hittills löst det genom att endast dra 14 procent i overheadkostnader av de 40 procent som är normen. De resterande 26 procent har gruppen fått behålla för driftutgifter. Detta innebär i praktiken ett ekonomiskt stöd från universitet till sektionen med 4,6 miljoner kronor under perioden 1991-2004. Man anger att denna subsidiering nu gradvis kommer att reduceras från och med år 2005.

Under de första åren beviljade även Arbets- og sosialdepartementet medel till projekt, ofta kortvariga om sex månader. Sådana medel upphörde efterhand att erhållas, och enheten har haft svårt att få forskningsmedel från Norges forskningsråd. Man har fått avslag på ett flertal ansökningar, och har efterhand valt andra vägar att söka externa medel. Man upplever att trygdemedisin hamnar 'mellan stolarna'; de som fördelar medel till medicinska projekt anser inte att trygdemedisin hör dit, och de som fördelar medel till sociala projekt anser inte heller att trygdemedisin platsar där. Det är oklart i vilken utsträckning detta har påverkat tilldelningen av medel från Forskningsrådet men inom rådet förefaller man inte anse att ansökningar inom trygdemedisinområdet varit missgynnade.

Sektionen hade under några år problem med att generera större externa anslag. Nu är situationen bättre, man har medel både från departementet och från andra externa finansiärer, såsom Kommunaldepartementet, Rikstrygdeverket, Näringslivets hovedorganisasjon, Statens helseundersøkelser samt privata stiftelser som finansierar rehabiliteringsforskning.

Från departementet har man nu beviljats medel för ett omfattande tvärvetenskapligt projekt om funktionsvärdering. Det finns ett mycket stort behov, både i Norge och internationellt, av att konstruera användbara instrument för detta och projektet måste bedömas som både viktigt och nydanande. Samtidigt finns det en oro i gruppen över att finansiären inte ser behovet av en långsiktig satsning i arbetet med projektet.

Verksamhet

Sektionen bedriver verksamhet i form av forskning, undervisning, 'förmedling' samt nätverksbyggande.

Forskning

En stor del av forskningen har fokus på trygdemedisin, men även annan forskning har knutits till sektionen, delvis pga enhetens tvärvetenskapliga profil men också beroende på att finansiering för sådana projekt erhållits. I flera av sektionens större projektsatsningar återfinns även försäkringsmedicinska frågeställningar. Dit hör t ex ett omfattande projekt om rörelseorganens sjukdomar och ett projekt om urban hälsa.

Både teoretiska och empiriska studier har genomförts. Av de senare är flertalet deskriptiva men även interventionsstudier har gjorts.

De forskningsområden man valt att satsa på är sjukfrånvaro- och rehabiliteringsforskning, främst vad gäller rörelseorganens sjukdomar, arbetslöshet, förtidspensionering, funktionsvärdering, försäkringsetik samt social olikhet. Orsaken till satsningen på rörelseorganens sjukdomar är att detta är den vanligaste diagnosgruppen bakom både sjukfrånvaro och förtidspension, och det är samtidigt ett område där kunskap i stor utsträckning saknas, inte bara om behandling, rehabilitering och prevention utan även om basala aspekter såsom diagnosättning. Samband mellan arbetslöshet, sjukfrånvaro, sjuklighet och förtidspension är ett annat centralt, men i stor utsträckning obeforskat, område. Behovet av mer kunskap om adekvata former för funktionsvärdering är mycket stort. Både rörelseorganens sjukdomar och funktionsvärdering är områden av stor klinisk relevans, särskilt inom primärvården. Även social olikhet är ett viktigt tema inom trygdemedisin, både vad gäller att kartlägga den och de mekanismer som upprätthåller den.

Man har även arbetat med projekt om samverkan mellan arbetsförmedling, försäkringskassa och socialtjänst, vilket lett till ett förslag om en reform att slå samman dessa organisationer. Man jobbar med ett EU-projekt om typ II diabetes bland invandrade pakistanier. Bjørgulf Claussen leder vidare en av fakultetens 14 tematiska satsningar.

Samtliga dessa projekt bedöms ha mycket stor relevans för det trygdemedisinska området.

Enheten är liten vilket medför att de enskilda individerna får stor betydelse för arbetet. Det har funnits en stor bredd på projekten både vad avser domän, perspektiv, design och datainsamlingsmetod. Omfattande nya datainsamlingar har genomförts under åren vilket innebär en bra grund för fortsatta studier. Flera av projekten är 'en-personers-projekt'.

Centrala fynd forskningen lett till:

Arbetet har medfört en bättre förståelse för rörelseorganens sjukdomar, bl a genom fokus på diagnoser snarare än på hur symptomen uppstått. Man har visat att prognosen är betydligt sämre om en person har ryggont samtidigt med något annat symptom.

Ett konkret resultat av Bjørgulf Claussens forskning är att numera har handläggarna inom arbetsförmedlingen ett telefonnummer att ringa när de anar att en klient är självmordsbenägen.

Man har kartlagt samband mellan arbetslöshet och hälsa och testat selektionsmekanismer kontra kausalitetsmekanismer och bl a funnit att läkare har en tendens att övervärdera det senare.

Den konsensusrapport man tagit fram har fått stor betydelse för praxis, t ex försäkringsrättsligt och har lett till förändring av lagstiftningen.

Undervisning

I tjänsterna ingår 45 procent undervisning, i första hand i form av föreläsningar, seminarier, gruppundervisning och projekthandledning på olika stadier inom medicinsk grundutbildning. Man föreläser även i trygdemedisin i samband med vidare- och fortbildning för läkare och har också själva arrangerat sådana kurser. Vidare ansvarar B Claussen för den socialmedicinska delen, inklusive försäkringsmedicin, i den utbildning läkare som utbildats i andra länder måste ha för att få bedriva klinisk verksamhet i Norge. Jämfört med andra medicinska fakulteter i Norge är omfattningen av den trygdemedisinska undervisningen stor.

Förmedling

Sektionens medarbetare är ofta ombud för att föreläsa vid olika seminarier, kurser och möten, och brukar åta sig detta. Sektionen uppvisar även en mycket omfattande publicering riktad mot allmänhet och praktiker.

Nätverk

Personerna som innehaft tjänsterna har på olika sätt deltagit i nätverksbyggande kring trygdemedisinsk forskning, både inom Norge, i Skandinavien samt på Europeisk nivå. Man har sedan tio år deltagit aktivt i ett Skandinaviskt forskarnätverk inom trygdemedisinsk forskning, liksom i *The Section of Social Security and Health* inom *The European Public Health Association* som är ett europeiskt nätverk för sjukfrånvaroforskare samt inom EUMASS, en europeisk förening för försäkringsläkare, där man aktivt verkat för att öka det vetenskapliga inslaget.

Internationella kontakter och samarbete

Sektionen har flera olika typer av internationellt samarbete och har tagit aktiv del i utveckling av trygdemedisinska aspekter i centrala organisationer inom området. Man deltar i och har lett olika EU-projekt, liksom skandinaviska projekt och utvecklar alltmer internationellt forskningssamarbete. Detta gäller samtliga tjänster som finansieras av departementet och naturligtvis framförallt de seniora tjänsterna, vars innehavare varit mycket aktiva internationellt.

Man har, som framgår ovan, varit mycket aktiva i EUMASS, bl a har man verkat för att det vetenskapliga inslaget i organisationen skall bli större, och varit med och arrangerat en EUMASS-kongress i Oslo år 2002; sådana kongresser hålls vartannat år.

Som framgår av ovanstående är sektionen en av initiativtagarna till, och arbetar aktivt med, ett nordiskt nätverk av sjukfrånvaroforskargrupper, och är även mycket aktiva i *The Section for Social Security and Health* inom *The European Public Health Association*.

Gunnel Hensing från Sverige har varit gästforskare vid enheten. Samarbetet med henne eller med andra utländska forskare har hittills lett till åtta publicerade vetenskapliga arbeten. Ingen vid enheten har varit gästforskare vid något universitet i något annat land.

Dessutom är forskare på post doc-nivå medlemmar i redaktionskommittéer i internationella tidskrifter inom allmänmedicin, reumatologi och samhällsmedicin.

Produktivitet

Disputationer

Sedan 1991 har nio personer⁶ disputerat vid enheten i trygdemedisin, och de senaste 7-8 åren har det varit ett relativt jämnt antal disputationer, med cirka en per år, vilket får ses som gott. Dessutom har fem ytterligare personer disputerat vid enheten men inte med trygdemedisinska avhandlingar. Av de tre doktorander som varit anställda på medel från departementet har två hunnit disputerat, med en doktorandperiod om cirka fem år vardera.

Av de nio som disputerat i trygdemedisin har tre stycken nu forskartjänster på hel- eller deltid, inom sektionen. En har avlidit. De övriga fyra har en klinisk verksamhet, oftast inom primärvården, men flera även inom socialförsäkringen. Även de som har forskartjänster har vanligen också viss klinisk tjänstgöring. Detta innebär att försäkringsmedicinsk vetenskaplig kompetens kontinuerligt förs ut i praktisk verksamhet både inom sjukvård och i handläggning av försäkring.

Man listar 12 doktorander vid enheten (plus en som disputerade i höstas). De två professorer som finansieras av departementet har fem doktorander var. Av titeln på deras projekt framgår att två av dessa innebär trygdemedisinsk forskning. En av dessa, Solli, är finansierad med medel från departementets satsning.

Publikationer

Enheten hade 315 publikationer under perioden 1991-2003. Till detta kommer uppsatser etc som man handlett. Publikationerna är av olika typer; sådana publicerade i internationella refereebedomda vetenskapliga tidskrifter, i vetenskapliga norska tidskrifter, respektive andra typer av publikationer såsom rapporter, böcker etc De som innehaft de aktuella tjänsterna har medverkat i cirka 70 artiklar i internationella tidskrifter. De senaste fem åren har det i genomsnitt kommit cirka 5,5 sådana per år, femårsperioden dessförinnan cirka 6,4 per år. Det är dock stora fluktuationer mellan åren; som högst nio artiklar ett år, som lägst endast en. Det samma gäller de cirka 35 vetenskapliga artiklarna på nordiska språk, antalet varierar från noll till sju per år. Antalet andra publikationer är större och varierar från fem till 26 stycken per år.

Internationellt har artiklar av de författare som haft de tre tjänsterna publicerats i 31 olika vetenskapliga tidskrifter, varav 29 är engelskspråkiga (av de två andra är en tysk och en svensk). Här listas de olika tidskrifterna med senaste impactfaktor för de tidskrifter som hunnit få sådan:

- Accident Analysis and Prevention 1.075
- Addiction 3.241
- Acta Paediatrica
- Acta Psychiatr Scand 2.356
- British Journal of Addict
- British journal of general practice 1.824

---

⁶ Två av dem på samma avhandling.

- British Journal of Sports Medicine 1.253
- British Medical Journal 7.209
- Das Gesundheitswesen
- Eating Weight Disorder
- European Journal of Heart Failure 2.938
- European Journal of Public Health 1.281
- European Journal of Work Org Psychol
- Family Practice 1.023
- International Archives of Occupational and Environmental Health 1.388
- International Journal of Obesity 2.794
- International Journal of Prenatal and Perinatal Psychology and Medicine
- International Journal of Rehabilitation
- International Journal of Rehabilitation Research 0.260
- Journal of Epidemiology and Community Health 2.332
- Journal of Occupational Environmental Medicine 1.472
- Läkartidningen
- Medical Hypotheses 0.684
- Public Health Nutrition 2.123
- Occupational and Environmental Medicine 1.847
- Safety Science 0.430
- Scandinavian Journal of Primary Health Care 0.552
- Scandinavian Journal of Public Health 1.018
- Scandinavian Journal of Rheumatology 1.821
- Social Psychiatry & Psychiatric Epidemiology 1.396
- Spine 2.676

Dessa tidskrifter är av god kvalitet och är de internationella tidskrifter som vanligen accepterar att publicera studier om sjukfrånvaro och förtidspension. Tidskrifter från USA accepterar ofta inte manus om orsaker till sjukfrånvaro och förtidspension eller om sjukskrivningspraxis, bland annat på grund av att sjukförsäkringssystemet är mycket annorlunda där.

De publikationer gruppen lämnat som exempel har gåtts igenom av två personer, och en sammanställning av detta ges i slutet av detta kapitel.

Vad avser citeringsfrekvens, har Dag Bruusgaard artiklar citerats 28, 18, 15, 13, 10 gånger och flera som har citerats 6-9 gånger, Björgulf Claussen har en artikel som citerats 30, en annan som citerats 17 gånger. Sören Brage har bl a en artikel som citerats 28 gånger, en 8 gånger, andra några gånger. Harald Reiso har en artikel som citerats 8 gånger. Flera andra artiklar från enheten, bl a av Gunnar Tellnes, har en likartad citeringsfrekvens.

Spridning av forskningsresultat

Medlen kan användas för att sprida trygdevetenskaplig kompetens inom akademien och inom praktisk verksamhet, via publikationer, utbildning, föreläsningar eller samarbete i praktisk verksamhet. Inom vetenskapssamhället sprids forskningsresultat via

vetenskapliga publikationer, medverkan vid vetenskapliga konferenser, samverkansprojekt samt gästforskare. Man har en omfattande aktivitet när det gäller samtliga dessa aspekter, med undantag av gästforskare, både när det gäller egna medarbetares vistelse vid andra institutioner och när det gäller att dra till sig gästforskare från andra enheter.

Enheten har även en omfattande verksamhet när det gäller spridning av forskningsresultat via andra publikationer, via undervisning samt via samarbete i sjukvård och försäkring.

Aktiviteter – konferenser etc

Enheten har arrangerat flera konferenser och andra internationella forskningsmöten. Framförallt kan nämnas EUPHA-konferensen 2004, där trygd var ett centralt tema med en pre-conference meeting om sjukfrånvaroforskning, liksom EUMASS-konferensen 2002.

Samarbete

Man har vetenskapligt samarbete med flera andra enheter i andra länder och i Norge, t ex arbets- och miljömedicin.

Man önskar mer samarbete med de två andra trygdeforskningsenheterna och har tagit initiativ till detta. Bl a vill man ha det för att vidga den tvärvetenskapliga ansatsen i sin forskning. Även om flera 'icke-medicinare' nu är verksamma i gruppen är ingen av dem seniora forskare.

Man beskriver förhållandet till departementet som gott och nära och att frihetsgraden är stor vid utformningen av forskning. Departementet har endast en gång, 1995, bett en av professorerna att genomföra ett uppdrag. Det gällde en aspekt av förtidspensionering och ledde till att han publicerade några rapporter om detta.

Man har uppskattat det intresse för forskningen som departementet visat och att det varit lätt att ha en dialog. För närvarande arrangeras kontinuerligt två möten per år, ett för presentation av forskning och ett för att avge rapport, diskutera uppdraget och budget.

Man vill gärna att den forna referensgruppen börjar fungera i någon form igen.

Att beslut om finansiering av tjänsterna tas för ett år i taget bortser man oftast från i det dagliga arbetet, men det innebär ändå viss osäkerhet. Speciellt om man jämför med situationen för forskningstjänster inom mer etablerade områden. Det gör det svårare att övertyga unga forskare om att de bör satsa på en karriär inom trygdemedisin när det inte ens finns några säkra tjänster.

SWOT-analys

Styrkor

Utifrån syftet med satsningen; att främja kunskaps- och kompetensutveckling inom trygdemedisinska området, har enheten ett flertal styrkor. Man har en god stabilitet på

tjänsterna, och därmed god kontinuitet i forskningen och undervisningen. Flera av de som på deltid är aktiva i forskningsprojekt, liksom av de som disputerat vid enheten, arbetar inom primärvården eller försäkringen, vilket innebär nära kontakt med praktiker och praktisk verksamhet. Detta har flera fördelar – dels sprids forskningsresultat och vetenskapligt förhållningssätt till praktiken även på detta sätt, dels innebär det en god grund för att generera aktuella vetenskapliga frågeställningar. Bl a kan satsningen på projektet om funktionsvärdering ses som en effekt av detta. Enheten fullföljer på många sätt uppdraget att förmedla forskningsresultat utanför forskarvärlden, och får därigenom även en god förankring i aktuella frågeställningar.

En annan styrka är det aktiva deltagandet i undervisning, med goda möjligheter att föra ut trygdemedisinsk kunskap och att påverka framtida läkare. Detta innebär även en input till forskarna som förefaller positiv, som en möjlig rekryteringsbas av kommande forskare.

God tvärvetenskaplighet i gruppens sammansättning.

Detta är en av de få enheterna i världen med trygdemedisinska tjänster, vilket innebär en särställning och synlighet för ämnet, och en chans att rekrytera och behålla duktiga forskare.

Enheten har många internationella kontakter och engagemang.

Satsningen på större tvärvetenskapliga projekt, som går över många år, i nära samarbete med försäkring och klinik.

Man har tillgång till bra databaser och har samlat in omfattande nya datamängder i olika projekt.

På frågan om vad det viktigaste man åstadkommit är svarar man: att synliggöra forskningsområdet. Norsk trygdemedisinsk forskning är relativt synlig både nationellt och internationellt, till stor del via verksamheten vid enheten.

Svagheter

En stor svaghet är att post doc-tjänster saknas helt, liksom att antalet seniora tjänster är få och att administrativa tjänster saknas helt.

Svagheter finns vad gäller teoretisk utveckling samt viss metodkompetens. Samtliga seniora forskare är allmänmedicinare. Det innebär att tvärvetenskaplighet är svårare att utveckla i projekten när annan vetenskaplig kompetens inte finns på senior nivå inom enheten. På samma sätt kan den helt manliga dominansen på senior nivå ses som en svaghet.

Anknytningen till specialiteter inom samhällsmedicin, såsom allmänmedicin och yrkesmedicin, verkar god, medan den kan behöva utvecklas till andra medicinska specialiteter.

Enheten har få seniora forskare, vilket innebär en stor sårbarhet. Den nedgång i aktiviteten som kunde registreras mot slutet av 1990-talet är eventuellt ett exempel på detta då den bl a kan tolkas som en konsekvens av att två av de tre seniora forskarna hade omfattande administrativa uppdrag på universitetet.

Personerna som innehar tjänsterna har ett flertal doktorander som inte arbetar med trygdemedisinska projekt, vilket innebär att handledningsresurserna splittras och innebär en risk för att den metodutveckling som behövs inom området inte fokuseras.

Ytligt verkar enheten ha tillräckligt många forskare för att uppnå en kritisk massa. Emellertid är det endast få som har en trygdemedisinsk inriktning på sin forskning, och dessa har även många andra uppdrag.

Det administrativa stödet, vad gäller sekreterare, IT och statistik beskrivs som undermåligt.

Flera projekt bedrivs av läkare som inte har forskarkompetens och som arbetar kliniskt. Det innebär risk för att projekten inte är optimalt designade och administrerade. Det vore antagligen en fördel att ha större grupper där forskningsintresserade kan ingå. Bättre administrativt stöd skulle antagligen medföra bättre ekonomi i projekten eftersom det är dyrt att läkare utför och lär sig sådana uppgifter genom 'trial and error'.

Möjligheter

Enheten som är en av de få sådana i västvärlden, har nu etablerats som en vetenskaplig enhet med god bredd vad avser typ av projekt och har en god förankring inom både primärvård, trygd och undervisning. Det innebär en god möjlighet att etablera sig starkare både internationellt och nationellt, även inom andra specialiteter än allmänmedicin.

Projektet om funktionsvärdering har en stor potential.

Hot

För få tjänster för att nå en minsta kritisk massa på senior nivå, speciellt vad gäller tvärvetenskaplighet.

Förlängning av medel på ettårsbasis och inte full täckning av finansieringen kan leda till svårigheter att rekrytera duktiga forskare om/när innehavarna av tjänsterna slutar/söker annan tjänst. Det kan även innebära svårigheter att dra till sig duktiga doktorander, då en långsiktighet i karriärutvecklingen saknas. Ett exempel på detta är att man endast fick en sökande vid den senaste utlysningen av doktorandtjänst.

Undermålig kvalitet i det tvärvetenskapliga anslaget eftersom inga tjänster finns på senior nivå för personer med icke-medicinsk inriktning.

Risk för att utveckling av specifikt trygdemedisinsk forskning, i projektform, teoretiskt och metodologiskt inte utvecklas när ett flertal av doktoranderna inte finns inom området,

när trygd endast är en liten del av de stora projekt enheten satsar på, och även ett flertal av övriga projekt inte är trygdemedisinska.

Strategi

Vad gäller strategi för framtiden avser man att dels koncentrera sig på färre projekt (framförallt storbyhelseproblemer och funksjon/muskel- og skelettplager), dels öka internationaliseringen. Bl a har tidigare utvärderingar av institutionen 1998 och 2003 lett till förslag i denna riktning.

Man har aktivt valt att bara rekrytera allmänmedicinare till de tjänster som finansierats av medlen från departementet. Det är mycket svårt att rekrytera läkare till detta forskningsområde, speciellt yngre läkare. Därför har man prioriterat läkare på tjänsterna, och använt externa, mer kortsiktiga medel till personer med annan yrkesbakgrund.

Vad man önskar för framtiden är medel till inskaffande av registerdata och framförallt medel till fler tjänster: åtminstone två doktorandtjänster, mellantjänster i form av forskarassistenttjänster/post doc, flera seniora tjänster samt medel till en statistiker. Man har nu bra databaser men saknar personal att hantera dem. Här kan man tänka sig samverka med NOVA.

Man tror inte att universitetet kan tänkas ta över finansieringen av enheten; forskningsområdet skulle antagligen inte alls finnas med på universitetets prioriteringslista om medlen från departementet dras in. Dag Bruusgaard har tidigare varit med och arbetat upp allmänmedicin till ett akademiskt ämne, vilket detta nu är väletablerat som. Han tror inte att trygdemedisin någonsin kan få en sådan status och att det krävs särskilda satsningar för att det ska bli etablerat inom universitetet. Man framhåller att trygdemedisin är ett nytt område som har låg status inom medicinska fakulteten och som inte matchar de existerande strukturerna inom fakulteten.

När de som nu innehar tjänsterna slutar, finns det personer som kan ta över, främst de som disputerat inom enheten i trygdemedisin och fortsatt att bedriva forskning där, t ex Sören Brage och Bård Natvig.

Man framhåller att departementets satsning på trygdemedisin lett till att detta område nu på allvar finns på kartan som ett akademiskt ämne. Området i skärningspunkten mellan medicin och försäkring har tydliggjorts. En styrka är forskarnas goda kännedom om sjukskrivningspraxis, vilken genererat flera studier om just detta. Samtidigt är man medveten om att den teoretiska anknytningen i denna forskning varit eftersatt, och avser att nu utveckla detta.

Utvärderingsgruppens reflektioner

Departementets satsning har lett till en uppbyggnad av en väl etablerad trygdemedisinsk forskningsenhet som genererat omfattande forskning inom området. Både forskningsresultat och ett vetenskapligt förhållningssätt inom trygdemedisin har kunnat spridas brett även till praktiker inom sjukvård och trygd genom omfattande informationsverksamhet och genom att flera av de som gjort forskningsprojekt finns i

eller återvänder till praktisk verksamhet. Enheten har goda möjligheter att fortsätta utvecklas, och den tvärvetenskapliga profilen har förstärkts de senare åren. Samtidigt behövs fler seniora forskare med annan kompetens än medicinsk för att den tvärvetenskapliga ansatsen skall få tillräcklig kvalitet. Rimligtvis behövs flera tjänster på senior nivå för att borga för en god kvalitet i utvecklingen och för en viss omsättning på tjänsterna.

Enheten har satt norsk trygdemedisinsk forskning på kartan både i Norge och internationellt och har främjat intresset för området.

Enheten har nu satt som mål att öka den internationella publiceringen, att förbättra teorianknytningen och att samordna sig i större projekt. Detta låter som kloka strategier. Samtidigt har man valt att lägga medlen för den enda doktorandtjänsten som ingår i satsningen på ett doktorandprojekt där ingen internationell publicering planeras, och där arbetet inte ingår i vare sig internationella samarbetsprojekt eller i något av de egna större projekten. Det aktuella doktorandprojektet berör synnerligen centrala aspekter och ger möjlighet till breddning av den tvärvetenskapliga ansatsen i gruppen. Samtidigt saknas kompetens för att handleda denna typ av projekt inom enheten och den valda strategin förstärks inte. Val, som inte ligger helt i linje med den övergripande strategin, beror troligen på ett annat strategiskt val: att endast finansiera läkare med medlen från departementet. Det finns anledning att se över denna strategi, åtminstone när det gäller val av doktorander.

Det kan ligga en fara i att satsa på stora projekt där trygdemedisinska aspekter inte är centrala, och där enhetens forskare skall inkorporera trygdemedisinska aspekter i arbetet. Det trygdemedisinska blir inte tydligt, det kan bli svårare att främja metod- och teoriutveckling inom området. Naturligtvis finns det även flera fördelar med denna strategi, men eftersom flera av enhetens doktorander inte arbetar med trygdemedisinska projekt finns risk för att denna kompetens inte utvecklas och framhålls. På institutionens hemsida lyfts inte trygd fram i samband med olika forskningssatsningar.

Gruppen behöver satsa på att bygga upp och knyta till sig senior forskarkompetens från andra specialiteter inom sitt kärnområde. Forskningen skulle tjäna på om enheten kunde knyta till sig mer statistisk/epidemiologisk kompetens.

Den nära anknytningen till praktisk verksamhet inom sjukvård och försäkringen är en stor tillgång, både när det gäller att föra ut kunskap och att dra till sig forskare. Denna bör behållas, liksom valet att aktivt satsa mycket på förmedling till olika grupper.

Utredningsgruppen bedömer att universitetet borde ha gett ett mer omfattande stöd till trygdemedisinsk forskning som kompensation för Bruusgaards och Tellnes administrativa arbete.

Trygdemedisin är ett mycket brett område och enheten har gjort många olika typer av studier inom det. Detta gäller framförallt följande områden; sociala skillnader vad avser sjukfrånvaro och förtidspension, orsaker till sjukfrånvaro och förtidspension, orsaker till

återgång i arbete, samt sjukskrivningspraxis. Denna bredd är en fördel, samtidigt som den innebär att en samlad fördjupning inom något eller några specifika områden inte gjorts. Detta är en svår avvägning när ett forskningsområde skall byggas upp. Tydligare specialisering på ett till tre områden skulle dock troligen vara en fördel för enheten och dess framtid, nu när en bred grund är etablerad.

Gruppen är sårbar då endast två seniora tjänster funnits garanterade. Universitetet har finansierat ytterligare en tjänst, men innehavaren av den har en stor del av tiden varit engagerad av centrala administrativa uppgifter på universitetet. Under en period när även Dag Bruusgaard var detta gick aktiviteten ner när det gäller långsiktig verksamhet, såsom att söka anslag, planera långsiktiga projekt och hålla ihop enheten.

Det förefaller angeläget att personer/doktorander i gruppen i högre utsträckning väljer att under någon period vistas i internationella forskningsmiljöer

Det är positivt att man genererat anslag från olika typer av finansiärer och har en bred bas i praktisk verksamhet inom både trygd och medicin. Det är vidare en fördel att det funnits och finns en kontinuitet bland innehavarna av de seniora forskartjänsterna och att man har fortsatt god kontakt och samarbete med de som disputerat inom trygdemedisin vid enheten. Detta har borgat för sammanhållning inom gruppen

Gruppen har satsat på att utveckla en tvärvetenskaplighet inom själva enheten och man har flera forskare med andra disciplinära bakgrunder knutna till sig vilket är en fördel. Samtliga dessa är dock anställda på kortvariga externa medel, vilket innebär att systemet är sårbart.

Bedömning av utvalda publikationer

Kristina Alexandersons bedömning

Vetenskapliga artiklar

1. Brage S, Bjerkedal T. Musculoskeletal pain and smoking in Norway. *Journal of Epidemiology and Community Health* 1996; 50: 166-9.

Populationsbaserad tvärsnittsstudie av ett slumpmässigt urval av personer i Norge där en mycket omfattande datainsamling gjorts. Bortfallet var 29 procent och 10 576 personer intervjuades utifrån ett standardiserat formulär. De 6 681 av dessa som var mellan 16-66 år inkluderades i studien, där syftet var att studera samband mellan rökning och smärta i rörelseorganen. Man fann ett starkt sådant samband, även efter kontroll för ett antal demografiska och fysiska möjliga confounders var odds raten för smärta 1.69 (CI 1,45-1,97) för rökare jämfört med för icke-rökare. Det är en bra studie med omfattande data, men den är inte en försäkringsmedicinsk studie. Denna typ av symptom är dock den största diagnosgruppen bakom sjukfrånvaro och förtidspension. Att identifiera ett samband mellan rökning och smärta kan innebära möjlighet till preventiva insatser.

2. Brage S, Nygård JF, Tellnes G. The gender gap in musculoskeletal-related long term sickness absence in Norway. *Scandinavian Journal of Social Medicine* 1998; 26 :34-43

Populationsbaserad tvärsnittsstudie, med god datakvalitet och med mycket omfattande studiegrupp om drygt 140 000 personer. Unikt är att information om sjukskrivningsdiagnos är inkluderat. Man använder flera olika mått på sjukfrånvaro, och analyserar skillnader utifrån kön, ålder, diagnos, sjukskrivningsgrad, civilstatus, och anställd/arbetslös. Mycket bra studie, men artikeln förlorar på att man i diskussionen inte problematiserar samband mellan kön och inkomst – t ex i form av deltidsanställning.

3. Claussen B. Physicians as gatekeepers: will they contribute to restrict disability benefits? *Scandinavian Journal of Primary Health Care* 1998; 16: 199-203

Kvasiexperimentell interventionsstudie där effekter av striktare regler för beviljande av förtidspension studerades vad gällde intygsfrekvens och uppgifter på intyget. Vidare studerades i vilken utsträckning läkare respektive försäkringshandläggare förordade avslag på ansökan. Ansökningarna minskade med 39 procent från 2,7 per 100 000 invånare år 1990 till 1,6 år 1993. Däremot förändrades inte andelen av de inskickade ansökningar som läkare respektive handläggare föreslog skulle avslås. Trots detta ökade andelen av faktiska avslag signifikant från 8 till 21 procent trots minskad ansökningsincidens. Studier av effekter av olika typer av intervention på praxis är sällsynta men synnerligen viktiga ur ett försäkringsmedicinskt perspektiv. Kunskap om effekter av sådana förändringar är i det närmaste obefintlig samtidigt som de ofta används. Denna studie var en av de få som ansågs ha tillräckligt hög kvalitet för att inkluderas i Statens beredning för medicinsk utvärderings (SBU) systematiska litteraturöversikt om sjukskrivningspraxis.

4. Claussen B. Health and re-employment in a five-year follow up of long-term unemployed. *Scandinavian Journal of Public Health*. 1999;2:94-100

Kan sägas utvidga det trygdemedisinska konceptet till att inkludera även samband mellan hälsa och andra socialförsäkringar än sjukförsäkringarna. En prospektiv populationsbaserad kohortstudie av arbetslösa personer, där de följdes upp med avseende på hälsa och återgång i arbete efter fem år. Ett syfte var varit att testa i vilken utsträckning skillnader i sjuklighet är relaterat till selektion eller till arbetslöshetstillståndet. Efter fem år var 36 procent åter i arbete, 12 procent i olika program, 27 procent arbetslösa, resten ansåg sig stå utanför arbetsmarknaden. 210 personer, dvs 68 procent av den ursprungliga gruppen kunde följas över hela femårsperioden vad avser aktivitet på arbetsmarknaden. Att data fanns för i vilken utsträckning personer varit i arbete under hela perioden är en av studiens styrkor. Svarsfrekvensen får anses god, speciellt bland kvinnor. Initialt mättes både självrapporterad sjuklighet vid tre tillfällen och läkardiagnostiserad sjuklighet vid två tillfällen. De initialt sjuka blev sämre av arbetslöshet.

5. Bruusgaard D, Smedbråten B, Natvig B. Bodily pain, sleep problems, and mental distress in schoolchildren. *Acta Paediatr* 2000;89:597-600

Populationsbaserad tvärsnittstudie av skolbarn i en kommun. 86 procent (=569) svarade på en enkät om smärta (bodily pain), psykiska besvär (sad and depressed) och sömnproblem. 82 procent av flickorna och 64 procent av pojkarna brukar känna smärta, flickorna i något fler kroppsregioner än pojkarna. Även när det gäller psykiska besvär rapporterade betydligt fler flickor detta. Det fanns ett starkt samband mellan att ha ont, mentala problem och sömnproblem. Enda undantaget från detta var om värken fanns i knäet, vilket fler pojkar rapporterade. Viktiga aspekter att studera, och longitudinella studier av detta behövs. De symptom som studeras här ligger bakom merparten av sjukfrånvaro och förtidspensionering. Studiens betydelse hade varit än större om data om frånvaro från skolan hade kunnat inkluderas.

6. Natvig B, Eriksen WB, Bruusgaard D. Low back pain as predictor of long-term work disability. *Scandinavian Journal of Public Health* 2002; 30: 288-92

En populationsbaserad prospektiv kohortstudie. Alla personer i en kommun som var födda vissa år fick ett frågeformulär hemsänt till sig. Svarsfrekvensen var 68 procent vilket innebar att av 3 703 personer svarade 2 501 år 1990. De av dessa som arbetade minst halvtid, 1 788 personer, inkluderades i studien och fick ett frågeformulär 1994. 80 procent svarade på det. Studien syfte var att studera ev. samband mellan ländryggsbesvär och frånvaro från arbetet fyra år senare. Man fann ett samband mellan att ha smärta i rörelseorganen på flera ställen än i ländryggen år 1990 och långvarig sjukfrånvaro (över åtta veckor) eller förtidspension 1994. Detta samband fanns inte för personer som bara hade ländryggssmärta på ett ställe (localized low back pain). Metodologiska problem är att sjukfrånvaro är självrapporterade, smärta gäller endast senaste veckan, och selektion i bortfallet relaterat till kön, ålder och rökning. Trots metodproblemen är studien viktig och välgjord, och den prospektiva designen är central för att få ökad förståelse av faktorer som predicerar sjukfrånvaro och förtidspension, för att få underlag för åtgärder.

7. Claussen B, Davey Smith G, Thelle D. The impact of childhood and adulthood socioeconomic position on cause-specific mortality: the Oslo Mortality Study. *Journal of Epidemiology and Community Medicine* 2003; 57: 40-5

En retrospektiv kohortstudie, med prospektiva inslag, av alla 128 723 personer som bodde i Oslo kommun den 1/1 1990 och då var 31-50 år gamla. Data om levnadsförhållanden 1990 samt retrospektiva data om deras situation som barn år 1960 inhämtades och de följdes från 1990 till 1994 vad avser mortalitet generellt och för specifika dödsorsaker. Som väntat hade männen högre mortalitet och för både kvinnor och män var den relaterad till faktorer 1960, såsom boendestandard och ekonomisk situation. Vägjord studie. Försäkringsmedicinskt kan kopplingar framförallt göras till försäkringsmedicinska prognoser, t ex i samband med livförsäkringar.

8. Reiso H, Nygård JF, Jergensen GS, Holanger R, Soldal D, Bruusgaard D. Back to Work: Predictors of Return to Work Among Patients With Back Disorders Certified As Sick. A Two-Year Follow-up Study. *Spine* 2003; 28: 1468-73

Prospektiv kohortstudie av patienter vid en nystartad ryggklinik i Norge. Primärvårdsläkare uppmanades att remittera ryggpatienter dit som de bedömde riskerade att vara sjukskrivna mer än två månader. Av samtliga 625 nya patienter under drygt ett år inkluderades 190 patienter i studien. Inklusionskriterierna framgår inte klart av artikeln och det finns anledning att tro att bortfallet varit systematiskt. Patienterna besvarade en enkät och följdes sedan upp i två år via data från försäkringsregister vad gäller sjukfrånvaro, rehabiliteringspeng och förtidspension. Även sådana data för året före inklusion inhämtades. 130 patienter återgick i arbete för en sammanhängande period av minst 60 dagar. Återgång i arbete kunde relateras till ett stort antal faktorer. Denna typ av studier av patienter vid en viss klinik har ett flertal tillkortakommande pga. att selektionsmekanismerna är svåra att få kunskap om. Samtidigt har de stor relevans ur andra synpunkter och analyserna är välgjorda. Ur försäkringsmedicinsk synpunkt är denna en på flera sätt viktig studie.

9. Solli HM. Medisinsk sakkyndighet, objektivitet og rettferdighet i uferepensjonssaker. *Tidskr Nor Laegeforen* 2003; 123: 2072-5

Hermeneutiska textanalyser av objektivitetsbegreppet i rättsliga och medicinska norska texter om bedömning av rätt till förtidspension. Två objektivitetsbegrepp; det ontologiska och det kunskapsteoretiska prövas i texterna och befinns vara applicerbara i olika situationer. Denna typ av begreppsanalyser och analyser av texter som ligger till grund för tillämpning av lagar och regler har stor relevans inom området. Det finns en viss tradition av begreppsanalys inom det försäkringsmedicinska området redan tidigare inom gruppen, och denna förstärks avsevärt med denna studie. Förhoppningsvis publiceras den även internationellt.

10. Eriksen WB, Bruusgaard D, Knardahl S. Work factors as predictors of sickness absence. A 3-month prospective study of nurses' aides. *Occupational Environmental Medicine*; 2003; 60:271-278

En prospektiv kohortstudie av undersköterskor som valts ut slumpmässigt bland de som var med i den största fackföreningen för denna grupp. Av 12 000 svarade 62 procent på en enkät. De 5563 av dessa som arbetade >18 timmar/vecka och som ej var frånvarande pga. sjukdom eller graviditet inkluderades i studien. 89 procent av dem, dvs 4931 personer svarade på en enkät tre månader senare. Det fanns viss systematik i bortfallet. De som initialt hade sämre psykosocial arbetsmiljö, fanns på vissa typer av kliniker, hade en nackskada eller vissa symptom hade en högre risk för sjukfrånvaro medan de som hade icke-traditionella jobb och tränade fysiskt på fritiden hade lägre risk. Metodologiska tillkortakommanden handlar om att sjukfrånvaron var självrapporterad och endast ett mått på sjukfrånvaro användes – varit frånvarande i ett sjukfall som översteg tre dagar eller ej under senaste tre månaderna. Inga frågor om våld eller hot om våld verkar ha inkluderats, trots att studier visat en relativ hög frekvens av detta både i och utanför jobbet för denna yrkesgrupp. Fördelar med den korta uppföljningstiden är att arbetssituationen inte hunnit förändras för så många. Detta är en grupp med hög sjukfrånvaro och det är viktigt att få mer kunskap om vad som påverkar detta.

Förmedling

1. Claussen B. Arbeidsledighet og helse. En håndbok for helsepersonell. Oslo: Universitetet i Oslo, Gruppe for trygdemedisin, 1992

Pedagogisk och lättillgänglig handbok skriven för personal i sjukvården om patienter som är arbetslösa. Denna typ av information till läkare och annan sjukvårdspersonal är mycket viktig eftersom kunskapen om ens möjligheter och skyldigheter för patienter i arbetsför ålder ofta är bristfällig. Denna typ av initiativ är mycket lovvärt och har goda möjligheter att få genomslagskraft i praktiken för både personal och patienter.

2. Bruusgaard D, Nøklebye Heiberg A, Lie RK, Malterud K, Noreik K, Westin S. Sykdomsbegrepet i folketrygdloven (§ 8-3). Konsensusrapport til Trygderetten. Oslo, Bergen, Trondheim 1994

Sjukdomsbegreppet har tidigare analyserats och studerats vetenskapligt i många olika sammanhang, och behovet av att göra detta i försäkringsmedicinska sammanhang är mycket stort eftersom ett av rekvisiten för rätt till sjukpenning eller förtidspension är just sjukdom. I denna konsensusrapport görs en analys av sjukdomsbegreppet i Folketrygdloven. I rapporten går olika aspekter av sjukdomsbegreppet igenom och relateras till den rättsliga tillämpningen i samband med sjukförsäkringen. Rapporten är dock inte helt lättillgänglig och skulle ha vunnit på vidare bearbetning för att nå större enhetlighet i presentationen. Arbetet skulle troligen ha vunnit på att inkludera juridisk expertis i gruppen också.

3. Tellnes G (red). Trygdemedisinsk håndbok 1994. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1994

Det har funnits ett stort behov bland läkare av en handbok eller manual i försäkringsmedicin. I Sverige gav tidigare riksförsäkringsverket ut en sådan. I denna bok har perspektivet varit något annorlunda, boken har mer tydligt skrivits utifrån de frågor

en enskild läkare, och speciellt läkare i primärvården, kan tänkas ha. Den är lättliggänglig och var en av de böcker som inspirerade några av oss när vi tog ställning till att medverka till en svensk lärobok i försäkringsmedicin.

4. Claussen B, Bertran J. The ICOH Working Group "Unemployment and Health" Paris 25-26 September 1998. International Commission of Occupational Health. International Archives of Occupational & Environmental Health 1999; 72 Suppl: SI-S48.

Detta är ett supplement till tidskriften International Archives of Occupational & Environmental Health. Björgulf Claussen och en fransk kollega har varit editors för supplementet där sammanfattningar av 15 föredrag från en internationell konferens om arbetslöshet och hälsa ingår. Att ställa samman en sådan innebär ofta mycket administrativt arbete, leder till många kontakter och synliggörande.

5. Brage S, Krohg M, Klockars M, MikaeJsson B, Permin H, Thorlacijs S. Trygdeordningar i Norden. Tidsskr Nor Laegeforen 2002; 122: 1486-91

En översikt av sjukförsäkringssystemen, vad avser inkomstbortfallsförsäkringar vid sjukdom, i de fem nordiska länderna, där skillnader och likheter vad avser vissa centrala aspekter lyfts fram. En viktig jämförelse som det fanns och finns behov för att göra, och som många av oss använt oss av.

6. Bruusgaard D. Et somatiserende feilspor. Utposten 2003

Medicinen har oftare svårare att med dagens kunskap hjälpa multisymptompatienter och dessa blir oftare sjukskrivna längre. I denna artikel presenteras populärvetenskapligt olika modeller för förståelse av symptom bilden och betydelsen av dem diskuteras. Artikeln hanterar på ett pedagogiskt sätt en svår problematik. Den skulle mycket väl kunna publiceras som ett debattinlägg även internationellt.

7. Bruusgaard D; et al. Musculoskeletal problems and functional limitation. The great public health challenge for the 21 st century. Oslo: European Commission 2003. 90s.

Ett gediget arbete om besvär från rörelseorganen och behovet av gemensam monitoring av dessa besvär (och om möjliga determinanter) inom EU-länder för att få underlag för åtgärder för dessa besvär som drabbar många och står för en stor del av sjukvårds- och försäkringskostnader i samtliga länder. Dag Bruusgaard har lett gruppens arbete, som initierats av och ingått i ett EU-projekt om muskel og skjelettplager. I gruppen har representanter från 12 länder medverkat. Viktigt och gediget arbete.

Peter Allebecks bedömning av publikationer

Bedömning av skrifter utgående från det norska Arbeids- og sosialdepartementets satsning på trygdemedisinsk forskning vid Universitetet i Oslo

Peter Allebeck, Institutionen för folkhälsovetenskap, Karolinska institutet

Jag har ombetts att granska ett antal skrifter inom ramen för en utvärdering av rubricerade satsning på trygdemedisin, hädanefter benämnt försäkringsmedicin, i Norge. Jag har inte tagit del av andra aspekter av utvärderingen, och kan således inte alls bedöma publikationerna i förhållande till tillgängliga resurser, eventuella mål och planer med satsningen, eller annat som kan påverka den vetenskapliga produktionen. Jag har också bara tagit del av utvalda skrifter och kan således inte bedöma den totala volymen av produktionen. Några särskilda kriterier eller frågeställningar för bedömning har jag inte fått. Jag tolkar uppgiften så att jag ska göra en allmän bedömning av vetenskaplig kvalitet av de skrifter man valt ut, liksom även relevans för försäkringsmedicinsk forskning. Vad gäller de mer utåtriktade publikationerna (formidling) förutsätter jag att jag ska bedöma såväl kvalitet och relevans som tillgänglighet för en vidare krets.

Jag gör först en granskning av varje arbete för sig inom forskning respektive utåtriktade publikationer, och därefter en sammanfattande kommentar till produktionen.

Vetenskapliga artiklar

Följande arbeten har tillsänts mig för bedömning:

1. Brage S, Bjerkedal T. Musculoskeletal pain and smoking in Norway. *J Epidemiol Community Health* 1996; 50: 166-9
2. Brage S, Nygård JF, Tellnes G. The gender gap in musculoskeletal-related long term sickness absence in Norway. *Scand J Soc Med* 1998; 26 :34-43
3. Claussen B. Physicians as gatekeepers: will they contribute to restrict disability benefits? *Scand J Prim Health Care* 1998; 16: 199-203
4. Claussen B. Health and re-employment in a five-year follow up of long-term unemployed. *Scand J Public Health*. 1999;2:94-100
5. Bruusgaard D, Smedbråten B, Natvig B. Bodily pain, sleep problems, and mental distress in schoolchildren. *Acta Paediatr* 2000;89:597-600
6. Natvig B, Eriksen WB, Bruusgaard D. Low back pain as predictor of long-term work disability. *Scand J Publ Health* 2002; 30: 288-92
7. Claussen B, Davey Smith G, Thelle D. The impact of childhood and adulthood socioeconomic position on cause-specific mortality: the Oslo Mortality Study. *J Epidemiol Community Medicine* 2003; 57: 40-5

8. Reiso H, Nygård JF, Jergensen GS, Holanger R, Soldal D, Bruusgaard D. Back to Work: Predictors of Return to Work Among Patients With Back Disorders Certified As Sick. A Two-Year Follow-up Study. *Spine* 2003; 28: 1468-73
9. Solli HM. Medisinsk sakkyndighet, objektivitet og rettferdighet i uferepensjonssaker. *Tidskr Nor Laegeforen* 2003; 123: 2072-5
10. Eriksen WB, Bruusgaard D, Knardahl S. Work factors as predictors of sickness absence. A 3-month prospective study of nurses' aides. *Occup Environ Med*; 2003; 60:271-278

Arbete 1 är en epidemiologisk studie över sambandet mellan rökning och muskelsmärta. Det är en tvärsnittsstudie utgående från en nationell norsk hälsosurvey 1985, sammanlagt 6681 personer intervjuades. Det är en välgjord epidemiologisk studie, som finner att rökning har samband med muskelsmärta, även efter adekvat kontroll för möjliga confounders. Relevansen för försäkringsmedicin är dock inte helt tydlig, förutom att det handlar om smärtproblematik. Potentiellt finns här en relevans såtillvida att de grupper i samhället som har hög sjukskrivning (lågbetalda kvinnor i offentlig sektor) också är en grupp som röker mycket, men sådana aspekter diskuteras inte. Vidare kan man ju notera det faktum att generell i samhället har rökningen minskat kraftigt under senare år samtidigt som långtidssjukskrivningarna ökat. Frågan om kausalitet måste ställas, vilket görs i diskussionen. Arbete är som sagt välgjort och intressant.

Arbete 2 är en analys över könsskillnader i sjukfrånvaro i förhållande till ålder och socioekonomiska förhållanden. Det är en epidemiologisk studie som baseras på det nationella sjukförsäkringsregistret, och således i princip heltäckande. Man finner att könsskillnaderna ökar med ålder och att könsskillnaderna till stora delar förklaras av inkomstskillnader. Det är en mycket angelägen uppgift att närmare bena upp sambanden mellan kön, socioekonomiska förhållanden och sjukfrånvaro, och arbetet är således synnerligen relevant. Studien är i sig välgjord och analyserna adekvata. Men flera saker kan diskuteras: Är det rimligt att bara korrigera för ekonomiska förhållanden i multivariat analys? Kan man säga att "gender differences might be overstated" för att de försvinner när man kontrollerar för inkomst? De ekonomiska förhållandena kan ju sägas vara en mekanism genom vilka könsskillnader verkar. Här är orsaksmekanismerna komplexa, och man bör vara försiktig i hur man formulerar hypoteser och tolkar sina analyser utifrån dessa. Författarna påpekar olika brister, såsom att utbildning borde ha tagits hänsyn till, men de diskuterar inte om hushållsinkomst är ett mer adekvat mått på kvinnans socioekonomiska ställning än den egna inkomsten, vilket är en klassisk frågeställning.

Arbete 3 är en före-efter studie där man analyserat effekterna av hårdare kriterier för förtidspension som infördes 1991. Det är en mycket relevant studie, och det är värdefullt att man tagit tillfället att analysera förändringar i regelverket. Man fann att antalet ansökningar minskade kraftigt liksom antalet fall som förvägrades förtidspension. Dock visade det sig att distriktsläkarnas rekommendationer om avslag låg kvar på 8-9 procent trots att det rimligen bör ha varit allvarligare fall som sökt. Detta kan tolkas på olika sätt, och i en före-efter studie går det inte att klart utläsa vad som givit effekt. Författarna

tolkar sina fynd så att distriktsläkarna klarar att fungera som grindvakter, men en lika rimlig tolkning är att distriktsläkare har en "inbyggd" känsla för att en viss andel, i detta fall cirka 9 procent bör avslås, och det oberoende av systemet och vilka patienter som kommer. Det kan förefalla en cynisk tolkning, men faktum kvarstår att artikeln inte riktigt kan tydliggöra distriktsläkarnas roll som rubriken och konklusionen antyder. Som uppföljning av en nationell reform är arbetet dock värdefullt.

Arbete 4 är en uppföljning av 310 personer som registrerats som arbetslösa 1988 i några kommuner i Norge. Syftet är att studera om sämre hälsa bland arbetslösa är en effekt av selektion eller direkt orsak, en klassisk och viktig frågeställning. Ett metodproblem är att många går ut och in i arbetskraften, och författaren delar in gruppen i little work, unstable work och stable work. Det sägs i texten och i abstract att 37 procent av dem som var arbetslösa 1988 var det även vid uppföljningen, men det verkar som om bland dessa har funnits ett antal som varit i arbete under tiden. Man visade att många som bedömdes ha psykiska besvär 1988 hade svårt att komma tillbaka i arbete, vilket stöder selektionshypotesen, men också att de som återgått i arbete förbättrades i psykisk hälsa till skillnad från de som fortfarande var arbetslösa, vilket stöder orsakshypotesen. Återigen rör det sig om komplexa samband, och det är inte helt lätt att tolka fynden. Studiepopulationen är begränsad och ett visst bortfall finns, från 374 i den ursprungliga studiepopulationen till 228 som deltog i femårsuppföljningen (40 procent). 210 ingick i analysen och från dem som deltog första gången var bortfallet 32 procent. Arbetet är dock en ambitiös ansats att närma sig en viktig fråga.

Arbete 5 är en analys över sambandet mellan kroppssmärta (bodily pain), sömnproblem och psykiska besvär bland skolbarn. Det har föreslagits att kroppssmärta bland barn kan vara begynnelsen till kronisk handikappande smärta i vuxenåldern, vilket skulle vara relevant för försäkringsmedicinsk forskning. Tre referenser, varav en är författarna själva, anges som stöd för denna hypotes, och kopplingen till försäkringsmedicin synes således oklar. Det är en tvärsnittsstudie över 2200 skolbarn i åldrarna 10, 13 och 15 år i en norsk kommun. Barnen besvarade ett frågeformulär, med frågor från WHO och en norsk survey. Man fann starka samband mellan självrapporterad smärta, sömnbesvär och psykiska besvär. Författarna påpekar att det är svårt att dra slutsatser om orsakssamband, när alla problem rapporteras samtidigt i en tvärsnittsstudie, men menar ändå att det kan vara tecken på underliggande sårbarhet och att smärtan kan vara "only one symptom in a multisymptom syndrome". Vad författarna menar med detta är inte helt klart. Det hade varit värdefullt med någon kompletterande bedömning av barnen än bara enkätfrågor, vars validitet och reliabilitet enligt författarna inte är testade. Artikelns frågeställningar kan vara angelägna ur barnhälsosynpunkt, men så länge någon långtidsuppföljning inte finns av dessa uppgifter förblir fynden något hängande i luften. Många symptom och besvär som rapporteras från barn är av övergående karaktär, och författarna borde ha diskuterat risken med att utifrån bristande metodik tidigt stämpla barn med kroniska smärtproblem och koppling till psykisk problematik.

Arbete 6 syftar till att ta reda på i vad mån ländryggsbesvär (LBP) med och utan utbredd muskuloskeletal smärta predicerar långtidsfrånvaro från arbete. Ett frågeformulär har sänts till ett slumpvist urval av personer i en norsk kommun 1990 och 1994, avseende

arbetsförhållanden och olika hälsoförhållanden, bl a LBP och smärta av olika karaktär. Man ville ta reda på vilka förhållanden rapporterade under 1990 som predicerade långtidsfrånvaro 1994. Huvudfyndet var att lokaliserad LBP 1990 inte predicerade långtidsfrånvaro 1994, medan LBP med utbredd smärta gjorde det. Frågeställningen är mycket relevant, och fynden kan tolkas på olika sätt, vilket författarna diskuterar. Bland metodproblem kan nämnas bortfall i olika led samt att bedömning av smärta gjordes enligt frågeformulär bara avseende den senaste veckan.

Arbete 7 är en studie över sambandet mellan sociala förhållanden i barndomen och senare och orsaksspecifik dödlighet. Studien är ett värdefullt bidrag i debatten om socioekonomiska förhållanden "during the life course" och dödlighet, men relevansen till försäkringsmedicinsk forskning framgår inte. Uppgifter om levnadsförhållanden erhöles från folkräkningen 1960 som kopplades till inkomstuppgifter 1990 och dödsorsaksregistret 1990-94. Det är en väl genomförd epidemiologisk studie, där man utifrån norska nationella data kunde bekräfta och fördjupa kunskapen om sambanden mellan sociala förhållanden tidigt i livet, i vuxenliv samt orsaksspecifik dödlighet.

Arbete 8 är en tvåårsuppföljning av patienter som sjukskrivits för ryggbesvär (LBP). Man ville identifiera prediktorer för återgång till arbete i en grupp av 190 patienter som remitterats av distriktsläkare till en specialklinik för ryggpatienter. Under rekryteringstiden hade kliniken 625 nya patienter med ryggbesvär, men det framgår inte varför bara 220 inkluderades i studien, förutom att dessa fyllde i de formulär som krävdes för studien, om bakgrundsförhållanden och sjukdomskaraktäristika. Efter ytterligare exklusioner återstod 190 patienter som följdes upp i nationella försäkringsmedicinska register för att ta reda på återgång i arbete. Genom cox-regression identifierades ett antal faktorer som predicerade återgång i arbete, bl a smärtintensitet och låg självupplevd arbetsförmåga. Det är ett mycket relevant arbete, och analysen förefaller välgjord. Som nämnts förklaras inte bortfallet tydligt, och det framgår inte heller hur stor andel av ryggpatienter som distriktsläkarna verkligen remitterade till specialistkliniken.

Arbete 9 är en artikel på norska (Tidskr Nor Laegefor) som syftar till att analysera de objektivitetsbegrepp som är en grund för bedömningar i förtidspensionsärenden (uförepension). Det är en studie av etiska och juridiska förhållanden, och bygger på analys av lagtexter och annan litteratur om regelverket samt läkares etiska regler. Analys av de juridiska aspekterna, och hur dessa förhåller sig till etiska principer, är mycket relevant i försäkringsmedicinsk forskning, och jag känner till jurister i Sverige som bedriver etablerad forskning inom detta fält. Det framgår dock inte från vilken vetenskaplig miljö denna artikel utgår, och om det finns juridisk eller etisk vetenskaplig kompetens bakom. Ett antal personer avtackas, och författaren skriver att arbetet utgår från ett Fylkestrygdekontor och NHV. Lagar och texter har granskats med hermeneutisk metod, och förefaller välgjord. Det är en intressant genomgång av begrepp och synsätt, men jag kan inte bedöma den vetenskapliga kvaliteten av detta arbete. Författaren pekar på ett viktigt problem om man försöker hänga upp rättvisa på "objektivitet" som kan ha olika betydelser och i många fall inte går att uppnå helt, utan bedömningen måste grundas på "skjön". Intuitivt tror jag att svensk lagstiftning i högre grad använder begrepp som "saklig" och "opartisk" och internationella jämförelser inom detta område vore intressant.

Arbete 10 är en studie över sjukfrånvaro bland undersköterskor (nurses aides). Arbetet är mycket relevant, eftersom det är en grupp med hög sjukfrånvaro i flera länder. Genom fackföreningsregister kunde man identifiera ett urval av 12000 undersköterskor, och av dessa deltog 7478 (62 procent) i studien. Ett frågeformulär skickades ut om sociala förhållanden, beteende, arbetsförhållanden, mm, och tre månader senare skickades ett uppföljningsformulär ut om sjukfrånvaro under perioden. 88 procent svarade på uppföljningsformuläret. Författarna konkluderar att effekterna av arbetsförhållanden på sjukfrånvaro var måttliga, då exempelvis intensiv smärta hade den kraftigaste oddskvoten för sjukskrivning. Upplevd brist på stödjande och entusiasmerande kultur på arbetsplatsen var det kraftigaste prediktorn för sjukskrivning. Studien är ambitiöst gjord, och man har lyckats få ut två enkäter till en stor grupp anställda genom att använda fackföreningsregister. Författarna diskuterar olika metodproblem, bl a en kort uppföljningstid, men studien är ett bra exempel på hur man kan analysera arbetsförhållanden och sjukfrånvaro i en yrkesgrupp.

Förmedling

Inom denna kategori, som benämnts "formidling", ryms undervisningsmaterial, utredningsuppdrag, och andra informativa sammanställningar. Jag har kallat rubriken "utåtriktade publikationer", eftersom de riktar sig till andra målgrupper än forskarsamhället. Följande artiklar har tillsänts mig för bedömning:

1. Claussen B. Arbeidsledighet og helse. En håndbok for helsepersonell. Oslo: Universitetet i Oslo, Gruppe for trygdemedisin, 1992
2. Bruusgaard D, Nekibye Heiberg A, Lie RK, Malterud K, Noreik K, Westin S. Sykdomsbegrepet i folketrygdloven (§ 8-3). Konsensusrapport til Trygderetten. Oslo, Bergen, Trondheim 1994
3. Tellnes G (red). Trygdemedisinsk håndbok 1994. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1994
4. Claussen B, Bertran J. The ICOH Working Group "Unemployment and Health" Paris 25-26 September 1998. International Commission of Occupational Health. International Archives of Occupational & Environmental Health 1999; 72 Suppl: SI-S48.
5. Brage S, Krohg M, Klockars M, MikaeJsson B, Permin H, Thorlacius S. Trygdeordninger i Norden. Tidsskr Nor Laegeforen 2002; 122: 1486-91
6. Bruusgaard D. Et somatiserende feilspor. Utposten 2003
7. Bruusgaard D; et al. Musculoskeletal problems and functional limitation. The great public health challenge for the 21 st century. Oslo: European Commission 2003. 90s.

Arbete 1 är en handbok för hälso- och sjukvårdspersonal i frågor som gäller arbetslöshet. Den tar upp lagar och regelverk kring arbetsmarknaden, hälsokonsekvenser av arbetslöshet, och råd om vad personalen kan göra för drabbade individer. Framförallt riktar den sig till läkare och annan personal i primärvården. Den är mycket konkret och praktiskt upplagd och bör fylla en viktig funktion. Initiativet att lyfta fram denna fråga med bred ansats i primärvården är synnerligen lovvärt.

Arbete 2 är en konsensusrapport skriven på uppdrag av Trygderetten (gissningsvis motsvarande Försäkringsöverdomstolen). Några författare från olika forskningsmiljöer, med Bruusgaard som ordförande, har analyserat sjukdomsbegreppet i Folketrygdagen (gissningsvis motsvarande Lagen om allmän försäkring), med tonvikt på svårdefinierade tillstånd som vissa muskuloskeletala besvär och lättare psykisk störning. Det är en adekvat analys och problematisering av begreppen som lagen har att hantera, och skriven på ett sätt som bör tydliggöra problemen för juristerna. Som konsensusprocess kan man dock notera att författarna kommer från mycket likartade miljöer, trots att det i inledningen står att gruppen är tvärfackligt sammansatt.

Arbete 3 är en handbok i försäkringsmedicin. Enligt förordet är den avsedd att användas som uppslagsbok för läkare i dessa frågor och har gjorts i samarbete mellan norska allmänläkarföreningen och Rikstrygdeverket. Gunnar Tellnes står som redaktör, men det framgår att han också skrivit merparten av manus, med bidrag från vissa personer som omnämns. Boken är pedagogiskt upplagd, både vad gäller uppläggning, layout och text. Den bör fylla en viktig funktion både som lärobok och uppslagsbok i försäkringsmedicin.

Arbete 4 är ett supplement till *International Archives of Occupational and Environmental Health* med bidrag från en konferens om arbetslöshet och hälsa. Björgulf Claussen var en av två redaktörer, och dessa har också skrivit en inledande sammanfattning. Något annat bidrag från den norska gruppen finns dock inte i supplementet. Det är en imponerande samling exempel och studier från olika länder, och ämnet är både aktuellt och angeläget. Det är värdefullt att frågan belyses i en ansedd tidskrift som till övervägande del handlar om risker i *arbetet*. Dock kan man ifrågasätta om publikationen hör till kategorin ”formidling”, då arbetet mer har karaktär av vetenskaplig review, och publiceras i en engelskspråkig referentbedömd tidskrift.

Arbete 5 är en sammanställning av lagar och regelverk inom socialförsäkringen i samtliga nordiska länder. Artikeln är välupplagd och lättläst, och med pedagogiska tabeller. Den torde vara användbar både i den allmänna debatten och för beslutsfattare på olika nivåer. Denna typ av nordiska jämförelser och samarbetsinitiativ har tyvärr blivit alltför ovanliga i EU-eran. De som tar tid och möda till denna typ av oglamoröst arbete bör hedras.

Arbete 6 är en populärt hållen diskussion om ”multisymptompatienter”. Det är oklart till vilken publik ”Utposten” riktar sig till. Artikeln är föredömligt enkel och tydlig beskrivning av ett svårt och växande problem. Fortfarande har jag svårt med begreppet ”multisymtom syndrom” (se ovan), men författaren beskriver tydligt och pedagogiskt olika synsätt och förklaringsmodeller till dessa tillstånd. Han har en avdramatiserande hållning till de emotionellt laddade ståndpunkterna, och hans förslag till systematik i

olika modeller illustrerar tydligt varför det lätt blir konflikt mellan intressegrupper som driver sin egen linje i frågan.

Arbete 7 är en rapport från en arbetsgrupp inom EU där Bruusgaard var ordförande och Natvig en av konsulterna till gruppen. Syftet var att föreslå indikatorer för att monitorera muskuloskeletal besvär inom EU. Det är en ambitiöst och välgjord genomgång av metoder för att ta reda på förekomst av dessa problem i befolkningen, och man listar vad som finns tillgängligt i olika länder. Rekommendationer ges om att införa en standardiserad frågetyp i de folkhälsoenkäter (Health interview surveys) som genomförs i olika länder samt att förekomsten av vissa definierade tillstånd ska mätas regelbundet, framförallt genom sjukvårdsregister. Man kan ifrågasätta att gruppen så definitivt fastslår att en viss frågetyp ska användas, istället för att föreslå pilotstudier, valideringar, med mera och bygga upp en samsyn underifrån. Samma gäller förslaget om att utnyttja sjukvårdsregister för att följa prevalens och incidens, men där står också i brödtexten att noggrant kvalitetsarbete krävs för att sådana källor ska kunna användas i internationella jämförelser.

Sammanfattande bedömning

Som framgått representerar de insända publikationerna en bred flora av teman, frågeställningar och metoder, varav det stora flertalet tydligt faller under rubriken försäkringsmedicin. Vad gäller de *vetenskapliga* publikationerna har majoriteten publicerats i skandinaviska tidskrifter, och 4 av 10 i högre rankade publikationer. Flertalet är gjorda med god epidemiologisk metod, några har en intressant ansats med unikt utnyttjande av stora databaser, men få studier har en tydligt innovativ ansats. Det är svårt att bedöma en produktion utifrån enbart ett urval, men i urvalet framgår ingen tydlig forskningslinje, utan det är ett antal olika projekt med olika frågeställningar, material och metoder, som presenteras. Av referenslistor framgår dock undantag, som exempelvis Claussens studier över effekterna av restriktivare regler för förtidspension. Som nämnts inledningsvis är det svårt att bedöma skrifter utan annan information eller kommentar från gruppen om hur publikationerna valts ut.

Vad gäller de *utåtriktade* publikationerna, är relevansen mer genomgående och även frågeställningar och angreppssätt tycks mer innovativa. De publikationer som presenteras känns mycket angelägna ur informations- och debattsynpunkt, och flera av dessa skulle man önska fanns också på svenska och för svenska förhållanden. Här visar författarna på uppenbart god förmåga att förklara komplicerade fenomen på ett tydligt och pedagogiskt sätt, vilket som nämnts inte alltid var fallet i de vetenskapliga publikationerna.

Sammanfattningsvis visar urvalet av artiklar på en vetenskaplig produktion av god kvalitet men knappast av frontlinjekaraktär. Flertalet artiklar är mycket relevanta för försäkringsmedicinsk forskning, men i några fall är relevansen mindre tydlig. De utåtriktade artiklarna är samtliga av hög relevans, och beskriver viktiga problem inom socialförsäkringssystemet på ett föredömligt sätt. Jag får intrycket att gruppen inom detta område ("formidling") visar större excellens att driva försäkringsmedicinska frågor framåt än i den vetenskapliga produktionen.

4. Trygdeforskningsgruppen vid NOVA

Baggrund

Stillingerne i samfundsvidenskabelig trygdeforskning har siden 1991 været organiseret i deres egen gruppe. Faktisk startede satsningen på trygdeforskning dog fem år tidligere, da Arbejds- og socialdepartementet og NAVF/Rådet for forskning for samfunnsplanlegging etablerte en kernegruppe placeret på Institut for sosialforskning, INAS, med fire forskere og en forskningsleder, der havde forskningsforpligtigelser.

Kernegruppe blev evalueret i februar 1990 af NORAS på bestilling af departementet. Kernegruppen fik megen god omtale, og evaluatorene anbefalede fortsat finansiering til gruppens forskning og fremhævede fordele ved at operere med en decideret trygdeforskergruppe med forskningsledelse forankret i et forskningsinstitut med et bredere genstandsfelt (NORAS, 1990, Trygdeforskningsprogrammets kjernegruppe – Vurderingsrapport, Oslo: Norges Råd for anvendt samfunnsforskning).

Denne evaluering indgik som baggrund for, at Stortinget i efteråret 1990 vedtog at oprette et antal stillinger i trygdeforskning. Fem af disse stillinger blev givet til INAS, hvilket betød en videreførelse af trygdeforskningsgruppen, som instituttet havde haft siden 1986. Til denne gruppe blev der også knyttet forskere med anden finansiering.

I 1996 blev INAS en del af NOVA – Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, som opstod ved en sammenlægning af INAS, Barnevernets utviklingscenter, Norsk gerontologisk institutt og Norges forskningsråds ungdomsforskningsprogram. Trygdeforskningsmiljøet på INAS blev videreført som en selvstændig gruppe i NOVA, stadig bestående af direkte og ikke-direkte finansierede forskere.

Evalueringsgruppen er af den opfattelse, at departementets finansiering af fem stillinger har indgået som en væsentlig grund til at trygdeforskning bibeholdt sin status ved omorganiseringen i 1996 og under andre overvejelser om at ændre strukturen på INAS/NOVA. Alternativt kunne man forestille sig, at fx NOVA blev organiseret over livsløbet med en placering af trygdeforskere i de grupper, hvor de pågældende forskere havde størst evner og erfaring. Dette ville alt andet lige have reduceret værdien af departementets satsning på trygdeforskning.

Tjenester

De fem stillinger departementet finansierer på NOVA er fordelt på en forskningslederstilling, to førsteamanuensis-stillinger og to fireårige stipendiatstillinger. Stillingerne bruges til forskellige mål, hvor forskerlederen skal styre gruppen og forskningen, stillingerne som førsteamanuensis sikrer en karrierevej for lovende talenter og konsoliderer viden om trygdeforskning i konkrete miljøer, og hvor stipendiatstillingerne bidrager til at tiltrække nye talenter. Derved søges det at sikre kompetenceudvikling indenfor området og at der bedrives forskning af høj kvalitet indenfor trygdeområdet.

De fem tjenester er, som nævnt ovenfor, forankret i Trygdeforskningsgruppen (Trygd, socialpolitik) på NOVA. Denne gruppe havde, ifølge dets hjemmeside i marts 2005, 12 forskere tilknyttet, hvoraf to var på orlov (permisjon). Blandt de ikke-direkte finansierede forskere er der særdeles velansete trygdeforskere. Det må i et vist omfang kunne tilskrives departementets satsning, der har gjort det muligt at skabe et synligt og attraktivt trygdemiljø, også for stærke forskere fra andre institutioner.

I alt 59,1 årsværk fordelt på 15 personer er blevet finansieret af departementet fra 1. juli 1991 til 1. juli 2004. Derved har NOVA med en gennemsnitlig årsværksindsats på 4,5 og en udnyttelsesgrad på 90 procent været gode til at benytte sig af bevillingen. Det tager nemlig ofte lang tid at rekruttere personer til forskerstillinger. Den høje udnyttelse af bevillingen skyldes, ifølge NOVA, et bevidst ønske om at udnytte bevillingen maksimalt. Fx har NOVA været i dialog med departementet om at definere kortere varende forskningsprojekter besat af andre forskere på NOVA i perioder, hvor man søgte efter nye forskere.

Fordelingen af forskertid givet ved stillingerne er meget varieret. De nævnte korterevarende projekter udgør et ekstrem. Et andet ekstrem udgøres af enkelte indehavere, der næsten udelukkende er blevet finansieret af departementets bevilling. Over perioden 1991-2004 har tre indehavere således et forbrug på 32,5 årsværk svarende til 55 procent af den samlede bevilling. Tilsvarende forbruger de øvrige 12 indehavere hver især mellem 0,3 og fem årsværk, jf. tabel 4:1. Ligesom ved de to universitetsmiljøer kan denne balance mellem kontinuitet og udskiftning diskuteres. Generelt er vi af den opfattelse i evalueringsgruppen, at man skal passe på at bevillingen ikke bliver en sovepude for initiativ, og søge at aktivere midlerne videst muligt, især ved uddannelse af stipendiater.

Et andet aspekt omhandler finansieringen af forskningslederen, som blev 100 procent finansieret af departementet indtil 2004, hvorefter NOVA står for halvdelen. Vi ser denne deling af omkostningerne som rimelig. På den ene side har organiseringen med en forskningsleder vist sig god, jf. NORAS' evaluering nævnt indledningsvist. På den anden side må ledelsesdelen af forskningslederens arbejde antages at have opnået et ganske stort omfang i takt med udvidelsen af Trygd og Socialpolitik-gruppens til i dag 17 personer, hvoraf ikke alt angår spørgsmål om trygdeforskning.

Den kønsmæssige fordeling af stillingerne er ikke skæv som ved de to andre trygdeforskningsmiljøer. Otte kvinder og syv mænd har været indehavere af de direkte-finansierede stillinger på NOVA fra 1991 til 2004, se tabel 4:1. Af de samlede antal år finansieret er 56 procent forbrugt af kvinder og 44 procent af mænd.

Tabel 4:1 giver også en første brik til et billede over karriererne for personer, der har været indehavere af de direkte-finansierede stillinger. Typisk ses en progression i karriererne således at en del personer starter i rekrutteringsstillinger og derefter overgår i stillinger for erfarne forskere. Af personer finansieret af departementets satsning gælder det mest tydeligt Bay og Øverbye, der begge tager en ph.d. og senere bliver forskningsledere på NOVA.

Table 4:1. Indehavere af de direkte-finansierede stillinger opdelt på personer og stillingskategorier, kalenderår og antal år finansieret i alt, 1.7.1991-1.7.2004.

Navn	Stipendiat	Forsker III/ forsknings- assistent	Forsker II	Forsker I	Forsknings-leder	Antal år i alt
Ann-Helén Bay		1991-1998	1998-		1999-2004 ⁱ⁾	12,0
Lise Christoffersen		1991-1995				4,0
Kirsten Danielsen				2001		0,5
Aksel Hatland					1991-1994	3,5
Ivan Harsløf	2002-2006					2,2
Helga Hernes				2004-2005		0,3
Bjørn Hvinden			1991-1994	1994		2,3
Jorunn Jessen		2000- ⁱⁱ⁾				2,5
Charlotte Koren			1992			7,8
			1996- ⁱⁱⁱ⁾			
[Jo Saglie]			2002-2003			0,4
Anne Skevik	1995-2000 ^{iv)}	2000	2000			5,0
Vemund Snartland	1996-2000					3,8
Bjørn Vik-Moe	1999	1999-2000				1,3
Sunniva Ørstavik	1995-1996					0,8
Einar Øverbye			1991-1994	1994-	1995-1999	12,7
Antal år i alt						59,1

Kilder og note: Baseret på oplysninger fra NOVA. ⁱ⁾ Fra 1.1.2004 dækker NOVA 50% af stillingen, det vil sige forskningslederdel. ⁱⁱ⁾ Forprojekt 7 mdr. finansieret af NOVA i 2000-2001. ⁱⁱⁱ⁾ Fra 1.1.2001 er der 20% NOVA-finansiering. ^{iv)} Slutfinansiering dr.grad fra NOVA 1999-2000 til sammen 6 mdr.

Anm.: NOVA tilstræber at stillingsstrukturen i et vist omfang svarer til universitet/højskoler, hvorved forsker III svarer til amanuensis, forsker II til førsteamanuensis og forsker I til professorkompetent. For at blive forskningsleder kræves kompetencer svarende til niveau for forsker I eller forsker II.

Der kan også iagttages et succesfuldt forløb med Skevik. Hun var i en rekrutteringsstilling fra 1995-98 og tog en ph.d. fra 1999-2001. Siden har hun været finansieret af andre midler, og er fortsat i Trygdeforskningsgruppen. Dette er et godt eksempel på hvordan midlerne kan - og er blevet - brugt til at tiltrække og uddanne lovende talenter.

Derudover kan det ses, at midlerne også har været brugt til at tilknytte mere erfarne folk til gruppen, fx Jessen og Hernes, hvilket absolut er en god ide, når den sjældne chance for kvalificerede erfarne kræfter dukker op.

Og i ét tilfælde har en ekstern ansat, Saglie, modtaget lønmidler i en deltidsstilling. Generelt er det Evalueringsgruppens holdning, at eksterne modtagere af lønmidler bør indgå i et meget konkret samarbejde, og gerne befinde sig fysisk på værtsinstitutionen for at retfærdiggøre en sådan brug af midlerne. I den konkrete sag med Saglie ser dette ud til at være tilfældet, da han har indgået i et samarbejde med Bay, der har resulteret i videnskabelige publikationer. Med andre ord har brugen af midler til en ekstern ansat været en god måde at inddrage særlig ekspertise på.

Det måske mest signifikante output fra departements bevilling til NOVA har været udklækningen af fem ph.d.'ere. Det drejer sig om Ann-Helén Bay, Aksel Hatland, Bjørn

Hvinden, Anne Skevik, og Einar Øverbye. Dertil er Ivan Harsløf i gang med en ph.d. De fem ph.d.'ere har efter deres afhandling gjort vigtige bidrag til den norske samfundsdebat og været nogle af Norges vigtigste aktører på de internationale socialpolitiske arenaer. Dette kan ikke overvurderes, om end det er et åbent spørgsmål om disse personer ikke ville have opnået en ph.d. også uden bevillingen fra departementet.

Desuden har etableringen af en forskningsgruppe i trygd også tiltrukket og gjort det muligt at uddanne yderligere to personer med en ph.d. i trygd. Det drejer sig om Lars-Inge Terum og Morten Blekesaune, som i dag begge er velforankrede internationalt.

Mobiliteten til og fra de direkte finansierede stillinger siger også noget om i hvilket omfang departementets satsning har resulteret i større viden om trygd i Norge. I dag arbejder tre af ph.d.'erne - Bay, Hatland og Skevik - stadig på NOVA. Men der har også været store synergi-effekter. Især Hatland har undervejs optrådt i trygdens tjeneste udenfor NOVA. Blandt andet har han været ansat ved Norges forskningsråd som forskningsleder på velfærdsforskningsprogrammet med primært ansvar for trygdeforskning. Senere har han for departementet ledet en udredning om trygd og har fungeret som sekretær for Stortingsmelding om trygd. Dette vidner om et stort spill-over af politisk og praktisk karakter af den gennemførte satsning.

Hvinden, Snartland og Øverbye er også i dag aktive i trygdeforskning. Således er den videnskabelige værdi af trygdeforskning bevidnet ved, at Hvinden er blevet professor i Trondhjem, mens Snartland er metodelærer på universitet i Bergen. Og Øverbye's nylige tiltræden ved Højskolen i Oslo lover godt for en større udbredelse af viden om trygd til kommende praktikere.

Flere af de resterende stillingshavere, som ikke startede eller færdiggjorde en ph.d., er i dag konsulenter.

Finansiering

Hovedparten af departementets bevilling er gået til løn, og en mindre del til drift. Derudover har stillingshaverne modtaget mindre beløb fra departementet til særlige undersøgelser.

NOVA har især i de senere år ydet et mindre institutbidrag varierende fra 45.000 til 160.000 NOK/årligt. Fra og med 2004 har NOVA på eget initiativ besluttet at finansiere halvdelen af lønudgifter til forskningslederen af trygdegruppen, som tidligere var fuldt finansieret af departementet. Dette skete i en erkendelse af at Trygdegruppen har cirka dobbelt så mange ansatte som finansieret af den særlige bevilling.

Derudover er det bemærkelsesværdigt, at der ikke er søgt flere midler til stillingsindehaverne fra anden side end departementet. Umiddelbart er det ærgerligt, der ikke er gjort større bestræbelser på at geare NOVA's trygdeforskning ved at søge supplerende forskningsmidler fra Forskningsrådet. Historisk var en af årsagerne til dette, at Forskningsrådets Velferdsprogram i en periode ikke anslå det som sin opgave at støtte driften af stillinger, de ikke selv var med til at finansiere. Således blev NOVA bedt om at

søge driftsmidler fra departementet som finansierer stillingerne. Denne praksis er heldigvis stoppet nu, og udgør således ikke længere en hindring for at ansøge Forskningsrådet om midler til forskningsprojekter. Dette anser Evalueringsgruppen som en god ide, ikke blot af monetære årsager, men også for kvalitetsbedømmelse af projektforslag af eksterne uafhængige referees.

Når dette er sagt må man også bemærke, at der foregår megen eksternt finansieret trygdeforskning indenfor gruppen for trygd og socialpolitik, som på tre måder relaterer sig til departements satsning. For det første har de direkte finansierede stillinger, som nævnt tidligere, bidraget til at skabe et forskningsmiljø, der har formået at tiltrække stærke forskere med indtjeningssevne. Flere eksternt og direkte finansierede forskere har samarbejdet. Og endeligt har forskningslederne koordineret NOVA's trygdeforskning, så den dækker bredere end departementets satsning alene ville godtgøre. Eksempelvis har de ikke-direktefinansierede trygdeforskning produceret to doktorgrader.

NOVA har siden 1998 oplevet en reduktion af sin grundbevilling fra cirka 37 procent af de totale driftsindtægter til cirka 21 procent i 2003. Denne udvikling understreger, at departements bevilling giver trygdeforskningen på NOVA en stærk position. De direkte finansierede forskere har været uafhængige af op- og nedture for NOVA's økonomi. I en situation med mindsket grundbevilling undrer det Evalueringsgruppen, at de direkte finansierede trygdeforskere tilsyneladende ikke i større omfang har bidraget til instituttets økonomi ved at indhente øgede eksterne bevillinger. Dette ville som en vigtig gevinst have, at trygdeforskningens volume ville blive øget. På NOVA generelt er der dog i de senere år sket en øget satsning på opdrag.

Virksomhed

Trygdeforskningsgruppens virksomhed består af forskning, uddannelse af egne PhD-kandidater, formidling og andre aktiviteter såsom netværksaktiviteter. Som nævnt tidligere er der indtil videre kommet fem gode Ph.D'ere ud af satsningen og at forskerne er velforankret i diverse forskernetværk. Derfor vil vi her koncentrere os om den bedrevne forskning og formidling samt et punkt vi mener kan indgå med større vægtning fremover, nemlig undervisning.

Forskning

NOVA er nationalt ledende indenfor samfundsvidenskabelig trygdeforskning. Det er blandt andet på baggrund af bidrag fra de fem indehavere af departementets bevilling. Internationalt er NOVA's forskere heller ikke til at komme udenom, når der skal etableres forskerprojekter og –netværk indenfor socialpolitik. Forskerne på området er internationalt kendte, men det er evalueringsgruppens vurdering, at der skal satses yderligere på dette. Det kan ske gennem at lade publiceringsstrategien gå mere mod internationalt anerkendte tidsskrifter med referee-ordning og en mindre satsning på udgivelser på eget forlag. Generelt lader der til at være et stort potentiale for hele NOVA i at gentænke sine publiceringsstrategier for såvel forskning som opdrag/udredning, se uddybning nedenfor.

De fem indehavere af stillingerne har siden starten i 1991 organiseret deres forskning omkring tre store emner:

1. Drivkræfter. Hvad påvirker udviklingen og udformningen af sociale sikringsordninger? Forskningen omfatter studier af politiske processer – partiernes rolle, centrale aktører, holdninger og værdier, mediedækning, og samfundsforandrings betydning.
2. Organisering. Omfatter på den ene side studier af velfærdsstatens organisering og af ansattes erhvervsudøvelse og på den anden side organiseringen af velfærdsstaten overordnet set i form af forholdet mellem offentlig og privat ansvar, penge eller tjenesteydelser m.v.
3. Fordelings- og incitamenteffekter. Undersøger de sociale sikringsordningers effekter på indtægtsniveauer og levekår, samspillet mellem offentlige ydelser og arbejdsmarkedet, arbejdsmarkedspolitikken, og individers tilpasning til arbejde og trygd.

Faktisk er disse tre emner også anvendt som referenceramme for den øvrige Trygde og socialpolitikgruppe på NOVA. På den baggrund kan man argumentere for, at der er en særdeles stor gruppe af forskere, der potentielt kan befrugte hinandens forskning. At dette faktisk har været tilfældet i et vist omfang bevidner en oversigt af projekter, som indgår i NOVA's materiale til Evalueringsgruppen. Af denne oversigt ses det, at der har været forskning på alle tre felter gennem hele perioden. Derudover har der været forskellige personer på alle tre emner, og ofte har der været igangsat flerpersoners projekter. De sidste forhold peger mod en betydelig grad af overføring af viden og erfaring mellem kollegaer, det gælder såvel mellem nye og gamle på området som mellem mindre og mere erfarne forskere.

Undervisning

NOVA er et institut for anvendt samfundsforskning. Forskere på NOVA har derfor i modsætning til deres kolleger på de to universitetsmiljøer ikke pligt til at undervise. I stedet er en del NOVA-forskere afhængige af finansiering ved at udføre opdragsvirksomhed. Hvor universitetsforskere således har en blanding mellem undervisning og forskning har forskere på NOVA en blanding af opdrag og forskning. Det gælder imidlertid ikke indehaverne af departementets finansierede stillinger.

Pligten til at undervise studerende har i Evalueringsgruppens øjne en række fordele. Forskeren bliver tvunget til at læse op på relevant litteratur så godt, at det kan formidles pædagogisk til de studerende. Samtidigt bliver en større kreds af studerende - herunder kommende embedsmænd, praktikere og potentielle forskere – opmærksomme på det underviste. For yderligere at øge kvaliteten af NOVA's trygdeforskning og generel viden om trygd ser Evalueringsgruppen det derfor som en god ide, at stillingsindehavere fremover indgår i et samarbejde med fx institutter for statskundskab, sociologi og økonomi ved Oslo Universitet om undervisning af deres studerende.

Formidling

NOVA søger aktivt at formidle resultater fra dets forskning og udredning til den norske offentlighed, praktikere og beslutningstagere. Det sker gennem interview og indlæg i skriftlige og elektroniske medier såvel som gennem oplæg for fagfæller, studerende, praktikere og ansatte i offentlige og private institutioner.

NOVA's nyhedsbrev "info – NOVA" giver tre-fire gange årligt oversigter over igangsat og udgivet forskning sammen med lidt længere interviews med forskere om deres projekter.

I vores gennemgang af forskellige typer af skriftlig formidling, som NOVA har tilsendt Evalueringsgruppen, var vi i særdeleshed imponeret over den store spændvidde i publikum og de evner hvormed forskerne formåede at rette sig mod sin målgruppe, seriøst og policy-relevant.

Forskerne i trygdeforskningsgruppen har gennem perioden uden tvivl været nogle af de største bidragsydere til den norske samfundsdebat om trygd. Flere af dem er således 'kendt som troværdige eksperter', som det blev udtrykt af en embedsmand i Arbejds- og socialdepartementet.

Netværksaktiviteter

En del af forskerne – såvel direkte-finansierede som øvrige – i Trygd- og socialpolitikgruppen har omfattende internationale kontakter. Otte af dem har således haft et eller flere længerevarende forskerophold i udlandet. Ni forskere har eller er medlemmer af op til flere internationale forskernetværk. Derudover har de fleste af de mere erfarne forskere været med til at arrangere norske, nordiske og internationale konferencer og seminarer. Mange af NOVA's trygdeforskere er særdeles velforankrede i deres internationale, faglige miljøer.

De direkte finansierede trygdeforskere indgår dog tilsyneladende ikke i deciderede samarbejdsprojekter om konkret forskning, fx komparative studier, med forskere og miljøer fra andre lande. Dette er beklageligt. De manglende bånd på i de direkte finansierede stillinger giver gode muligheder for netop at indgå i sådanne tværnationale samarbejdsformer, der oftest er tidskrævende og svære at opnå fuld finansiering til hos internationale organisationer såsom EU. Dertil åbner konkrete forskningsprojekter med udenlandske kolleger op for import af ny viden og særlig ekspertise indenfor trygdeforskning, som grundet Norges - især norsk trygdeforsknings – trods alt beskedne størrelse er svært at oparbejde lokalt på NOVA.

Internationale kontakter og samarbejde

Alle fem direkte finansierede forskere deltager i relevante internationale trygdeforskningsmiljøer. Det gør derudover flere andre medlemmer af trygdeforskningsgruppen på NOVA. Kort sagt kan man ikke komme udenom NOVA's trygdeforskningsgruppen, når man internationalt ønsker at inddrage socialpolitiske forskere fra Norge.

Spørgsmålet er i dag om NOVA bør overveje at benytte sig af dette og af sin spidskompetencer indenfor forskningsledelse og administrativ kapacitet til at gå fra at deltage i internationale forskernetværk og –projekter til også at lede sådanne, enten hele projekter eller som ansvarlige for arbejdsgrupper eller temaer.

Produktivitet

Da et af målene for departementets satsning var at etablere forskning om trygd ud fra en antagelse om at en sådan forskning var mangelfuld i starten af 1990erne kunne man umiddelbart forvente en øget produktivitet over årene. Der skal dog hele tiden tages hensyn til den gældende sammensætning af forskergruppen. Hvis der er mange yngre forskere må output antages at være lavere end når forskerne er veletablerede. Med andre ord er der også her trade-off mellem kontinuitet af forskningsmedarbejdere med heraf følgende kvantitet og kvalitet i forskningen (på kort sigt) versus nyrekruttering og længere 'produktionstid'. Hovedindtrykket af indsatsen omkring disputationer, publikationer, og andre forskningsrelevante aktiviteter er dog, at trygdeforskerne på NOVA har været ganske produktive i hele perioden.

Disputationer

Som nævnt har syv personer disputeret i trygdeforskning på NOVA, heraf fem finansieret af departementets satsning. De er stadig alle aktive nationalt, hvor de udgør en væsentlig del af norsk socialpolitisk forskning ligesom de alle er anerkendte internationalt for deres forskning.

Publikationer

Baseret på NOVA's materiale til Evalueringsgruppen kan vi uddrage, at der samlet er udgivet 390 skrifter i perioden, se tabel 4:2. Der er som diskuteret tidligere forskellige måder at vurdere kvaliteten af forskning på. Forskningsmæssigt er den største status dog forbundet med de 37 artikler optaget i internationale tidsskrifter med referee-ordning og de to monografier udgivet på internationale forlag. Det skal i den forbindelse bemærkes, at der er et hierarki indenfor tidsskrifterne. Blandt de opgivne værker findes en del artikler i prestigøse tidsskrifter, især indenfor socialpolitik og statsvidenskab. Det drejer sig fx om artikler i *Journal of European Social Policy*, *Journal of Social Policy*, *Journal of Public Policy* og *Public Choice*. Der er også udgivet artikler i *European Sociological Review*, *International Journal of Social Welfare* (tidl. *Scandinavian Journal of Social Welfare*), og *Scandinavian Political Studies*. Alle de nævnte tidsskrifter indgår i ISI Thompson's *Social Science Citation Index*, der er en af de førende tidsskriftsdata-baser for samfundsvidenskabelig forskning.

Der er en vis variation i antal artikler i internationale tidsskrifter over årene, se tabel 4:2. Det bemærkelsesværdige store output i 1996 skyldes et ganske stort output fra en af stipendiaterne, Øverbye. Derudover er det interessant at se, hvorledes antallet af udgivne artikler stiger i de senere år. Det afspejler en bevidst satsning fra Trygdegruppens side mod flere udgivelser i tidsskrifter. En strategi, som Evalueringsgruppen kun kan bifalde og ønske fortsat og forstærket.

Nitten kapitelbidrag til antologier på internationale forlag har også en vis forskningsmæssig status. Dette gør sig mindre gældende for publikationerne på skandinaviske sprog, nærmere bestemt 22 tidsskriftsartikler, 42 bøger og antologibidrag, samt 103 rapporter og andre udgivelser på eget forlag. Denne gruppe af publikationer tjener dog andre formål.

Således kan der argumenteres for at de skandinaviske tidsskriftsartikler, bøger og antologibidrag fanger en del af praktikerfeltet, og fx ofte indgår i pensum på læreanstalter. Konkret har medlemmer af Trykdegruppen eksempelvis stået bag 3 antologier om trygd og trykdepolitik i Norge, som bliver anvendt i undervisning.

Rapporterne på eget forlag har historisk været den dominerende facon at afrapportere forskning og udredning, på NOVA såvel som på andre anvendte forskningsinstitutioner. Dette følger naturligt når en opdragsgiver har stillet som betingelse at modtage et nationalt sproget værk. Men det er en mindre oplagt publiceringsform, når det gælder forskning, da publikationer på eget forlag generelt ikke tæller internationalt som videnskabeligt produktion, i det forfatter og forlag er sammenfaldende og der derfor ikke er nogen videnskabelig kvalitetssikring som på tidsskrifter og respekterede forlag ydes af uafhængige fagfæller. Dermed ikke være sagt, at rapporter ikke tjener et vigtigt formidlingsformål. Uagtet dette anbefaler Evalueringsudvalget dog, at man i Trykdegruppen genovervejer sin relativt store publikationsmængde i rapportform.

Tabel 4:2. Skriftlig produktion af stillingshaverne og ikke-stillingshaverne i trykdeforskningsgruppen om trykdespørgsmål, 1991-2004.

	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	Sum
Artikler i int. tidsskr.		1			3	5	3	2	1	2	0	1	3	1	22
Bøger på int. Forlag				1									1		1
Kapitler i int. antologier	1					1	3	2	1	1	2		1		12
Artikler på skandinavisk			1	5	0			1		1	1		1	1	11
Bøger og antologier på skandinavisk	1			1	1			1	1		1	1	1	3	11
Rapporter og andre af egne udg.	7	2		5	2	2					4	2			24
Forskningsformidling	1	1	1	1	4	2					5		1	2	18
Andet	5	5	8	6	2	3	5	5	1	5	8	5	6		64
	1	1	4	5	3	2	5	4	4	3	2	3	2		39
	4	3	5	8		8	7	9	3	5	3	1	4	1	59
		1	7	8	10		3	3	2	3	4	10	8	5	64
	2	3	2	1	4	2	2	2	1	5	2	2	3		31
		1		1	1	1	1			3	2		1		11

Note: Kursiv angiver oplysninger for trykdeforskere i gruppen, der ikke er direkte finansierede af Arbejds- og socialdepartementets bevilling.

Trykdeforskerne foretager en omfattende skriftlig formidling af deres forskningsresultater, som der fremgår af de 123 optagne artikler, kronikker, debatindlæg m.v., se tabel 4:2. Koblet med flittige optrædener i andre nationale medier har trykdeforskerne på NOVA i høj grad indfriet målet om at informere offentligheden om trykdespørgsmål.

Opdelt på de tre emner for trygdeforskningen – drivkræfter, organisering og fordelings- og incitamenteffekter - er der en nogenlunde lige fordeling over hele perioden. I nogle år har drivkræfter stået for størstedelen af den videnskabelige produktion, og andre år har det været effekter eller organiseringen af velfærdsstaten. Sådan er det i sagens natur, når vi taler om relativt få personer og da forskningen ofte er længe undervejs.

Som supplement til denne oversigt over den videnskabelige og formidlingsmæssige virksomhed i Trygdegruppen følger nedenfor en bedømmelse af 10 udvalgte publikationer indenfor hver kategori, se afsnittet Bedømmelse af udvalgte publikationer.

Spredning af forskningsresultater

Det er vores indtryk, at trygdeforskerne ved NOVA har lagt vægt på at formidle deres forskningsresultater til den norske offentlighed og embedsværk. Det er tilsvarende vores indtryk, at NOVA's trygdeforskere har haft relativ stor succes med dette.

Dette kan bunde i flere forhold såsom de spørgsmål forskningen tager op, antallet af forskere m.v. Men det er vores opfattelse at en anden vægtig grund er, at der simpelthen er en god fornemmelse på NOVA for det politisk interessante og en generel lyst blandt forskerne til at engagere sig i samfundsdebatten med indlæg baseret på deres forskning. Disse forhold hænger nok sammen med, at NOVA som helhed er afhængig af ekstern finansiering og blandt andet derfor historisk er tættere på embedsværket end de to universitetsmiljøer. Selvom de direkte finansierede trygdeforskere i sagens natur ikke er afhængige af ekstern finansiering er det sandsynligt at disse forskere også er mærket af "kulturen på NOVA" omkring formidling, deltagelse i samfundsdebatten og responsivitet overfor embedsværkets udtalte - og usagte - forskningsbehov og -ønsker.

Aktiviteter – konferencer m.v.

Trygdeforskerne på NOVA indgår aktivt – nationalt som internationalt – i at arrangere relevante forskningsaktiviteter som konferencer og seminarer. Fx har NOVA nyligt været vært for den nordiske socialpolitiske forskerkonference og for en større konference for europæiske socialforskere i regi af forskernetværket COST A15, hvoraf flere forskere er medlem.

SWOT-analys

Styrker

NOVA opgiver i deres SWOT-analyse, at det faglige fællesskab i trygd- og socialpolitikgruppen er en styrke. Der satses i den forbindelse på kompetenceopbyggende tiltag. Målene er at opnå et højt kvalitetsniveau for enkelte forskere og deres udgivelser samt en produktiv gruppedynamik.

NOVA påpeger i den forbindelse, at de direkte finansierede stillinger:

- giver et økonomisk incitament til at bevare og videreudvikle trygdeforskningen på NOVA.

- har en symbolsk funktion. Det er som om at NOVA har fået 'et mandat af "høyere makter" til at vie seg til trygdeforskningen'.
- har gjort det muligt at opbygge en stor akademisk kompetence.

Dertil mener NOVA at have øje for departements behov for kundskab knyttet til kommissions- eller reformarbejde m.v.

Kombinationen af faglig frihed og imødekommenhed overfor opdragsgiver ser NOVA som en styrke, der bidrager til at forene hensyn til kvalitet og relevans.

Svagheder

Traditionen for at skrive på norsk og publicere i egne rapportserier er de største svagheder for trygdeforskningen på NOVA. Valget af sprog udelukker størstedelen af det relevante videnskabelige samfund og dermed muligheder for kritik, vidensopbygning m.v. Når publiceringen ikke er afhængig af kollegers faglige vurdering ved såkaldte referee udtalelser, det vil sige faglige bedømmelser, anses produktet af forskerkolleger for ikke at have været genstand for en videnskabelig kvalitetssikring. Publiceringer på eget forlag opfattes af forskere og i bedømmelseskriterier i det internationale videnskabelige samfund som gråzone publikationer, der ikke meriterer forskeren. En sådan udvikling vil uden tvivl også blive forstærket i Norge. På den baggrund mener Evalueringsudvalget at NOVA bør fortsætte satsningen på at udgive i internationale tidsskrifter og i den forbindelse overveje at formulere nye formidlingsstrategier således at de engelsksprogede forskningsresultater stadig er tilgængelige og brugbare i en norsk offentlighed.

Muligheder og trusler

Penge og personale er afgørende for trygdeforskning. I den forbindelse har de direkte finansierede stillinger været essentielle i at opbygge et forskningsmiljø. Generelt øgede krav om indtægtsbaseret forskning gør en sikker og forudsigelig finansiering slagkraftig i at fremme forskning på særlige emner. Tilsvarende er miljøerne sårbare overfor reducerede bevillinger. Ikke mindst den anvendte forskning må rette sig mod, hvor penge er. Dertil kommer at der ikke er mange trygdeforskere at "miste".

Det har vist sig svært at rekruttere nyuddannede til trygdeforskning. Studenter ved samfundsvidenskabelige fag har sjældent oparbejdet en interesse og nysgerrighed overfor velfærdsstaten og trygdesystemet. Det skyldes, ifølge NOVA, at der forskes lidt i disse temaer på universiteterne. Studerende undervises begrænset i trygd og socialpolitik, og betydningen af denne sektor for samfundet som helhed er underkommunikeret. For blandt andet at sikre fremtidig rekruttering bør et stærkere samarbejde med universitetssektoren tilstræbes. Samtidigt er det vigtigt at trygdeforskningen fremover kan bidrage til en nødvendig kompetencehævning indenfor trygdeetaten og velfærdsforvaltning i øvrigt. Dette kan ske gennem at involvere de som forsker på trygd i grundopklæring og efteruddannelse. For NOVA's vedkommende tilsiger dette et stærkere samarbejde også med højskolesektoren.

Strategi

NOVA har en strategi for dets trygdeforskning, der både går på form og indhold. Indholdsmæssigt opgiver forskerledelsen på NOVA fire temaer som vigtige at forske i de kommende år:

1. Udfordringer for velfærdsstaten som følge af internationalisering og flerkulturalitet
2. Social kapital og socialpolitisk meningsdannelse
3. Fattigdom og social eksklusion
4. Trygde- og arbejdsmarkedsadfærd

Evalueringsgruppen byder disse temaer velkommen, da verdenen unægtelig har ændret sig meget siden de tre nuværende områder – drivkræfter, organisering og fordelings- og incitamentseffekter – blev formulerede for cirka 14 år siden.

Formmæssigt er man gået i gang med at sætte mere på videnskabelige artikler. Som det fremgår ovenfor, mener Evalueringsgruppen, at også dette er et vigtigt indsatsområde for trygdeforskerne på NOVA.

Evalueringsgruppens refleksioner

Trygdeforskningen på NOVA er i dag veletableret og anerkendt. Det må i stort omfang antages at skyldes departementets satsning. I den forstand har bevillingen til NOVA været en succes.

I dag er udfordringen derfor ikke længere at etablere eller fastholde et forskningsmiljø om trygd. I stedet er situationen den positive, at der kan sættes på at fremme kvaliteten af den udførte forskning. Og i den kontekst har Evalueringsgruppen gjort sig nogle refleksioner, som måske kan tjene til inspiration i den omstilling, som vi mener trygdegruppen bør gå aktivt ind i.

Der er betydelige gevinster ved at etablere og forstærke samarbejdet mellem NOVA og universiteter/højskoler, hvad angår undervisning, forskeruddannelse og forskning. Undervisning på universiteter og højskoler af NOVA-forskere vil give styrke kvaliteten af NOVA's trygdeforskning og rekrutteringsbase. En sådan undervisning vil også udnytte NOVA's kompetencer på universiteters og højskolers forskningsbaserede uddannelser samt sprede viden om trygd.

Samme type gevinster kan forventes ved et forstærket samarbejde omkring forskeruddannelse. Firkantet sagt har NOVA store kompetencer indenfor dataindsamling og empiriske analyser, mens universiteterne har tilsvarende indenfor teoretisk begrebsapparat og –udvikling. Der er således noget at vinde for begge parter gennem et forstærket samarbejde.

Af samme grund er Evalueringsgruppen af den overbevisning, at øget samarbejde mellem NOVA og andre forskningsmiljøer, det være sig universiteter eller andre anvendte samfundsvidenskabelige forskningsmiljøer, bør fremmes gennem økonomiske

incitamenter. Det kunne være til oprettelse af forskerkarteller eller -konsortier. På engelsk er udviklingen mod større samarbejdsprojekter resulteret i betegnelsen Centres of Excellence. Et væsentligt element i et sådant samarbejde bør være at sikre forskeruddannelse. Alene det kunne være grund alene til at oprette en forskerskole, altså et samarbejde mellem NOVA og andre forskningspartnere, herunder minimum et universitet/højskole.

Øget samarbejde bør også foregå med miljøer udenfor Norges grænser. Det er nemlig Evalueringsgruppens overbevisning, at NOVA's trygdeforskning i de kommende år står overfor en stor udfordring i fortsat at begå sig internationalt, blandt andet på grund af geopolitiske udviklingstræk udenfor NOVA's herredømme. Koblet med et behov for fortsat at opkvalificere trygdeforskningen og i lyset af NOVA's generelle administrative kapacitet ser vi forskere fra NOVA – direktefinansierede og ikke-direktefinansierede, trygdeforskere og andre forskere med spørgsmål relateret til trygd - som værende i en særlig gunstig position for at lede konkrete internationale forskningsprojekter eller – arbejdsgrupper.

Det bør, ifølge Evalueringsgruppen, overvejes at yderligere styrke parallelitet i stillingsstruktur mellem universiteter/højskoler og NOVA. I dag stiller NOVA principielt kompetencekrav, hvorefter forsker III skal svare til amanuensis, forsker II til førsteamanuensis og forsker I til professor ligesom man i vist omfang har universitetsprofessorer i bedømmelsesudvalg. En styrkelse af dette, fx ved at omdøbe stillingsbetegnelser, at formalisere kompetencekrav og at operere fast med bedømmelsesudvalg med en overvægt af eksterne medlemmer, evt. med én NOVA-forsker som formand. Dette vil øge fokus på videnskabelige kvalifikationer ved at gøre forskning til en karrieremulighed fra start til slut, det vil sige fra forskningsassistent til professor. Paradoksalt avancerer man i øjeblikket på NOVA ved at gå ud af forskning til fordel for mere administrative opgaver. En karriere, der starter som forskningsassistent og ender som forskningsleder, selvom vedkommende skal have kvalificeret sig på niveau med forsker I eller forsker II.

En stærk parallel stillingsstruktur med universiteterne vil også muliggøre en højere grad af mobilitet mellem universiteter/højskoler og NOVA. Udover potentielle gevinster i udveksling af viden og kompetencer kan dette også bidrage til at løse nogle af rekrutteringsproblemerne.

Endelig opfordrer Evalueringsgruppen til en revurdering af NOVA's forsknings- og formidlingsstrategier. Der bør sættes endnu stærkere på at få flere artikler optaget i internationale tidsskrifter, det vil sige en gradvis stigning i antal artikler per forskerårsværk. For at styrke kvaliteten af trygdeforskning bør der ligeledes sættes på publicering i stadig bedre tidsskrifter. En af konsekvenserne af dette kunne være, at NOVA's egen rapportserie bliver forbeholdt udredningsopgaver og ikke – som nu også såkaldt forskning. Dette stiller store krav til en formidling af forskningsresultater til den norske offentlighed.

Bedømmelse af udvalgte publikationer

Videnskabelige artikler

Trykdegruppen ved NOVA har som ønsket af evalueringsudvalget fremsendt 10 værker til at repræsentere deres forskning, se nedenfor. Tre af dem er ph.d.-afhandlinger, der har modtaget støtte fra departementet, se nr. 2, 7 og 9. De er alle tre udgivet på NOVA's eget forlag af historiske årsager. (Det skal dog bemærkes, at alle afhandlingerne også har resulteret i videnskabelige artikler i velansete tidsskrifter). Dertil udvalgte NOVA yderligere to NOVA rapporter, se nr. 5 og 6, til at repræsentere trykdeforskningens tematiske bredde, der ikke fornægter sig. Den øvrige videnskabelige produktion består af to kapitelbidrag i antologier udgivet på internationale forlag, se nr. 3 og 4, samt af tre artikler i tidsskrifter. Det er dog blot én af artiklerne, der er engelsksproget og udgivet på et internationalt tidsskrift, se nr. 1. De øvrige to, nr. 8 og 10, er udgivet i et norsk tidsskrift.

Som beskrevet før er publiceringsomfanget meget stort på NOVA, og der er udgivet en lang række artikler i velansete tidsskrifter. Alligevel giver NOVA's eget udvalg af videnskabelig produktion anledning til et par bemærkninger. For det første er den store vægt på rapporter ærgerlig. Afhandlingerne og måske også forarbejdede versioner af de andre rapporter på internationale forlag kunne væsentligt have øget deres læserskare og fået blåstempelt deres videnskabelige kvalitet, hvis de var udkommet på internationale forlag. Rapportformen er en beklagelig publiceringsform for forskning. Firkantet sagt befinder publikationer, hvor forskerens institution selv har myndighed til at beslutte om bogen eller paperet skal udgives, sig i en gråzone. For at komme ud af gråzonen skal beslutning om udgivelse ligge hos uafhængige eksperter. Det sker for bøgernes vedkommende på gode forlag ved at uafhængige eksperter bedømmer et bogforslag og eventuelt det endelige produkt før forlaget tager stilling til udgivelse. Og det sker gennem reviews på internationale tidsskrifter, der udarbejdes af anonyme, uafhængige fagfæller. Rapportserien på NOVA kunne fx med fordel begrænses til at afrapportere projektopdrag, udredningsopgaver, hvor opdragsgiver med rette forventer en publikation på norsk til en bestemt dato.

1. Bay, Ann-Helén & Axel West Pedersen, 2004. National pension systems and mass opinion: a case study of confidence, satisfaction and political attitudes in Norway, *International Journal of Social Welfare*, 13(2): 112-123.

Denne artikel har tidligere i en norsk version indgået som underlag til den norske Pensjonskommissjon. Dens videnskabelige meritter og resultater om tillid, tilfredshed og politiske holdninger til alderspensioner i Norge har haft tilstrækkelig generel interesse til at blive accepteret til dette tidsskrift tillige.

2. Bay, Ann-Helen, 1998. Opinionsen og eldrepolitikken. (ph.d.-afhandling) NOVA Rapport 24. Oslo: NOVA.

Bay's afhandling består i et omfattende studie af forskellige gruppers opfattelser af ældre og ældres levkår og hvilken betydning disse har for holdninger, herunder til ældrepolitik. Undervejs i afhandlingen og efter er dele blevet publiceret nationalt (et kapitelbidrag til norsk antologi og to tidsskriftsartikler) samt internationalt (en artikel i internationalt tidsskrift).

3. Hatland, Aksel, 2001. Changing family patterns: A challenge to social security. In: Mikko Kautto et al. (eds.), *Nordic Welfare States in the European Context*, London: Routledge.

Dette kapitelbidrag omhandler et vigtigt emne for trygden, nemlig familieændringers potentielle udfordring til social sikring. Antologien er udgivet på et anerkendt internationalt forlag og har opnået en stor læserskare.

4. Harsløf, Ivan, 2003. Processes of marginalisation at work: integration of young people in the labour market through temporary employment. In: Torild Hammer (red.), *Youth Unemployment and Social Exclusion in Europe*. Bristol: Policy Press.

Dette velskrevne kapitelbidrag til en antologi på internationalt forlag udgør et element i Harsløf's arbejde med hans ph.d.-afhandling. Forlaget et velanskrevet og strategien med at få udgivet løbende fra afhandlingen er også god.

5. Jessen, Jorunn Theresia, 2002. Fra tradisjonell regelforvaltning til effektiv tjenesteproduksjob – En studie av forvaltningsreformer med trygdeetaten som case. NOVA Rapport 2. Oslo: NOVA.

Denne surveybaserede undersøgelse af New Public Managements betydning i forvaltningsreformer med trygdeetaten som case har opnået betydelig interesse på lærestalter og i embedsværket. Publiceringsform og sprog reducerer dog dets videnskabelige status.

6. Koren, Charlotte, 1997. Trygd og omsorgsarbeid. NOVA Rapport 17. Oslo: NOVA.

Også denne norsk-sprogede publikation udgivet på NOVA's eget forlag havde nok fortjent at have fået en større international læserskare ved at være udkommet på engelsk og et forlag med internationale distributionskanaler. Således havde emnet velfærdsstatens udvidelse som følge af at trygden gradvist overtager en del af omsorgsarbeidet, der tidligere lå i familierne, opnået en begrænset videnskabelig opmærksomhed i 1997. Undersøgelsen benytter såvel dokumentarisk materiale som kvalitative og kvantitative oplysninger til at underbygge dette resultat.

7. Skevik, Anne, 2001. Family Ideology and Social Policy – Policies towards Lone Parents in Norway and the UK. (ph.d.-afhandling) NOVA Rapport 7. Oslo: NOVA.

Skevik's afhandling udgør et flot komparativt studie af familieideologier og -politikker. Skevik har sideløbende og efter denne afhandling fået optaget artikler baseret på

afhandlinger i internationale velestimerede tidsskrifter ligesom hun på norsk populært har formidlet nogle af dets hovedresultater. Spørgsmålet er dog om denne engelsksprogede monografi ikke havde nået en større andel af sine potentielle læserskare ved at være udgivet på et internationalt forlag, da NOVA's eget forlag ikke har samme distributionskanaler og da publikationer på eget forlag generelt nyder en lav status i det videnskabelige miljø.

8. West Pedersen, Axel, Aksel Hatland & Einar Øverbye, 2001. Svarteperspill eller spleiselag? Fordeling av risiko i folketrygden, det svenske pensjonssystemet og private pensjoner, Tidsskrift for Velferdsforskning, 4(3): 153-168.

Udmærket socialpolitisk artikel. Dens værdi ligger primært i et bidrag til den norske samfundsdebat end til den videnskabelige viden på pensionsområdet. Således har artiklen været del af underlaget for den norske Pensjonskommisjon.

9. Øverbye, Einar, 1998. Risk and welfare. Examining stability and change in "welfare" policies. (ph.d.-afhandling) NOVA Rapport 25. Oslo: NOVA.

Øverbyes afhandling består af et kapitelbidrag til en antologi udgivet på internationalt forlag samt syv tidsskriftsartikler udkommet i internationale videnskabelige tidsskrifter med referee-ordning. Imponerende, og en god publiceringsstrategi for ph.d.-studerende, der tager højde for den stadig større vægtlægning på tidsskriftsartikler snarere end monografier.

Det kunne derudover anbefales fremover at søge publicering af værker af denne karakter (samling af tematisk beslægtede tidsskriftsartikler) på internationale forlag i stedet for NOVA's eget. Dette ville yderligere øge læserskare og værkets videnskabelige status.

10. Øverbye, E. & Morten Blekesaune, 2004. Er det en sammenheng mellom flere skilsmisser og økt uførepensjonering? Tidsskrift for velferdsforskning, 7(2).

Artiklen er første større norske studie af den mulige sammenhæng mellem ændringer i familieinstitutionen og væksten i helsereleterede ydelser. Tidsskriftet er norsk, hvorfor artiklens videnskabelige status og spredning til andre lande i sagens natur er ganske begrænset. Relevansen for det norske samfund er sikkert højere, og artiklen skulle, i følge NOVA, have opnået en vis opmærksomhed i medier og ved henvendelser om oplæg.

Formidling

Spændvidden i NOVA's skriftlige formidlingsindsats fremgår også af de ti værker, som Trykdegruppen har fremsendt som repræsenterende deres formidling, se nedenfor. Bidrag i antologierne "Virker velferdsstaten" og "Den norske velferdsstaten" er således ofte pensum i fag som socialpolitik, sociologi og socialt arbejde for studerende på universiteter og højskoler. Litteraturstudiet "De frivillige organisasjonenes rolle" retter sig overvejende mod fagfæller og særligt interesserede praktikere.

De øvrige bidrag retter sig mere kortfattet og mundret mod praktikere, fx nr. 2 og nr. 7, beslutningstagere, fx nr. 3, eller begge dele, fx nr. 6 og nr. 9-10. Ofte på fornem vis formår de en populær formidling af nogle af de væsentligste forskningsresultater, endda typisk med en god sans for de politiske implikationer og den norske samfundsdebat.

1. Bay, Ann-Helén, Bjørn Hvinden & Charlotte Koren (red.), 2001. Virker velferdsstaten? Kristiansstad: HøyskoleForlaget.
2. Bay, Ann- Helén & Tale Hellevik, 2002. Egne utdanningstilbud for arbeid i trygdestaten? Trygd og Pensjon, 4.
3. Bay, Ann-Helén & Axel West Pedersen, 2003. Reformberedskap og holdninger til aktuelle pensjonpolitiske spørsmål i den norske opinionen. Resultater fra en surveyundersøkelse. Notat til Pensjonskommissjonen 13.
4. Harsløf, Ivan, 2003. De frivillige organisasjonenes rolle i aktivisering og arbeidstrening av personer med marginal eller ingen tilknytning til arbeidsmarkedet – En litteraturstudie. Skriftserie 7. Oslo: NOVA.
5. Hatland, Aksel, Stein Kuhnle & Tor Inge Romøren (red.), 2001. Den norske velferdsstaten. Oslo: Gyldendal.
6. Hatland, Aksel, 1994. Nye veivalg for trygdepolitikken, Sosial Trygd, 12.
7. Hvinden, Bjørn & Maragret Ford, 1994. Hva fremmer vellykket attføring, Sosial Trygd, 4.
8. Koren, Charlotte, 1999. Skatten tok pensjonen, Sosialøkonomen.
9. Skevik, Anne, 2001. Barnebidrag – fordelingspolitikk eller familiepolitikk, Velferd, 5.
10. Øverbye, Einar, 1998. Velferdsstatens formål: Trygghet mer enn likhet?, Liv og Helse, 2.

5. Arbeids- og sosialdepartementets roll

Arbeids- og sosialdepartementet (ASD) har från inledningen av satsningen år 1990 haft avgörande betydelse för dess genomförande. I samråd med Finansdepartementet initierade ASD satsningen år 1990 och har sedan fortgent stått för dess finansiering och haft det politiska ansvaret för satsningens inriktning och genomförande. Insikt i departementets styrning av verksamheten och dess relation till forskningsmiljöerna är därmed centralt för en förståelse av hur satsningen utvecklats sedan 1991.

Bakgrunden till den satsning på trygdeforskning som inleddes 1991 låg i bedömningen att det var ”*nødvendig å styrke kunnskapsgrunnlaget gjennom trygdeforvaltning/anvendt trygdeforskning innen både trygdemedisin, trygdeøkonomi og allmenne trygdefaglige problemstillinger*”⁷. Därmed kom elva tjänster att från 1991 finansieras vid Universiteten i Bergen och Oslo samt vid det dåvarande Institutt for Anvendt Sosialforskning, INAS.

Redan före 1990 hade emellertid departementet via det dåvarande Forskningsrådet haft ett särskilt forskningsprogram för trygdeforskning. Den resulterande forskningen inom området framstod dock som alltför splittrad, varför en mer samlad satsning bedömdes vara angelägen, med följd att departementet bestämde sig för att satsa på de tre instituten. Enligt uppgift från dem som då deltog i beredningen av frågan, eftersträvade departementet tvärvetenskaplig forskning och hade gärna sett att stödet gått till institut med ett flertal relevanta forskningsdiscipliner representerade. Då man inte kunde finna något lämpligt sådant valde man att ge stöd till institut med tyngdpunkt inom respektive medicin, ekonomi samt sociologi och statsvetenskap. Varför just dessa tre institut valdes ut verkar ha berott på en allmän bedömning av var det fanns potential för forskning inom trygdeområdet. Någon utlysning till universitet och forskningsinstitut av möjligheten att söka anslag för att etablera trygdeforskningsenheter gavs inte, varför andra eventuella lokaliseringar inte kom ifråga. En fördelning av forskningsmedel efter utlysning och ansökningar i konkurrens framstår idag som en fördelaktig form för val av mottagare av forskningsmedel, men huruvida detta då hade varit att föredra och eventuellt lett till en annan fördelning av medlen kan kommittén självklart inte bedöma.

År 1996 utökades antalet tjänster med ytterligare en, till de tolv som sedan dess finansierats inom satsningens ram. Därmed hade man i Norge skapat ett långsiktigt stöd för trygdeforskning som torde vara unikt i världen.

Departementets avsikt var att forskningen inom satsningen skulle utvecklas på sina egna villkor, att syftet således inte var att ge politiken ett omedelbart underlag för hanteringen av aktuella problem, utan att genom en långsiktig kunskapsuppbyggnad skapa en generellt bättre kunskapsbas för beslut i skilda trygdepolitiska frågor. Aktuella problem fick lösas genom specifika uppdrag, för vilka departementet hade särskilda medel. Departementet och forskare hade under 1990-talet relativt nära kontakter bland annat via en referensgrupp och genom årliga seminarier.

---

⁷ Stortingsproposisjon nr. 1, 1991-92.

Efter år 2000 kom emellertid referensgruppen i praktiken att avskaffas genom att den aldrig inkallades till möte och de årliga gemensamma mötena kom att ersättas med att forskarna informerade om projekt och aktuell forskning vid avdelningsmöten i departementet. Vid besöken vid instituten framgick att flera hade funnit dessa gemensamma möten av stort värde och beklagade att de hade lagts ned. De innebar inte bara en kontakt mellan departement och institut utan också mellan instituten, vilka därmed fick bättre kännedom om verksamheten vid sina systerinstitutioner.

Redan i mitten av 1970-talet hade emellertid några forskare tagit initiativ till att etablera en egen trygdeforskargrupp. Den startade sin verksamhet 1976 med årliga seminarier och har fortsatt verka sedan dess. Seminarierna har primärt varit menade som möten för trygdeforskare, men departementstjänstemän har också deltagit. Under den senare delen av 1990-talet ökade deltagandet från bl a Arbets- og sosialdepartementet, Rikstrygdeverket, Finansdepartementet och (det tidigare) Arbets- og administrasjonsdepartementet påtagligt. Seminariet har därmed under senare år fungerat både som ett forskarnätverk och som en viktig arena för förmedling av forskningsresultat till avnämarna. Det innebär att det trots de inställda referensgruppsmötena funnits ett återkommande forum för möten mellan forskarna från de tre miljöerna.

Kommitténs intryck är att relationen mellan departement och forskningsmiljöerna på det hela taget fungerat till allas belåtenhet. Forskarna, särskilt de vid universiteten, uppfattar sig ha kunnat utveckla sin forskning utan närmare styrning från departementet, delvis som en följd av att ”de förefaller vara nöjda med vår verksamhet”⁸. Eventuellt föreligger därmed föreställningen att om den forskning som bedrivits inte uppfattats som relevant inom departementet kunde man ha förväntat sig en hårdare styrning, i NOVA:s fall via mer direkta krav i departementets brev till institutet. Huruvida denna eventuella förväntan påverkat forskningens inriktning låter sig knappast avgöras, men det är naturligtvis möjligt att forskarna av detta skäl valt problem som de uppfattat ligga i den politiska mittfåran. Om denna eventualitet varit till fördel eller till nackdel för kunskapsuppbyggnaden inom trygdeområdet låter sig heller knappast avgöras.

Att ett regeringsorgan avstår från att försöka styra verksamhet som man direktfinansierar framstår som förvånande och inte vad vi normalt skulle ha förväntat oss. Detta så mycket mer med tanke på de tidigare årliga mötena i referensgruppen, vid vilka departementet över tid förefaller ha blivit allt mer dominerande. Forskarna vid instituten uppfattar snarare styrningen som starkare när de erhållit finansiering från Forskningsrådet än vad som gällt anslaget från departementet – en situation som avviker från vår erfarenhet från våra egna respektive länder, där det snarare är så att i den utsträckning departementen väljer att ge medel utan särskild styrning, kanaliseras dessa medel via forskningsråden.

Kommittén uppfattar att frånvaron av styrning bidragit till en gynnsam utveckling av forskningen vid de tre institutionerna. Forskarsamhället är på det hela taget enigt om att kunskapsbildningen inom ett område gynnas av att forskarna har möjlighet att fritt

---

⁸ Antagandet gjordes av en forskare vid kommitténs besök vid ett av instituten. Citatet är knappast ordagrant, särskilt som tesen naturligtvis formulerades på norska, men kommittén uppfattar att den speglar uppfattningen vid de tre miljöerna.

utveckla sina idéer utan styrning från finansierarna, vilket alltså förefaller ha varit fallet när det gäller stödet till trygdeforskning. Specifika frågor av betydelse för politiska beslut bör behandlas inom särskilda projekt där frågeställningarna utformas i en dialog mellan beställare och utförare. Kommitténs bedömning är att en sådan dialog förutsätter en kvalificerad kunskapsbas grundad i en forskning som inriktas mot att förstå generella förhållanden, en kunskapsbas som främst kan byggas upp med hjälp av ostyrd forskning såsom den som satsningen bidragit till.

Vid vårt besök i Arbets- och socialdepartementet fick vi intryck av att man där fortsättningsvis förväntar sig att forskare med direktfinansierade tjänster mer än hittills skall ge svar på vissa för den aktuella politiken relevanta frågor. Vi är övertygade om att en mer direkt styrning skulle vara till förfång för trygdeforskningens fortsatta utveckling och att det mest gynnsamma för en fortsatt utveckling av kunskaperna om det norska trygdesystemet är om departementet även framgent avstår från att ställa särskilda krav på forskningen vid de tre instituten, annat än som särskilt finansierade uppdrag för att besvara specifika frågor.

Forskarna vid de två universitetsinstitutionerna gav uttryck för ett större avstånd till departementet och en mer självständig situation än de vid NOVA, vilket också verkar stämma med departementets egen uppfattning (och önskan?). Även forskarna vid NOVA uppfattade dock relationen till departementet som god och väl anpassad till institutets ställning och inriktning.

Norsk forskningspolitik syns mer än den i de andra nordiska länderna bygga på en direkt relation mellan regeringsdepartementen och forskningsmiljöerna och en mer direkt påverkan från departementen, särskilt genom att de i jämförelse med sina motsvarigheter i de andra länderna synes ha ett mer direkt inflytande på Forskningsrådets program och satsningar. Som nämnts förefaller dock styrningen av trygdeforskningen ha varit mycket svag, frånsatt det i alla länder normala förfarandet att departementet genom särskilda anslag beställt studier och utredningar av omedelbart intresse för den förda politiken. Av intresse för en bedömning av graden av styrning av verksamheten vid de tre instituten är i vilken utsträckning sådana uppdrag gavs till forskare som finansierades inom ramen för den särskilda satsningen och om departementet i sådana fall gav full kompensation till institutet ifråga eller om uppdraget i praktiken till stor del fick utföras inom ramen för tjänsten. Av informationen vid kommitténs besök vid instituten att döma gavs uppdrag i mycket liten utsträckning till de två universitetsinstitutionerna, medan NOVA har fått flera uppdrag. NOVA synes då ha fått en finansiell kompensation för uppdragen som inneburit att de inte lett till någon inskränkning av den i övrigt bedrivna forskningen.

Kommittén är oklar över hur departementets strategi sett ut vad gäller stödet till trygdeforskningen. Uppenbarligen har strävan varit att genom satsningen uppnå en kunskapsuppbyggnad inom fältet och man har, som vi nämnt ovan, utöver valet att stödja forskning inom nationalekonomi, medicin samt statsvetenskap och sociologi, avstått från styrning utan låtit tjänsteinnehavarna själva välja de specifika forskningsproblemen. Samtidigt förefaller man inte ha övervägt att forskning är en långsiktig verksamhet och att därför forskningsstöd behöver vara långsiktigt, och då särskilt när avsikten är att

bygga upp forskning inom ett tidigare försummat och vetenskapligt outvecklat område. Systemet med ettåriga anslagsbeviljningar förefaller inom instituten endast i liten utsträckning ha lett till oro för stödet på längre sikt, men ett uttalat mer långsiktigt stöd torde ändå ha gett dem ett starkare incitament till långsiktiga satsningar och en bättre möjlighet att dra duktiga forskare till området.⁹

Det är angeläget att departementet överväger i vilken utsträckning man vid de tre enheterna har de nödvändiga resurserna för att bedriva en effektiv forskning, liksom vad som faktiskt krävs för att bygga om en ny forskningsverksamhet. Utöver personer som är villiga att satsa på området, krävs incitament för att de skall göra det långsiktigt och en minsta kritisk massa. Långsiktighet krävs också som incitament för att bygga upp en miljö, dra till sig forskare, bygga upp kontakter nationellt och internationellt, utveckla forskarutbildningen, liksom för en vilja att satsa på projekt som skall löpa under lång tid.

Ytterligare en fråga rörande hur departementet har bedömt förutsättningarna för att bygga upp en framgångsrik trygdeforskning rör storleken på miljöerna och den kontext i vilken de varit inplacerade. Forskarna vid NOVA placerades inom ett institut där det redan bedrevs en hel del trygdeforskning, medan gruppen i Bergen och den vid den allmänmedicinska institutionen i Oslo är mindre och kanske i mindre utsträckning placerad i ett sammanhang där trygdeforskning får stöd av den övriga verksamheten i miljön, något som kanske särskilt gäller gruppen i Oslo. Därmed blir trygdeforskningen där mer utsatt för tillfälliga störningar och får kanske svårare att utvecklas.

Trygd är en mycket omfattande del av statsfinanserna och en central aspekt av välfärdspolitiken i Norge. Samtidigt har man haft svårt att basera politiska beslut på vetenskaplig baserad kunskap då forskningen inom området varit så knapp och outvecklad. Att departementet då valt att aktivt satsa på att främja sådan forskning och forskarutbildning uppfattar vi som en klok strategi vilken på flera sätt burit frukt.

En aspekt av departementets forskningsstrategi, som vi inte fått klarhet i, är i vilken utsträckning departementet initierar oberoende utvärderingar av de åtgärder inom området som regering och storting beslutar om. En kunskapsbaserad politik kräver uppföljning av vidtagna åtgärder, uppföljningar som bör genomföras av forskare som är oberoende av departementet. Det senare innebär att det faktiskt är tveksamt om utvärderingar bör läggas på de forskare som är direktfinansierade av departementet. I vilket fall bör sådana utvärderingar inte göras som en del av direktfinansieringen, i enlighet med vår argumentation ovan.

---

⁹ Givet de norska statsdepartementens budgetstruktur, kan direktfinansierade tjänster endast få anslag för det närmaste budgetåret. Å ena sidan kan detta förklara att man vid instituten inte fann anledning att oroa sig över att beviljningarna endast kom för ett år i taget, å andra sidan ger rimligtvis längre anslagsperioder större möjligheter till en långsiktig planering. Åtminstone för ett perspektiv utifrån förefaller det som om instituten lättare skulle kunna välja att satsa på exempelvis långsiktiga projekt om de kunde vara övertygade om att de skulle erhålla finansiering över en något längre period.

6. Utfall

Den norska staten har under femton år gjort en, vad vi förstår, unik satsning på trygdeforskning genom att ge direktbidrag till sammanlagt tolv tjänster vid tre forskningsmiljöer. I detta kapitel ger utvärderingsgruppen sin samlade bedömning av utfallet av denna satsning.

En bedömning av om satsningen varit lyckad, om departementet fått valuta för sina pengar, om det skulle ha gett mer om pengarna satsats i någon annan form eller rentav inom något annat område, förutsätter ett kriterium mot vilket man kan ställa resultatet av satsningen och en föreställning om den kontrafaktiska situation som skulle följt av en annorlunda eller ingen satsning. I förhållande till ett sådant strängt bedömningskrav måste kommittén passa. Det finns, vad vi kan se, ingen möjlighet att fastställa vilket resultat som man minst borde ha uppnått och vi har ingen möjlighet att simulera alternativa situationer. Vad vi kan göra är att ställa den forskning som genomförts inom ramen för satsningen mot en allmän bild av vad vi föreställer oss att miljöerna kunde förväntas åstadkomma med de givna resurserna. Därvid bör vi ta särskild hänsyn till att satsningen motiverades av att forskningen inom området vid 1990-talets början var splittrad och av liten omfattning.

En sammanfattande bedömning, mot vilken den fortsatta framställningen bör ställas, är att departementets satsning lett till en vetenskaplig kompetensutveckling och en omfattande forskning av på det hela taget god kvalitet och att en stor del av denna forskning knappast skulle ha genomförts utan det särskilda stödet till trygdeforskning. Departementets insats har också inneburit att ett relativt stort antal personer nu har kompetens inom trygdeforskning och flera av dessa får antas föra sina kunskaper vidare via verksamhet vid universitet och högskolor eller inom praktiken. Koncentrationen av stödet till tre institutioner har troligtvis varit till fördel för denna utveckling. En bedömning av huruvida direktfinansieringen av tjänster lett till en mer gynnsam utveckling av trygdeforskningen låter sig inte mer precist göras. Direktfinansieringen har i vilket fall inneburit att ett flertal personer under lång tid ägnat sig åt forskning inom området. Dock finner vi att även om departementet kontinuerligt stött de tre miljöerna, hade en explicit mer långsiktig satsning än ett år i taget gett dessa en bättre grund på vilken de kunnat utveckla trygdeforskningen.

Uppbyggnad, konsolidering och samarbete

Miljöernas konsolidering, expansion och förnyelse

Trygdeforskningen i Bergen, Oslo och NOVA har genom de femton åren av stöd från departementet blivit fast etablerad inom respektive institution.¹⁰ Departementets satsning måste därmed anses ha lett till en etablering av trygdeforskningen i Norge som knappast kunnat komma till stånd utan detta riktade stöd. Samtidigt förefaller departementets stöd inte i någon större omfattning följts av en utvidgning av trygdeforskningen vid enheten i

---

¹⁰ Med miljön i Oslo avses den trygdemedisinska sektionen vid universitetet, medan NOVA betecknas just så.

Bergen utöver den uppbyggnad som stödet givit ett direkt underlag för, medan gruppen för trygd och socialpolitik vid NOVA och gruppen för trygdemedisinsk forskning i Oslo har vuxit gradvis genom åren och till sig knutit ytterligare forskare. Tack vare det ökade antalet forskare och det ökade antalet mer seniora forskare har omfattningen av såväl den vetenskapliga som den förmedlande produktionen genom åren ökat vid samtliga tre miljöer.

I Bergen har två av de stipendiater som disputerat inom ramen för departementets satsning fortsatt att vara verksamma vid institutionen, vilket kan ses som att departementets stöd lett till en förstärkning av forskningen om förhållanden av betydelse för socialförsäkringsfrågor vid institutionen. Det verkar emellertid inte ha funnits något intresse hos forskningsgruppen att söka särskilda anslag för att på det sättet kunna finansiera fler medarbetare och ytterligare forskning inom området. Motiveringen från gruppen är att om man fick ytterligare medel för trygdeforskning skulle området bli alltför dominerande vid institutionen. Argumentet kan vara relevant ur institutionens (och dekanus) perspektiv, men knappast ur departementets. Snarare torde departementet utgå från att det stöd det lämnar ger underlag för en ytterligare utvidgning av trygdeforskningen. Situationen kan eventuellt illustrera att forskarna i Bergen – och möjligen generellt i Norge – har så gynnsamma villkor att de inte behöver dra in externa medel för att få en fullt tillfredsställande forskningssituation. Externa medel brukar emellertid inte bara utnyttjas för att finansiera data och annat material utan även assistenter och doktorander och kommer därför som regel att utgöra grunden för nyrekrytering till forskningsområdena. Utvärderingsgruppen finner att en strävan hos forskningsgruppen i Bergen att öka volymen av trygdeforskningen hade varit av nytta för denna.

Vid gruppen för trygdemedisin i Oslo har man haft svårigheter att erhålla stöd från Forskningsrådet. Forskargruppen har uppfattat att varken samhällsvetenskapliga eller medicinska fackkommittéer inom Forskningsrådet har velat ta ansvar för den typ av forskning som de trygdemedisinska forskarna velat bedriva. Detta kan mycket väl ha varit fallet, men av vad vi kunnat utröna har man vid rådet uppfattningen att ansökningarna från trygdeforskningsgruppen inte missgynnades på detta sätt. Rådet kan således (också) ha fällt ansökningar från forskargruppen på grund av att man fann den vetenskapliga kvaliteten varande för låg. Forskargruppens farhågor borde under alla omständigheter leda till att Forskningsrådet ger fullgoda garantier för att behandlingen av samhällsmedicinska ansökningar i rådet sker på ett sådant sätt att det är ansökningarnas kvalitet som faller utslaget. Forskargruppen har emellertid kunnat generera externa medel från andra finansieringskällor. Trots det förefaller man ha svårt att attrahera doktorander – vid den senaste utlysningen av stipendiatbefattningen sökte endast en person. Detta beror troligen på att man endast velat ha läkare på den stipendiattjänst som finansierats av departementet.

Vid NOVA har de direktfinansierade forskarna i endast begränsad utsträckning förmått säkra extern forskningsfinansiering. Tidigare sammanhängde detta med att Forskningsrådet inte anslog driftmedel till innehavarna av de direktfinansierade tjänsterna, ett förhållande som inte längre föreligger, varför forskarna vid NOVA

fortsättningsvis bör sträva efter att erhålla sådana medel. Samtidigt har dock forskningsledaren och de övriga tjänsteinnehavarna medverkat till att etablera en trygdeforskningsmiljö, som dragit till sig goda forskare utifrån, vilka i sin tur kunnat dra in externa forskningsmedel, med resultat att en del av trygdeforskningen vid NOVA har extern finansiering.

Vid NOVA bedriver man inte undervisning, vare sig på grundutbildnings- eller forskarutbildningsnivå. Lärare vid universitetet är huvudhandledare för doktoranderna vid NOVA, vilket kan leda till en splittrad situation både för de forskarstuderande och för forskarna vid NOVA, liksom rimligtvis för lärarna vid universitetet. Vi bedömer att det vore till fördel för såväl NOVA som universitetsinstitutionerna om ett avtal upprättades mellan dem, där NOVA mot rimlig ersättning tog på sig ett visst undervisningsansvar, vilket innebär att forskarna vid NOVA fick ta ansvar för undervisning och examination vid universitetet. Avtalet bör även innebära att seniorforskare vid NOVA får vara huvudhandledare för doktorander. Den nuvarande situationen innebär att forskare vid NOVA inte har full möjlighet att styra över doktorandernas utbildning, inte har möjlighet att vid sitt institut utveckla forskarutbildningskurser inom trygd och inte kan få ytterligare meriter genom att vara huvudhandledare. En aktiv forskarutbildningsmiljö vid NOVA, där även studerande som inte arbetar vid institutet kan delta i utbildningen, skulle med säkerhet vara positivt för institutet, och samtidigt förstärka forskarutbildningen vid universitetet.

Av den totala tjänstgöringstid som finansierats av Arbeids- og sosialdepartementet har vid samfunnsmedisin i Oslo två personer stått för 60 procent och tre personer för 75 procent. En av de tre tjänsterna etablerades initialt som en professur, medan innehavaren av en amanuensjänst år 1999 hade meriterat sig för en professur. Gunnar Tellnes, som under de första åren finansierades via departementets anslag, fick 1994 en av universitetet finansierad professur vid enheten, vilket innebär att det sedan 1999 funnits tre professorer i trygdemedisin i Oslo. Den tredje direktfinansierade tjänsten avser en stipendiatbefattning, som sammanlagt innehafts av tre personer, varav två hittills har disputerat och fortsatt att bedriva trygdemedisinsk forskning i samband med andra tjänster, inom klinisk praktik respektive inom Rikstrygdeverket. Eftersom endast en av befattningarna varit en meriteringstjänst är det förklarligt att omsättningen på tjänsterna varit låg.

I Bergen har sedan 1992 anslaget från departementet till 78 procent utnyttjats av tre personer och till 87 procent av fyra personer. En av tjänsterna omvandlades efter ett antal år till en professur,¹¹ medan de övriga tjänsterna förblivit vad som förefaller ha varit meriteringstjänster. Sex personer har disputerat inom ramen för departementets satsning, men av dessa har endast två sedermera lämnat forskningsgruppen samtidigt som de stannat kvar vid den nationalekonomiska institutionen i Bergen. Den låga omsättningen tyder förvisso på goda förhållanden inom forskningsgruppen men innebär att stödet från departementet inte leder till en kanske önskvärd spridning av trygdeekonomisk expertis från institutionen i Bergen till andra ekonomiforskningsmiljöer i Norge.

---

¹¹ Alf Erling Risa arbetar till 20 procent inom gruppen, men finansieras numera inte via anslaget från departementet, enligt uppgift efter en intervention från regeringskansliet.

Vid NOVA har omsättningen av innehavare, även givet det större antalet tjänster där, varit något större än vid de två andra institutionerna, så att fyra personer innehaft tjänster finansierade av departementet under cirka 63 procent och fem personer under 70 procent av den totalt tillgängliga tiden. Tre personer har fortsatt till universitetstjänster – en av dem är den som haft sin finansiering vid NOVA via departementet under längst tid. Att forskare fortsätter från NOVA till universiteten måste ses som önskvärt eftersom det innebär att den erfarenhet och kunskap om trygdeforskning som byggts upp vid NOVA sedermera förs vidare till nya studentgenerationer. I vilken utsträckning det sammanhänger med en aktiv strävan inom NOVA att förnya sin personal eller om det mer beror på att universitetstjänster är mer attraktiva än sådana vid NOVA kan vi inte avgöra.

Vid de två universitetsmiljöerna, Bergen och Oslo, har således tjänsterna till stor del besutts av samma personer under hela perioden från 1990, medan omsättningen av befattningsinnehavare varit något större vid NOVA, vilket dels kan sammanhånga med att det är fler tjänster vid NOVA än vid de två andra instituten, och dels med att universitetstjänster kan vara mer attraktiva än sådana vid ett institut som NOVA. Lägre omsättning ger rimligtvis en större kontinuitet i forskningen, men kanske också en lägre grad av förnyelse. Det är då inte givet vilken den bästa avvägningen mellan kontinuitet och omsättning är, men enligt utvärderingsgruppens uppfattning är det angeläget att stödet till trygdeforskning vid de tre miljöerna genererar sakkunniga personer inom forskningsområdet, vilka utnyttjar och sprider sina kunskaper inom andra miljöer, samtidigt som kontinuitet garanteras.

Av de forskare som via forskningsstödet fått möjlighet att bedriva trygdeforskning skulle troligtvis flera helt eller delvis ha ägnat sig åt annan forskning eller kanske åt en helt annan verksamhet om stödet inte funnits. Därmed har departementets satsning otvetydigt lett till en kompetensuppbyggnad inom norsk trygdeforskning, så att det nu finns ett relativt stort antal forskare med erfarenhet av och kompetens inom området och detta har förstärkts genom direktfinansieringen av tjänster. Vi bedömer att direktfinansieringen varit till fördel för kompetensutvecklingen inom trygdeforskningen, eftersom utgångsläget i början av 1990-talet var sådant, att förutsättningar knappast förelåg för gynnsamma effekter av exempelvis generella miljöstödet eller stöd till särskilda empiriska studier.

Kvalitet, kvantitet och relevans

Som framgår av avsnitten om de tre miljöerna har man bedrivit en omfattande forskning som berört en mängd aspekter av socialförsäkringssystemet. Studier har bland annat avsett betydelsen av en allmän försäkring; alternativa pensionssystem; pensionssystem och individuellt handlande och individuella utfall; metodstudier; arbete, arbetslöshet, sjukdom och sjukskrivning; socialepidemiologi; politiska processer och socialförsäkringens utformning; välfärdsstatens organisering; socialförsäkring och levnadsnivå. Den skriftliga produktionen berör således många områden och håller en rimligt god kvalitet, men kan i många fall knappast sägas ha varit nydanande.

Den forskning som har bedrivits med stöd av departementet har således behandlat en rad viktiga aspekter på socialförsäkringssystemet, samtidigt som den självklart inte varit heltäckande i meningen att alla väsentliga aspekter har belysts. Särskilt kan man från departementets sida kanske finna att vissa aktuella problem inte fått en tillräcklig vetenskaplig belysning. Enligt utvärderingsgruppens uppfattning är det för forskningens kvalitet liksom för forskarnas kompetensutveckling viktigare att forskningen har djup snarare än bredd, att det alltså är mer angeläget att man besvarar de frågor som tas upp på ett allsidigt och djuplodande sätt än att man strävar efter att belysa alla frågor som är (råkar vara) aktuella vid en viss tidpunkt. Man kan troligtvis i vilket fall inte hoppas på att för tillfället aktuella frågor belyses av pågående forskning, det vill säga att när ett forskningsprojekt startas kan man i normalfallet inte veta vilka frågor som blir aktuella om ett eller två år. Inte heller bör man vänta sig att allmänna forskningsresultat omedelbart låter sig översättas till praktisk handling, eftersom de behöver ställas i relation till aktuella förhållanden, politiska mål och ekonomiska resurser.

Vad forskningen kan leverera är en generell kunskapsgrund och en vetenskaplig kompetens att utnyttja denna kunskap till en analys och diskussion av de aktuella problemen, en diskussion som i sin tur kan bilda underlag för politiska beslut och praktiskt handlande.

Slutsatsen blir att för forskning avseende politikområden som socialförsäkring, bör statsmakterna låta forskarna själva avgöra vilka problem som är mest fruktbara att angripa, men att när problem som kräver vetenskaplig belysning blir aktuella i politiken bör departementet beställa särskilda utredningar av forskarna, varvid det i många fall kan vara fördelaktigt om de frågor som skall besvaras utarbetas i samarbete mellan departementet och forskarna. Dock bör även personer som arbetar inom socialförsäkringsområdet eller som är kliniskt verksamma ha möjlighet att delta i formuleringen av frågorna. Forskarna bör dock få huvudansvaret för att avgöra om frågorna kan besvaras och hur de i så fall bör angripas.

Nationellt och internationellt samarbete

Det förefaller i stort sett inte ha funnits något direkt vetenskapligt samarbete mellan de tre instituten, samtidigt som alla tre har samarbetat med andra institutioner, såväl inom som utom Norge.

I Bergen samarbetar man bland annat med Norges handelshögskola i bearbetningen av ett unikt datamaterial avseende Norges befolkning, men man har också samarbetat med den hälsoekonomiska enheten inom institutionen liksom med den socialmedicinska institutionen. Bergengruppen har även ett betydande samarbete med flera internationellt framstående forskare i Europa och USA, vilket självklart är av stort värde för forskningen vid den nationalekonomiska institutionen i Bergen liksom för norsk ekonomisk trygdeforskning. I den mån man inom ramen för stödet finansierar utländska forskares arbete är det uppenbarligen väsentligt att samarbetet också reellt fortskrider till samtliga parter fördel – vi har till exempel fått intrycket att samarbetet med Bernd Raffelhüschen blivit allt mindre aktivt, vilket antyder att det antingen bör avslutas eller vitaliseras.

Den trygdemedisinska gruppen i Oslo bedriver likaså ett relativt omfattande internationellt samarbete, om än på en något lägre akademisk nivå än Bergeninstitutet. Man bedriver bland annat samarbete med forskare med annan disciplinär bakgrund än tjänsteinnehavarna. Vid institutionen finns en rad forskare inom andra discipliner, vilket bör innebära att institutionen utgör en mångfacetterad miljö. Vid institutionen har man skrivit socialepidemiologiska artiklar på god vetenskaplig nivå, men hävdar själva att man saknar tillräcklig statistisk kompetens för att dra full nytta av stora datamaterial. Ett närmare samarbete mellan forskare från skilda discipliner och olika metodmässig kompetens skulle troligtvis kunna leda till ett än effektivare genomförande av epidemiologiska undersökningar. Man har gjort flera omfattande datainsamlingar i olika projekt, parallellt som man arbetar med befintliga nationella databaser av god kvalitet.

Forskarna i trygdeforskningsgruppen vid NOVA, såväl direktfinansierade som andra, har visat forskningsmetodisk kompetens i, men har i mindre utsträckning givit teoretiska bidrag till förståelsen av socialförsäkringsområdet. Deras kompetensprofil innebär att samarbete med kolleger vid universitet och högskolor har stort potentiellt värde och ett visst samarbete med andra forskare, inom som utom Norge har också förekommit. Det har konkret resulterat i bidrag till internationella antologier, uppehåll i utlandet, liksom tidskriftsartiklar gemensamt författade av forskare i och utanför NOVA. Generellt finner vi dock att forskarna vid NOVA skulle kunna bedriva ett mer omfattande samarbete med forskare i andra miljöer. Särskilt tror vi, som tidigare framhållits, att det vore av värde om forskarna vid NOVA deltog i universitetsutbildningen på alla nivåer, men också om de aktivt initierade och bedrev ett mer omfattande samarbete inom ramen för internationella forskningsprojekt.

Institutet uttryckte vid våra besök att de gemensamma möten som departementet tidigare anordnade var av stort värde och man beklagade att de inte hade anordnats på senare år. Gemensamma möten för norska trygdeforskare där de och inbjudna utländska forskare redovisar och diskuterar aktuella resultat och frågor kan bidra till insikter och diskussioner över disciplin gränserna, vilket i sin tur ökar sannolikheten för nationellt och internationellt samarbete och för nya ansatser i forskningen. Det finns därför skäl att stödja de i föregående kapitel nämnda trygdeforskningsseminarierna och möjligen ge dem en finansiell bas som gör det möjligt att bjuda in inom området framstående forskare från andra länder.

Miljöerna, sektorn och departementet

I utvärderingsgruppens mandat ställs en rad frågor om departementets styrning av forskningen och verksamheten vid de tre miljöerna. Såvitt vi har kunnat utröna har någon sådan styrning egentligen inte förekommit. Vi tror, som vi argumenterat ovan, att detta har varit till fördel för hela satsningen. En närmare styrning av miljöerna hade troligtvis lett till en mindre framgångsrik forskning, samtidigt som det är högst tveksamt om det skulle ha lett till ett särskilt mycket bättre kunskapsunderlag för politiska beslut i departementet.

7. Framtida stöd till trygdeforskning

Kommitténs kanske mest grannliga uppgift är att ”som en del av denne evalueringen, komme med et forslag til fremtidig modell for bruk av midlene som i dag benyttes til disse trygdeforskerstillingene”. Vi finner inte det vara vare sig möjligt eller lämpligt att föreslå en bestämd modell för den framtida utformningen av departementets stöd till trygdeforskning. Hur det fortsatta stödet utformas måste rimligtvis bero på förutsättningar bortom vår kännedom. Det vi emellertid kan göra är att skissera några skilda ansatser, vilka eventuellt kan kombineras med varandra.

Innan vi tar upp hur stödet till trygdeforskning bäst kan utformas, behöver vi emellertid diskutera vilka målen är för stödet.

Som vi ser det bör det övergripande målet vara att forskningen skall ge vetenskapligt baserade kunskaper om trygdesystemet, kunskaper som kan utgöra underlag för åtgärder på såväl individ- som samhällsnivå, vilka leder till att färre människor hamnar i situationer där de behöver utnyttja socialförsäkringar – med undantag naturligtvis för ålderspensioner – att de som ändå hamnar i sådana situationer ges rimliga villkor utan att därmed överutnyttja systemet och att systemet utformas så kostnadseffektivt som möjligt.

För att öka förutsättningarna för att en sådan kunskapsuppbyggnad kommer till stånd behöver trygdeforskningen ges goda villkor både vad gäller tjänster och övriga forskningsresurser. Givet detta torde förutsättningarna bli än bättre om trygdeforskare kan samlas i en gemensam miljö, så att en viss kritisk massa uppstår, det vill säga att forskarna nära sig har personer intresserade av besläktade problem, att därmed trygdeforskningsproblem kommer att diskuteras både innanför och utanför arbetet, att kännedom om relevant litteratur lättare sprids och att möjligheterna att bygga upp och utnyttja gemensamma databaser förstärks. Täta trygdeforskningsmiljöer torde väsentligt förbättra förutsättningarna för kompetensuppbyggnad inom området. En central fråga är då hur många tjänster som krävs för att den kritiska massan skall kunna uppstå, och för att miljön skal bli bestående.

Mer allmänt behöver departementet överväga sin forskningspolitiska strategi för stödet till trygdeforskningen. Hur bygger man upp kompetens och kunskap inom området? Några ledord, som vi återkommer till senare, är långsiktigt stöd till området, utbildning och då särskilt forskarutbildning, stöd till yngre forskare och internationell samverkan.

Efter de dryga tretton åren av direktfinansiering blir frågan hur man bygger vidare på den grund som lagts. Man behöver fortsatt locka duktiga forskare till området, samtidigt som de som nu är verksamma inom det ges möjlighet att fortsätta att studera problem med anknytning till trygdeområdet. Strävan bör, med andra termer, avse kontinuitet, konsolidering och förnyelse. Vad krävs för att uppnå detta?

Det första som krävs är tid. Det tar normalt lång tid innan en enhet blir etablerad och innan samarbete och sammanställning av databaser resulterar i produktiv forskning. Framförallt tar det tid innan man genom utbildning och handledning fått fram kompetenta

yngre forskare. Om det dessutom inte finns en etablerad internationell forskning inom området behöver stora resurser satsas på metod- och teoriutveckling.

Ett nödvändigt incitament för att locka yngre forskare till ett område och till en ny forskningsmiljö är att det bedrivs en god forskarutbildning inom området. För att ett område skall framstå som attraktivt behövs dock inte bara goda utbildningsmöjligheter utan även att det efter genomgången utbildning finns tjänster att söka inom området. För läkare är en möjlighet till anknytning till klinisk verksamhet ofta central vid val av forskningsområde.

Utvecklingen mot och konsolideringen av en produktiv forskningsmiljö kräver, som vi tidigare framhållit, att forskarna har möjlighet att fritt utveckla sina idéer, att de utan styrning kan välja problem, samarbetspartners, metodansatser med mera. Allt detta underlättas självklart om forskarna förfogar över goda kringresurser, samtidigt som krav på att i konkurrens söka och erhålla externa medel kan leda till en strävan efter att ha kontakt med forskningsfronten inom området och till en kontinuerlig skärpning av frågeställningar och metodansatser. Vidare krävs långsiktighet, många forskningsproblem, inom trygd liksom inom andra områden, har en sådan karaktär att det inte är meningsfullt att ta sig an dem om man inte kan räkna med att kunna ägna sig åt dem under flera år framåt.

En positiv etablering och konsolidering av en forskningsmiljö beror naturligtvis också mycket på de involverade forskarna. De måste vara villiga att engagera sig i den internationella forskningsvärlden och inte bara sträva efter att vara à jour med men även producera forskning. Därigenom ökar möjligheterna till samarbete och utbyte med framstående forskare i andra länder. För trygdeforskning, liksom för huvuddelen av den samhällsvetenskapliga forskningen, gäller att komparativa studier väsentligt ökar kunskapen om förhållanden och processer i det egna landet.

Vilket det mest effektiva stödet för en viss typ av forskning är, kan bero på hur etablerad forskningen och forskningsmiljöerna är. Som vi tidigare framhållit var det troligtvis en klok strategi att inledningsvis satsa på ett antal tjänster, att alltså ge någon eller några grupper forskare chansen att under några år bygga upp området och sin egen forskning. Detta kan fortsatt vara en bra form av stöd efter denna etableringsperiod, men andra stödformer kan nu bli aktuella, eventuellt som komplement till en fortsatt direktfinansiering av tjänster. Det kan t. ex. gälla ett generellt miljöstöd eller stöd till specifika projekt.

Just när ett forskningsområde blivit mer etablerat med flera verksamma forskargrupper kan ett mer allmänt miljöstöd vara av godo. Forskarna får söka stödet i konkurrens och de som får stöd kan använda medlen efter eget gottfinnande. Stödet baseras då på idén att den eller de forskargrupper som kvalificerat sig för stödet själva kan avgöra vilken som är den mest produktiva användningsformen av de medel de erhåller. Denna modell torde kräva en fast och långsiktig finansiering av åtminstone några tjänster.

I den mån som forskarna finner resultat av betydelse är det självklart viktigt att dessa förmedlas vidare i samhället. Den viktigaste formen av sådan förmedling torde vara att det vid universitet och högskolor bedrivs kvalificerad och attraktiv undervisning om trygd och trygdesystemet, men också genom att de som bedrivit trygdeforskning, exempelvis genom att ha tagit en doktorsexamen inom området, har goda möjligheter att finna arbete i samhället utanför universitet, högskolor och forskningsinstitut.

Avgörande för utformningen av det framtida stödet till trygdeforskningen är rimligtvis stödets omfattning. Situationen blir helt annorlunda om man bestämmer sig för en väsentlig utvidgning av stödet jämfört med om det förblir av oförändrad storlek. Om denna förutsättning vill kommittén endast framhålla att den totala kostnaden för trygdeforskning är en försvinnande bråkdel av den cirka tredjedel av den norska statsbudgeten som går till trygdesystemet. Redan möjligheten att forskning inom området kan ge underlag för åtgärder som leder till att fler kommer i aktivt förvärvsarbete, färre blir sjukskrivna eller att kostnaderna för pensionssystemet minskar, borde motivera ett betydande stöd till forskning inom området. Därtill kommer att trygd nog måste ses som ett lågstatusområde inom flertalet akademiska discipliner, vilket gör att det kan vara svårt att rekrytera yngre forskare till området, om inte ett aktivt stöd och möjligheter till fortsatt verksamhet inom området föreligger. Tanken är då att forskare inte bara eftersträvar att verka inom statusfyllda områden utan också anslag. Ett relativt generöst stöd till trygdeforskning kan därmed locka talangfulla yngre forskare att ta upp frågor inom trygdeområdet. Detta gäller så mycket mer om det finns möjlighet att fortsätta att arbeta med trygdeforskning även efter, säg, doktorsexamen. En vital trygdeforskning gynnas av ett relativt generöst utbud av tjänster inom området.

Av vad vi tidigare skrivit framgår att vi finner att departementets satsning på trygdeforskning på det hela taget lett till det eftersträvade målet om en kunskapsuppbyggnad. Vår bedömning är att den forskning som bedrivits varit habil om än inte alltid på den absoluta toppnivån. Problem som vi sett är bland annat kopplade till den avvägning mellan kontinuitet och förnyelse som vi diskuterade i det föregående kapitlet, dvs att med en brist på inflöde av yngre forskare följer en risk för en viss stagnation inom instituten och därmed att forskningen kanske i alltför hög utsträckning fortsätter i redan uppkörda spår. Hittills har vi dock inte sett dessa tendenser. Åtgärder som vi finner att departementet kan överväga bör därför å ena sidan inte leda till att den kompetensuppbyggnad som skett förloras, men å andra sidan medföra att yngre forskare i högre utsträckning får möjlighet att bedriva forskning inom området. Trygdeforskningens kvalitet skulle eventuellt gynnas om konkurrensen om medel för forskning inom området ökar, vilket kan bli fallet om fler än de nuvarande tjänsteinnehavarna har möjlighet att få del av ett utökat stöd.

Nedan tar vi upp ett antal möjliga sätt att fördela stöd till trygdeforskning framgent. Vi utgår i samtliga fall från att departementet kommer att fortsätta att ge ett stöd av minst samma omfattning som hittills. Några av alternativen förutsätter inte att omfattningen av stödet ökar medan andra i praktiken gör det. Flera av alternativen går att förena med varandra, särskilt naturligtvis inom ramen för ett utökat stöd. Alternativen kan grupperas efter hur stort förändringstryck som de tre miljöerna utsätts för:

- A. De tre miljöerna förblir intakta i den meningen att de fortgent får ett stöd av minst samma omfattning som hittills, vilket innebär en direktfinansiering av minst lika många tjänster för trygdeforskning som hittills. Vid detta alternativ förefaller det kommittén rimligt att stödet garanteras för längre perioder än ett år, förslagsvis fem år åt gången, med en omprövning efter fyra år.
- B. Vare sig stödet till trygdeforskning förblir oförminskat eller större kan de tre miljöerna utsättas för konkurrens om medlen. Resultatet kan bli som under A, men stödet kan komma att ges till någon eller några andra miljöer än de som nu får del av det.
- C. Om man i syfte att få en mer samlad trygdeforskningsmiljö önskar föra samman forskning med olika inriktning till ett institut följer att någon eller några av miljöerna kommer att tappa stöd. De som nu innehar tjänsterna kan komma att även fortsättningsvis bli direktfinansierade som förut, men några av dem måste i så fall flytta till denna gemensamma miljö.

De alternativ vi ser kan listas enligt följande:

Intakta miljöer (A)

1. Oförändrat stöd, det vill säga att de institut som nu får stöd erhåller sådant i samma omfattning som hittills.

Detta är uppenbarligen ett slags nollalternativ – det har fungerat tillfredsställande hittills och bör kunna göra det även i fortsättningen. Det förefaller improduktivt att bryta upp de någorlunda välfungerande miljöer som byggts upp med hjälp av det hittillsvarande stödet, men det kan, å andra sidan, krävas nysatsningar om man strävar efter en förnyelse av trygdeforskningen, särskilt kanske om man önskar se forskning inom nya områden och med alternativa ansatser.

Sammantaget menar vi att de tre miljöerna fungerar väl och vill därför föreslå att Arbets- och socialdepartementet på kort sikt fortsätter att, utan närmare styrning, direktfinansiera tjänster i åtminstone samma utsträckning som hittills. På längre sikt kan departementet överväga de alternativ vi tar upp nedan.

2. När de som nu innehar tjänsterna bekostade av satsningen lämnar dessa bör de utlysas att sökas fritt, varvid tjänsterna förblir placerade vid de institut där de nu ligger.

Miljöerna utsätts för konkurrens (B)

3. Som en variant till alternativ 2 kan den som utses efter sakkunnigprövning få välja var tjänsten skall placeras.¹² I detta fall kan de nuvarande miljöerna komma att tunnna ut över tid. Fördelen med att låta dem som utses till tjänsterna välja placeringsort är att det möjligen kan leda till att vetenskapligt mer kompetenta personer, vilka dock inte vill flytta till det institut där tjänsten varit placerad, kommer att ägna sig åt trygdeforskning. Om den sökande inte väljer placering för att komma till den mest produktiva forskningsmiljön utan för att han eller hon inte vill flytta, blir detta alternativ dock troligtvis improduktivt. Skulle valet däremot grundas på antagandet att institutet där tjänsten skulle placeras utgör en mer produktiv miljö, kan detta alternativ på sikt leda till en viss förnyelse av trygdeforskningen. Om inte tjänsterna preciseras till att ligga inom samma fält som den lämnade tjänsten låg inom – t ex trygdeekonomi – kan detta alternativ leda till en förskjutning av hur tjänsterna fördelas över olika inriktningar av trygdeforskning. Om nya innehavare väljer att placera tjänsterna vid andra institut leder det till att de tre miljöerna tunnna ut.

Ändrade stödformer

Om departementet skulle vilja ändra stödform utan att öka stödet till trygdeforskning – något som vi inte vill rekommendera – kan stödet till de tre instituten fasas ut under en period om, säg, fem år.

För att trygdeforskningen vid de tre instituten skall kunna fortsätta i ungefär samma omfattning som tidigare förutsätts med detta alternativ att universiteten och NOVA måste finna andra finansieringskällor för att ersätta det förlorade stödet. Även om en viss utökning av den interna finansieringen av trygdeforskningen kommer att ske, blir den erfarenhetsmässigt knappast så stor att neddragningen av direktstödet kommer att ersättas fullt ut. De medel, som i detta alternativ skulle sparas, kan då satsas på andra sätt än genom direktstöd – vi vill dock föreslå att man snarare satsar ytterligare medel på alternativa sätt.

4. En möjlighet som nämndes ovan är att utlysa ett generellt miljöstöd. De tre instituten skulle rimligtvis ha goda möjligheter att stå starka i en konkurrens om stödet, men även andra miljöer borde ges möjlighet att söka. En utlysning av ett generellt miljöstöd skulle kunna leda till att något eller några av de tre aktuella instituten erhåller ytterligare medel att använda efter eget skön, men också att någon ytterligare miljö erhåller särskilda medel för trygdeforskning.

---

¹² Om tjänsterna blir kvar vid instituten kan dessa också ansvara för utlysning och tillsättning. Om man däremot väljer att de kan placeras där den som utses önskar, bör utlysning och tillsättning handhas av någon annan organisation, förslagsvis Norges forskningsråd.

5. Medel utlyses för tidsbegränsade tjänster avsedda för personer som nyligen disputerat (de som internationellt går under beteckningen *postdocs*).

Det attraktiva med detta alternativ är att det innebär finansiering av yngre forskare och därmed bättre möjligheter för nydisputerade forskare att arbeta inom området och följaktligen utrymme för en nyrekrytering av trygdeforskare. Dessa tillkommande tjänster bör placeras vid de existerande trygdeforskningsmiljöerna, eftersom de som får tjänsterna rimligtvis bör placeras i en miljö där trygdeforskning pågår. Dock förutsätter en effektiv nyrekrytering inte bara karriärtjänster inom trygdeforskning utan även sluttjänster, dvs professorer. Mot detta kan emellertid hävdas att en god meritering inom trygdeområdet borde vara värdefull även för mer generellt inriktade tjänster inom, säg, allmänmedicin, sociologi, statskunskap eller nationalekonomi.

6. Universitet och institut – inklusive de där tjänsterna nu är placerade – får söka stöd för en samlad lokalisering av tjänster för respektive trygdemedisin, trygdeekonomi och allmän trygdeforskning.

I detta alternativ behåller man tre centra för trygdeforskning, men låter lokaliseringen bestämmas av en ansökan i konkurrens – något som vi kanske tycker att man borde ha prövat redan i inledningen av satsningen. De tre instituten kommer rimligtvis att ha en mycket stark ställning i konkurrensen, men alternativet skulle ändå öppna för möjligheten för andra intressenter att komma in.

Fördelen med detta alternativ, jämfört med att låta allt vara som förut, är att man dels möjliggör för andra miljöer att konkurrera men också lägger en press på universitet och institut att stå för en del av finansieringen av trygdeforskningen. Det kunde ske genom att bedömningen av ansökningarna delvis skulle göras beroende av vad universiteten och instituten själva satsade på den miljö där trygdeforskningen skulle placeras. Ett institut som var villigt att självt satsa lika stora resurser som Arbets- och socialdepartementet skulle rimligtvis ha ett försteg framför ett som inte satsade några egna resurser. En förutsättning för att universitet och institut skall ha intresse för att delta i konkurrensen är troligtvis att departementets satsning är relativt stor och långsiktig, det vill säga att incitamentet för att lämna in en ansökan är betydande.

Det avgörande kriteriet för valet av miljöer bör emellertid inte vara graden av motfinansiering utan den förväntade vetenskapliga nivån på den forskning som skisseras i ansökan.

Samlad forskarmiljö (C)

7. Universitet och institut – även här gäller det naturligtvis också de där tjänsterna nu är placerade – får söka stöd för ett 'centre of excellence' där olika former av trygdeforskning samlas.

Detta alternativ innebär att man samlar stödet till trygdeforskning vid en forskningsmiljö. Det motsvarar således alternativ 4, men i stället för att bilda (återskapa) tre miljöer ges stöd till en samlad miljö. Därmed ökas den kritiska massan för trygdeforskning och man förstärker möjligheterna för tvärkopplingar i forskningen. Mot fördelen med att olika inriktningar av trygdeforskning förs samman i en miljö – där exempelvis forskarna inom trygdemedisin har större möjligheter att samarbeta med samhällsvetare – står nackdelen att forskarna riskerar att förlora den nära kontakten med sina grunddiscipliner – att exempelvis forskarna i trygdeekonomi förlorar den dagliga kontakten med andra ekonomiforskare. Som nämndes ovan kan det också för läkare vara angeläget att den forskning de bedriver är kopplad till klinisk verksamhet, vilket kan bli svårt att uppnå om tjänsterna flyttas från den medicinska fakulteten.

Det finansiella stödet till ett excellenscentrum måste rimligtvis vara relativt omfattande och långsiktigt (8-12 år) för att universitet och institut skall vara villiga att ansöka och satsa egna resurser på centret.¹³ Ansökningarna bör begäras in på engelska för att möjliggöra internationell sakkunniggranskning.

8. Om man vill behålla de tre nu aktuella miljöerna – vilket vi alltså vill rekommendera – men ändå uppnå mer av tvärfackligt arbete kan departementet begära att de samarbetar närmare, så att ett 'virtuellt centre of excellence' bildas.

Här torde krävas att resurser satsas på ett samarbete, det vill säga att miljöerna måste få incitament till samarbete. Alternativet ökar därmed möjligheterna för tvärfackligt samarbete, men kommittén ställer sig något skeptisk till detta alternativ – tvärvetenskap 'uppifrån' har sällan visat sig vara en lyckad idé.

9. Trygdeområdet är emellertid till sin karaktär mångfacetterat, vilket gör det befogat att tro att många för trygdeområdet centrala problem förutsätter en mångdisciplinär ansats. Ett alternativ till ett excellenscentrum – reellt eller virtuellt – kan då vara att ge Norges forskningsråd möjlighet att utlysa ett brett projektstöd inom området. Det tänkta stödet borde då avse relativt

---

¹³ Nyligen genomfördes en internationell utvärdering av svensk folkhälsovetenskaplig forskning där man konstaterade att sådana miljöer behöver anslag för en betydligt längre period än de sex år som är vanligt i Sverige.

betydande belopp och garanteras för en relativt lång tid, vilket skulle ge incitament till bildandet av starka forskargrupper inom området.

Generellt gäller att om departementet väjer alternativ där placeringen av stödet inte är på förhand given, bör utlysning och tillsättning handhas av någon oberoende organisation, förslagsvis Norges forskningsråd.

Generella förslag

Oberoende av stödform bör stödet till forskning inom området kopplas en viss undervisningsskyldighet, så att kunskaper som inhämtas i forskningen förs ut till studerande i olika discipliner, och därmed vidare ut i samhället, samt till dem som i sin praktiska verksamhet arbetar med trygd, inom trygdekontor, sjukvård och rehabilitering.

Likaså oberoende av vilka stödformer man i övrigt väljer, bör departementet särskilt överväga hur trygdeforskningen skall kunna ges ett fullgott datamaterial för de empiriska analyserna. En central grund för god forskning inom trygd är tillgång till heltäckande databaser av god kvalitet. De bör innehålla information om individers förhållanden i ekonomiska, sociala och hälsomässiga avseenden och om deras kontakter med myndigheter inom området. Många av frågorna inom trygdeområdet avser just samspelet mellan medborgare och myndigheter, varför uppgifter om detta samspel är väsentliga för möjligheterna att kunna nå en fördjupad förståelse av tillstånd och processer inom området. Det är därför viktigt att information om administrativa åtgärder och om de kontakter som olika medborgargrupper har med myndigheterna lagras så att de kan bearbetas vetenskapligt liksom att de blir tillgängliga för sådan bearbetning. Sådana databaser kräver sammanställningar av uppgifter i olika befolkningsregister med sådana i administrativa register. Utomordentliga databaser av detta slag finns bland annat vid Norges Handelshögskola i Bergen och vid Statistisk Sentralbyrå, men Arbeids- og sosialdepartementet har en central roll i att tillförsäkra att insamling och bearbetning av sådana data inom olika ämbetsverk fortsatt sker och att de därigenom insamlade uppgifterna har hög kvalitet.

Kontinuitet och förnyelse

Arbeids- og sosialdepartementets satsning innebär ett i världen unikt stöd till trygdeforskning. Därigenom finns nu i Norge tre miljöer där en omfattande mångdisciplinär forskning om socialförsäkringssystemet bedrivs. Uppgiften framgent blir att värna om den kompetens som byggts upp genom satsningen och samtidigt ge underlag för förnyelse av forskningen. Kommittén finner därför att forskningen vid de tre miljöerna bör ges fortsatt stöd för ostyrd forskning inom trygdeområdet, men att departementet samtidigt bör söka finna stödformer som uppmuntrar forskarstuderande och yngre forskare att söka sig till trygdeområdet.

Givet att det nu vid samtliga tre miljöer finns flera seniora forskare inom trygdeområdet förefaller det vara mest angeläget att använda ett eventuellt utökat stöd till att locka nya forskare till området, att utvidga området för trygdeforskning och att ge förutsättningar för större långsiktiga projekt inom området.

Ovan har vi påvisat ett antal möjliga sätt att ge fortsatt stöd till trygdeforskning. Vi vill särskilt betona värdet av att finna former av stöd som leder till att yngre forskare söker sig till området. Ett uppenbart sätt att stödja yngre forskare är att vid de nu existerande miljöerna finansiera ytterligare positioner särskilt avsedda för forskarstuderande eller nydisputerade forskare.

Alternativt kan departementet välja att ge Norges forskningsråd bidrag till utlysning av miljöstöd eller stöd till större långsiktiga projekt inom trygdeområdet. Genom dessa stödformer underlättas bildandet av mångdisciplinära forskargrupper innefattande såväl seniora som juniora forskare.

Skulle departementet välja att avsevärt utöka stödet föreligger det ytterligare alternativet att ge Forskningsrådet medel att utlysa möjligheten för universitet och forskningsinstitut att söka anslag till excellenscentra. Därigenom skapas utrymme för att en eller flera relativt stora mångdisciplinära centra bildas för trygdeforskning.

Avslutningsvis vill vi återigen framhålla vikten av att man från centralt håll tar ansvar för att trygdeforskningen får tillgång till goda empiriska underlag för verksamheten. Sådana underlag bör vara longitudinella, det vill säga följa enskilda individer över tid, avse en rad olika aspekter av individernas livsvillkor, men också innehålla information på strukturell nivå, det kan gälla verksamheten i myndigheter och företag.

En fortsatt generös satsning av Arbeids- og sosialdepartementet kommer att placera norsk trygdeforskning på forskningsfronten i världen.

Bilaga 1. Mandat

Evaluering av tre trygdeforskningsmiljøer: Mandat

1. Bakgrunn

Norges Forskningsrådet har fått et oppdrag fra Sosialdepartementet om å evaluere Sosialdepartementets satsing fra 1991 på tre trygdeforskningsmiljøer, jf brev av 13.11.03 med vedlegg. En sentral del av satsingen var finansiering av forskerstillinger ved tre institusjoner – Institutt for økonomi, UiB, Institutt for samfunnsmedisin, UiO, og (daværende) Institutt for sosialforskning (INAS)/fra 1996 Norsk institutt for aldring velferd og oppvekst (NOVA). Trygdeforskningsmiljøene utgjør spesialiserte deler av virksomheten ved disse institusjonene.

Forskningsrådet har en selvstendig rolle mht utforming av et mandat for evalueringen, primært for å supplere problemstillingene og oppnevning av en evalueringsgruppe.

Sosialdepartementet har som finansierende fagdepartement sterke og legitime egne interesser på dette området. Oppdraget til Forskningsrådet må sikre en uavhengig rolle for evalueringsgruppen, og hensynet til evalueringsgruppens habilitet og legitimitet, også i forhold til de tre forskningsmiljøene, vil veie tungt. Evalueringsgruppen vil ha 4 medlemmer som bør komme fra Sverige og Danmark. Det skal også engasjeres en *ekstern* sekretær.

2. Mandat for evalueringen

Til grunn for mandatet ligger problemstillinger som Sosialdepartementet har formulert. De gjengis nedenfor og følger i sin helhet som vedlegg. Forskningsrådet vil i tillegg skissere momenter som berører kontekst og historikk. I tillegg kommer kriterier for evalueringen og anbefalinger.

Sosialdepartementet ønsker at evalueringen konsentreres om to overordnede problemstillinger:

Del 1:   Hvor effektivt har virkemidlet med direktefinansiering av bestemte trygdeforskerstillinger vært i forhold til departementets overordnede mål og ansvar for forskning?

Del 2:   Hvordan bør departementet benytte midlene som i dag brukes til disse forskerstillingene, for å oppnå en god måloppnåelse innen trygdeforskningen?

Problemstillingene blir nærmere utdypet nedenfor:

Del 1: Hvor effektivt har virkemidlet med direktefinansiering av bestemte trygdeforskerstillinger vært i forhold til departementets overordnede mål og ansvar for forskning

Før starten av satsingen var departementenes sektoransvar omtalt i «Langslet-doktrinen» (etter statsråd Langslet, på 80-tallet), men ble i varierende grad operasjonalisert som grunnlag for ansvarsforankring og implementering i departementene. Først i 2003 ble forståelsen av sektoransvaret tematisert på en målrettet måte gjennom et eget tverr-departmentalt prosjekt.

Det har imidlertid vært rimelig klart at departementenes sektoransvar har vært to-delt, ved at det dels omfatter kunnskapsgrunnlaget for løpende (og mer kortsiktig) politikktutforming og dels omfatter kunnskapsutvikling mer generelt innenfor et departements sektor generelt.

Sosialdepartementets investering kan anses som en form for miljøstøtte, hvor finansiering av forskerstillinger har hatt en sentral rolle. Evalueringen bør belyse departementets investering som en strategisk satsing. Mer generelt bør evalueringen ta utgangspunkt i premissene ved igangsettingen og eventuelle senere vilkår fra departementet. De etterfølgende temaene bør derfor knyttes til en samtidskontekst, hvor både politiske, forvaltningsmessige og forskningspolitiske aspekter kan inngå.

Mål og måloppnåelse

En sentral problemstilling vil være å undersøke hvordan og på hvilken måte disse forskerstillingene har bidratt til å nå departementets overordnede mål på forskningsområdet både når det gjelder:

- *Langsiktig oppbygging av kompetanse og miljøer som kan bidra med forskningsbasert kunnskap til sektoren*
- *Bedring av kunnskapsgrunnlaget for evaluering og politikktutforming*

Nedenfor følger noen hovedspørsmål:

- *I hvilken grad har stillingene blitt brukt til større og mer langsiktige forskningsprosjekter eller til mer kortvarige og avgrensede policyrettede oppdrag for departementet, og har det etter departementets og forskningsmiljøenes vurdering vært en rimelig balanse mellom forskningsprosjekter som har langsiktig kunnskapsoppbygging som formål, og prosjekter som har et mer kortsiktige anvendt formål?*
- *Har forskningen og den forskningsmessige beredskapen vært relevant i forhold til sektorens og departementets kunnskaps- og forskningsbehov?*

Andre relevante problemstillinger er:

- *Har forskerstillingene bidratt til å bygge opp et mer vedvarende fagmiljø ved de tre forskningsinstitusjonene?*
- *Har miljøene vært produktive og har den faglige produksjonen vært på et kvalitativt høyt nivå, for eksempel uttrykt i publisering gjennom anerkjente internasjonale kanaler?*
- *Har det vært noen form for samarbeid mellom forskerne i de tre miljøene?*

- *Hvordan har samarbeidet med andre forskningsmiljøer vært?*
- *Er det mulig å peke på vesentlige og overordnede problemstillinger og/eller tilnærminger som ikke er blitt ivaretatt i dagens modell med direkte finansiering av forskere i tre ulike miljøer?*
- *Hvordan er forskningsresultatene blitt formidlet og til hvem?*

Styring og bruk av forskningen

Hvilke føringer departementet har lagt for bruken av forskerstillingene og hvordan har samhandlingen med departementet vært, herunder

- *I hvilken grad og i så fall hvordan har departementet styrt bruken av forskerstillingene? Hvilke styringssignaler er gitt fra departementet, og på hvilken måte er disse gitt?*
- *Har styringen vært balansert i forhold til forskningens krav om uavhengighet?*
- *Har styring vært knyttet til problemdefineringsfasen, innretningen og konklusjonene av forskningen og/eller offentliggjøring og tolkningen av konklusjonene og deres premisser?*
- *Hvordan har samarbeidet mellom forskerne og departementet vært med hensyn til å avklare departementets forskningsbehov på kort og lang sikt?*

Kvalitetssikring av forskningen

Når departementet direktefinansierer slike forskerstillinger, kreves det at departementet selv har en kvalitetsikringsfunksjon som Forskningsrådet normalt utøver.

- *Hvordan har departementet ivaretatt en slik kvalitetsikringsfunksjon?*
- *Er departementet egnet til å skulle ivareta en slik kvalitetsikringsfunksjon?*

Del 2: Hvordan bør departementet benytte midlene som i dag brukes til disse forskerstillingene, for å oppnå en god måloppnåelse innenfor trygdeforskningen?

Evaluator skal som en del av denne evalueringen, komme med et forslag til fremtidig modell for bruk av midlene som i dag benyttes til disse trygdeforskerstillingene. De foregående problemstillingene vil danne et grunnlag for å vurdere om den evaluerte modellen bør videreføres, eventuelt med endringer eller justeringer, og en vurdering av alternative modeller med andre måter og virkemidler for å styrke den forskningspolitiske måloppnåelsen.

Det følgende gjelder derfor forslag om framtidig organisering og framtidig styring/bruk av midlene som i dag går til disse forskerstillingene, herunder

- *Faktorer som det må tas særlig hensyn til ved utforming av en framtidig modell*
- *Departementets rolle/funksjon i en slik modell, og hva dette krever av departementet*
- *Samhandlingen mellom departementet og de som driver med og/eller administrerer trygdeforskning*
- *Behov for tiltak for å sikre at forskningsinnsatsen blir koordinert på en hensiktsmessig måte*

- *Formidling av forskningsresultatene til departementet og offentligheten, slik at de blir tilgjengelige og anvendelige*
- *Tidshorisont for en eventuell videreføring av modellen og hvilken hyppighet av evaluering av virksomheten som anses som tjenelig*

3. Ramme for evalueringen

3.1 Tidsramme

Evalueringen bør gjennomføres i løpet av 12 måneder fra oppstart.

3.2 Materiale for evalueringen bør være:

- Dokumenter i departementet om finansiering og oppdrag, samt øvrig korrespondanse mellom departementet og forskningsinstitusjonene, og eventuelt Forskningsrådet
- Egevaluering fra forskningsmiljøene
- Resultater fra besøk/intervju ved forskningsmiljøene
- Resultater fra besøk/intervju med aktuelle medarbeidere i Sosialdepartementet
- Relevant materiale i Forskningsrådet.
- FoU-kvalitet: Publikasjoner som grunnlag for å vurdere faglig kvalitet. Bl a siden perioden gjelder 12 år, er det nødvendig å bygge på et avgrenset utvalg av publikasjoner. Dette avklares i samråd med instituttene.
- Miljøenes kompetanseprofil
- Forskningsmiljøenes brukerkontakt

To av institusjonene har i løpet av de siste årene inngått i samlede evalueringer som også kan trekkes inn som en del av materialet.¹⁴

Evalueringen må ta hensyn til at disse direktefinansierte stillingene har ulik institusjonell tilknytning. Fem av stillingene er tilknyttet instituttsektoren, mens de resterende 7 er lagt til to ulike universiteter.

3.3 Utvalget

Utvalgets medlemmer er:

Professor Robert Erikson, Socialforskningsinstituttet, Stockholms Universitet (leder)

Professor Mårten Palme, Nationalekonomiska institutionen, Stockholms Universitet

Seniorforsker Jon Kvist, Socialforskningsinstituttet, København

Professor Kristina Alexanderson, Karolinska Institutet, Stockholm

3.4 Budsjett

Departementet har avsatt en samlet ramme på 800 000 for oppdraget. Eventuelt behov for å øke rammen, inkludert med midler på 2005-budsjettet for både departementet og øremerkede midler til Velferdsprogrammet, vil bli vurdert.

---

¹⁴ Fafø, ISF, NIBR og NOVA – En evaluering. Norges forskningsråd 2001.

Utvalgets medlemmer honoreres med et fast beløp som forhandles/avtales etter en gjennomgang av mandat og oppgavefordeling. Det foreslås en «akkord»-modell pr medlem.

Det avsettes en post for driftsutgifter for å dekke møte-, oppholds- og reiseutgifter.

3.5 Sekretariat

Det legges opp til at lederen engasjerer utvalgets sekretær i sin faglige og praktiske nærhet. Sekretæren lønnes etter forhandling/avtale.

3.6 Arbeidsplan

I samarbeid med utvalget utarbeider Forskningsrådet en samlet arbeidsplan for evalueringen.

4. Oppfølging

Ansvar for evalueringen legges til det nye programstyret for Velferdsprogrammet.

Endelig forslag til mandat legges fram for Sosialdepartementet for eventuelle kommentarer.

Saken legges fram på programstyrets møte 25. mai 2004.

Under forutsetning av at programstyret godkjenner de foreslåtte medlemmene av evalueringsutvalget, avtales på forhånd tidspunkt og sted for et første møte snarest mulig etter programstyrets behandling.

Bilaga 2. 1:a brevet till trygdeforskningsmiljöerna

Evalvering av Sosialdepartementets trygdeforskningsprogram – instruktion för institutens redovisning av verksamheten

Som framgår av brevet från Norges forskningsråd har en grupp forskare från Danmark och Sverige uppdragits att utvärdera den verksamhet som bedrivits inom ramen för Sosialdepartementets direktfinansiering av forskartjänster inom trygdeforskning. För att kunna fullgöra sitt uppdrag behöver utvärderingsgruppen, från var och en av de tre enheterna få en utförlig beskrivning av olika aspekter på programmet från starten år 1991 och framåt. Nedan följer ett antal frågor som vi behöver få svar på:

0. Namn, telefon och e-postadress till en kontaktperson vid institutet?

1. Tjänsteinnehavare

Vilka har innehaft tjänster inom finansieringsprogrammet? Ange samtliga personer som under någon period innehaft en tjänst, uppdelat på Seniora tjänster, doktorgradsstuderande och övriga.

Från när och till när innehade de tjänsterna?

För dem som lämnat befattningarna: vart gick de och vilka anställningar fick de och vilka har de nu?

Hur många årsverken har var och en dem gjort inom ramen för programmet (per år och totalt)?

Har tjänsteinnehavarna varit helfinansierade inom programmet eller har de haft andra medel från institutionen/fakulteten/universitetet eller från någon extern finansiär (ange i så fall hur mycket)?

2. Inplacering i institutet

Hur har de som innehaft programtjänster inordnats i institutionens/institutets verksamhet? Har de integrerats i verksamheten eller har de bildat en egen avdelning eller motsvarande? I vilken utsträckning har de samverkat med forskare inom samma disciplin och/eller inom andra discipliner inom och utom institutionen/fakulteten/universitetet? Eventuella sampublicationer?

3. Produktion

Vad har utförts inom ramen för programmet?

Publikationer uppdelade på

Artiklar i internationella refereebedomda tidskrifter,

Böcker utgivna på internationella förlag (även nordiska)

Kapitel i internationella samlingsvolym

Forskningsartiklar på skandinaviska språk

Böcker och antologiartiklar riktade mot forskare på skandinaviska språk

Utredningsrapporter Institutionsrapporter

Förmedling av forskningsresultat riktade mod hhv. departementet og offentligheten
Övrigt (t ex editorials) OBS! Inga skrifter skall skickas in i detta sammanhang

Andra aktiviteter: (Här skall endast redovisas större åtaganden, som bidragit till att sprida resultaten från trygdeforskningen eller på annat sätt bidragit till att knyta norsk trygdeforskning till nationella eller internationella verksamheter.)

Konferenser som anordnats inom programmet

Utredningsuppdrag

Större föreläsningar m.m.

Insatser på forskningsfronten och för socialförsäkringens praktik Bedömer ni att någon eller några av de ovan redovisade insatserna vad gäller teori, metoder eller empiriska resultat utgjort ett väsentligt bidrag till den internationella trygdeforskningen? Bedömer ni att någon eller några av de ovan redovisade insatserna på något sätt bidragit till att kunna utforma en bättre socialförsäkring och/eller till bättre tillämpning av socialförsäkring i praktisk verksamhet?

4. Utbildning

Vilken utbildning har bedrivits av tjänsteinnehavarna? På vilken nivå, hur mycket och när? Har de haft en viss undervisningsskyldighet eller har de ändå tagit på sig undervisning? Hur många och vilka har disputerat inom programmets ram? Titlar på eventuella avhandlingar? Har tjänsteinnehavarna handlett doktorander som inte finansierats inom programmet? Hur många och vilka av dem har disputerat? Titlar på eventuella avhandlingar? Eventuella andra insatser som doktorsgradsoppositioner, föreläsningsserier, kursverksamhet m.m. Vilka jobb har de som disputerat fått och var?

Annan verksamhet

Har klinisk verksamhet ingått för tjänsteinnehavarna? I vilken utsträckning? Vem har i så fall betalt för denna verksamhet?

Administrativa uppgifter inom universitetet? Vem har betalt för dessa insatser?

5. Internationella kontakter och internationell samverkan

Gästforskare

Forskningsvistelser utomlands

Sampublikationer

Arbete inom internationella forskningsorgan

Annat internationellt arbete

Deltagande i internationella forskningsprojekt

Deltagande i internationella forskarnätverk

Arrangerat internationella seminarier, workshops etc

6. Budget

Hur stort har anslaget år för år varit för programmet? Har institutet/fakulteten/universitetet skjutit till resurser till arbetet inom

trygdeforskningsprogrammet? Hur stora externa anslag har forskarna inom programmet erhållit uppdelat på forskningsanslag från olika finansiärer, utredningsuppdrag från regeringen och från andra? Hur stor overhead har belastat anslaget från Socialdepartementet? Sammantaget, hur stora ekonomiska resurser har netto under varje år funnits för programmet uppdelat på löner och annat (kostnader av typen overhead skall inte räknas med här)?

7. Relation till Socialdepartementet

Hur har samarbetet med Socialdepartementet utformats? Vilka krav har departementet ställt på forskarna inom programmet? Hvem har taget initiativ till forskningsprojekter inom programmet (antal projekter fordelt på egeninitierat, initierat av Socialdepartementet og initieret i dialog med Socialdepartementet)? Hvor lange har projekterne været (antal projekter fordelt på under 3 måneder, 3-6 måneder, 6-9 måneder, 9-12 måneder, 12+ måneder)? Har der vært en rimelig balance mellem forskningsprojekter med langsiktig kunnskapsopbygning som formål og projekter som har et mer kortsiktige anvendt formål?

8. Tiltag

Evt. redegørelse for udførte tiltag på grundlag af tidligere interne eller eksterne evalueringer

9. Norsk trygdeforskning

Vad oppfattar ni vara de främsta uppgifterna för norsk trygdeforskning under de närmaste åren? Hur ser ni på förutsättningarna för norsk trygdeforskning – hinder och möjligheter? Är det några särskilda åtgärder som borde vidtagas för att förstärka denna forskning?

10. Ytterligare synpunkter

11. Vedlegg

Lister med referencer til ovennævnte publikations- og formidlingsarbejder
Årsberetninger

Bilaga 3. 2:a brevet till trygdeforskningsmiljöerna

Stockholm 6 oktober 2004

Kontaktpersonerna

Stort tack för materialet som ni har sammanställt om *trygdeforskningen* vid xxx. Som avtalat kommer kommittén till din institution den xxxxx. Inför detta möte önskar vi dels att ni sänder oss visst ytterligare material och dels föreslå några punkter som vi kan ta upp till diskussion vid mötet.

1. Vi vill be er att identifiera tio skrifter som ni anser väl representerar den forskning som utförts inom ramen för Sosialdepartementets stöd till trygdeforskningen. Kommittén vill få del av dessa skrifter (ett ex av varje till var och en av kommittéledamöterna, se adresslistan i slutet av brevet), men också att ni själva gör en bedömning av vilken betydelse de har haft, hur de har spritts och vad de kan ha haft för betydelse för forskning och praxis inom området. Vad gäller den vetenskapliga spridningen kan ni överväga att genomföra en citeringsanalys av skrifterna.
2. Vi skulle också gärna ta del av fem till tio skrifter (fortfarande en till samtliga kommittéledamöter) som syftar till en *formidling* av kunskaper inom forskningsområdet, som alltså vänder sig till personer utanför den begränsade forskarkretsen, de kan sedan vara praktiker, allmänhet eller andra.
3. Vi skulle vidare önska att ni genomförde en SWOT-analys av området (där SWOT står för Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats). Det vill säga att vi önskar att ni diskuterar styrkor och svagheter med den aktuella forskningen liksom vilka möjligheter och hot ni ser mot forskningen i framtiden. Delvis finns sådan information i det material ni redan skickat oss, men vi behöver se det samlat och i systematisk form. I första hand bör analysen avse forskningen vid er egen institution, men ni kan naturligtvis, om ni så önskar, även vidga perspektivet till att gälla förhållandena i Norge.

Skrifterna vore vi tacksamma för att få så snart som möjligt, medan vi räknar med att få bedömningen av skrifternas betydelse liksom SWOT-analysen tre till fyra dagar före mötet.

Vad gäller dagordningen vid mötet föreslår vi att ni inleder med en kort presentation av er själva och verksamheten, högst 15-20 minuter – utgå från att vi alla har läst det material ni skickat till oss så att ni inte upprepar vad som redan finns där. Därefter önskar vi höra era synpunkter på vad Sosialdepartementets insatser haft för betydelse för forskningen inom *trygdeområdet*, för utbildning inom området, liksom för praxis inom området. Har satsningen inneburit att duktiga forskare rekryterats till och stannat inom området? Särskilt intressant är att höra i vilken utsträckning ni tror att alternativa satsningar hade varit bättre eller sämre (vi utgår från att budgetramen hade varit

densamma). Har satsningen lett till att en tillräckligt stor 'kritisk massa' av forskare kunnat rekryteras till varje enhet? Hade det till exempel varit bättre eller sämre om man skapat en större kritisk massa inom trygdeforskningen genom att lägga samtliga 12-15 tjänster vid ett eget institut, vilket då samtidigt troligtvis lett till att forskarna fått en svagare förankring i den egna disciplinen? Har det varit en fördel eller en nackdel att tjänsterna lagts vid en universitetsinstitution (UiO och UiB) respektive vid ett fristående institut (NOVA)? Hur stark har ni uppfattat att styrningen från departementet varit? På vilket sätt har den påverkat er verksamhet? Har man därifrån givit tydliga direktiv eller har man låtit er bestämma forskningens inriktning? Har ni uppfattat mer utsagda förväntningar på att ni skulle ta upp vissa problem? I vilken utsträckning tycker ni att inomvetenskapliga problem styr era val av forskningsprojekt och i vilken utsträckning har de styrts av samhällsutvecklingen?

Vi önskar även diskutera hur ni ser på framtiden. Ser ni alternativa användningar av Sosialdepartementets stöd som kunde förväntas ge ett bättre forskningsutfall – vi antar fortfarande ungefär samma budget? Om vi släpper budgetrestriktionen, skulle en viss ökning av departementets insats kunna leda till en (oproportionell) förbättring av forskningens förutsättningar och resultat? Hur bedömer ni rekryteringsläget vara? Kan vi räkna med att många yngre talangfulla forskare söker sig till området eller är det svårt att rekrytera nya forskare?

Vi ser fram mot att få material ifrån er och mot att snart möta er!

Vänliga hälsningar

Robert Erikson
ordförande

Elin Olsson
sekreterare

Bilaga 4. Brev till Arbeids- og sosialdepartementet

Stockholm 2 november 2004

Arbeids- og sosialdepartementet
Att. Marit Mørkved

Stort tack för materialet som vi erhållit rörande *trygdeforskningsstillingerne* vid UiO, UiB och NOVA. Som avtalat kommer kommittén till departementet den 11 november, kl. 14.30-16.30, för en diskussion av er syn på satsningen på *trygdeforskning*.

Inför våra möten med de tre institutionerna har vi bitt dem genomföra SWOT-analyser av området (där SWOT står för Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats). Det vill säga att vi bitt dem diskutera styrkor och svagheter med den aktuella forskningen liksom vilka möjligheter och hot de ser för forskningen i framtiden. I första hand skulle analysen avse forskningen vid den egna institutionen, men de ombads även vidga perspektivet till att gälla förhållandena i Norge.

Vi skulle nu önska att även ni vid departementet genomför en motsvarande analys. Den skulle då innebära att ni, från ert perspektiv, diskuterar styrkor och svagheter med den aktuella forskningen inom trygdeområdet, men också att ni reflekterar över styrkor och svagheter i departementets satsning på *trygdeforskning*. Vad gäller möjligheter och hot, ser vi naturligtvis gärna att ni överväger *trygdeforskningens* framtid i Norge, men framför allt att ni diskuterar forskningens betydelse, eller brist på betydelse för norsk *trygdepolitik*.

Vad gäller dagordningen vid mötet föreslår vi att ni först gör en kort inledning om era förväntningar på resultaten av den satsning på *trygdeforskning* som gjorts, varefter vi kan diskutera satsningen och hur ni uppfattar kontakterna med de tre institutionerna. Motsvarar utfallet förväntningarna inom departementet, är resultatet över eller kanske under förväntan? Vad förväntar ni er av hur forskningsresultaten förmedlas, är det mest angeläget att satsningen resulterar i norsk spetsforskning som publiceras i internationella vetenskapliga tidskrifter eller är det viktigaste att resultaten är i former som är tillgängliga för norska beslutsfattare och norsk allmänhet? Hur viktigt uppfattar ni det vara att forskare i allmänhet och trygdeforskarna i synnerhet deltar i den allmänna debatter, vilket kanske leder till att de ägnar mindre kraft åt att ligga vid forskningsfronten? I vilken utsträckning finner ni att *trygdeforskningen* i allmänhet, och särskilt den vid de tre institutionerna har påverkat norsk politik inom området? I vilken utsträckning tror ni att alternativa satsningar hade varit bättre eller sämre (vi utgår från att budgetramen hade varit densamma)?

Departementet har satsat på tre skilda vetenskapliga miljöer där forskarna kan förväntas vidmakthålla en stark disciplinär förankring men kanske ha relativt få kontakter med trygdeforskare från andra discipliner. Tror ni att det hade varit bättre eller sämre om man

skapat en större kritisk massa inom trygdeforskningen genom att lägga samtliga 12-15 tjänster vid en egen enhet, t ex i form av ett institut, vilket då samtidigt troligtvis lett till att forskarna fått en svagare förankring i den egna disciplinen? Har det varit en fördel eller en nackdel att tjänsterna lagts vid en universitetsinstitution (UiO och UiB) respektive vid ett fristående institut (NOVA)? Hur mycket har ni velat påverka forskningen och dess inriktning och i vilken utsträckning tycker ni att ni haft någon inverkan på verksamheten vid instituten? På vilket sätt har den påverkat er verksamhet?

Vi önskar även diskutera hur ni ser på framtiden. Ser ni alternativa användningar av Arbeids- og sosialdepartementets stöd som kunde förväntas ge ett bättre forskningsutfall – vi antar fortfarande ungefär samma budget? Om vi släpper budgetrestriktionen, har ni föreställningar om hur en viss ökning av departementets insats skulle kunna utformas? Var skulle ni vilja dra ned om det blir tvunget att anslå mindre pengar till området?

Vi vore tacksamma att få möjlighet att läsa er SWOT-analys innan vi träffas och ser fram mot att snart möta er!

Vänliga hälsningar

Robert Erikson
ordförande

Elin Olsson
sekreterare